

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γιώργος Βαβουρανάκης • Ελένη Καραγιάννη
Διονύσης Καρβούνης • Σταύρος Παπαδόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Γ' Δημοτικού

ΒΙΒΛΙΟ ΜΑΘΗΤΗ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Γ' Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Νικόλαος Κλαδής

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογητής

Μανώλης Εργαζάκης

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Αγγελική Τσιαδήμη

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Άγγελος Προβατάς

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Αλεξία Θεοδωρίσκου

Διπλωματούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

**Υπεύθυνος Διδακτικού Πακέτου
για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Γεώργιος Καψάλης

Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης

Διονύσιος Μουρελάτος

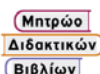
Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης

Στυλιανός Μαυρατζάς

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Γιώργος Βαβουρανάκης • Ελένη Καραγιάννη
Διονύσης Καρβούνης • Σταύρος Παπαδόπουλος

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ

Γ' Δημοτικού

Βιβλίο Μαθητή

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ:

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Γιώργος Βαβουρανάκης, Καθηγητής Προϊστορικού Αιγαίου, ΕΚΠΑ
Δρ Ελένη Καραγιάννη, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Σύμβουλος
Εκπαίδευσης
Διονύσης Καρβούνης, MSc, Εκπαιδευτικός ΠΕ70
Δρ Σταύρος Παπαδόπουλος, Εκπαιδευτικός ΠΕ70,
Σύμβουλος Εκπαίδευσης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γιώργος Βαβουρανάκης, Καθηγητής Προϊστορικού Αιγαίου, ΕΚΠΑ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ –
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σίνος Γκιώκας, Φυσικός
Τέτη Παλαιοθοδώρου, Φιλολόγος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΧΑΡΤΩΝ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ
ΜΑΚΕΤΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ
ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Γιώργος Χατζησπύρος, Γραφικές τέχνες
Σοφία Μακρινού, Γραφίστρια
Σωτήρης Λαγός, Graphic Designer
Ευθύμης Αργυράτος, Art Director
Στέλλα Κατεργιαννάκη, Γραφίστρια

**ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ**
ΣΥΛΛΗΨΗ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Συγγραφική ομάδα

Connection3 IKE

Πρόλογος

Αγαπητά μας παιδιά,

Φέτος ξεκινάτε ένα καινούργιο μάθημα, την Ιστορία, η οποία έχει στόχο να σας μάθει πώς ζούσαν οι άνθρωποι σε εποχές πολύ πριν από τη δική μας. Οι πρώτες ενότητες του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας είναι αφιερωμένες στη μυθολογία. Οι μύθοι είναι οι ιστορίες που έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες, δηλαδή οι άνθρωποι που έζησαν στη χώρα μας περισσότερα από 2.000 χρόνια πριν από σήμερα. Τις διηγούνταν σαν παραμύθια για το πώς δημιουργήθηκε ο κόσμος και πώς έζησαν οι άνθρωποι σε ακόμη πιο μακρινές εποχές από τη δική τους. Με τους μύθους οι αρχαίοι Έλληνες αναρωτιόνταν για την καταγωγή τους και τη θέση τους στον κόσμο, τι είναι καλό και κακό. Οι αφηγήσεις για ξακουστούς ήρωες και για μακρινά ταξίδια τούς επέτρεπαν να κρατάνε στη μνήμη τους τα κατορθώματα σημαντικών ανθρώπων και τις επαφές με ανθρώπους από άλλα μέρη. Αυτές τις πολύ πολύ παλιές εποχές οι αρχαιολόγοι σήμερα τις ονομάζουν Προϊστορία. Σε αυτήν είναι αφιερωμένες οι επόμενες ενότητες του βιβλίου. Εκεί θα δείτε πώς τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών μάς βοηθάνε να καταλάβουμε πότε εμφανίστηκαν οι πρώτοι άνθρωποι στον ελληνικό χώρο, πώς επιβίωσαν ή πότε ξεκίνησαν να ζουν σε χωριά και μετά σε πόλεις. Θα μάθετε για τα εργαλεία και τα πολύτιμα κοσμήματά τους, καθώς και για τις όμορφες ζωγραφιές που διακοσμούσαν συχνά τους τοίχους κάποιων κτιρίων της εποχής τους. Πώς οι νησιώτες κάτοικοι των Κυκλάδων ταξίδευαν σε όλο το Αιγαίο; Τι είναι ο μινωικός πολιτισμός της Κρήτης που πήρε το όνομά του από τον μυθικό βασιλιά Μίνωα; Θα διαβάσετε ακόμη για τον μυκηναϊκό πολιτισμό που άνθησε περίπου έως και την εποχή που έγινε η πολιορκία της Τροίας, την οποία τραγούδησε στα έργα του ο Όμηρος, ο σπουδαίος αυτός αρχαίος Έλληνας ποιητής.

Το Τετράδιο Εργασιών και τα Ψηφιακά Μαθησιακά Αντικείμενα που συνοδεύουν το βιβλίο περιλαμβάνουν ερωτήσεις, εικόνες και παιχνίδια που θα σας συντροφεύουν διασκεδαστικά στο ξεκίνημα του ταξιδιού σας μέσα στον χρόνο, ενός ταξιδιού συναρπαστικού, περιπετειώδους και όμορφου στην Ιστορία του τόπου μας.

Οι συγγραφείς

Περιεχόμενα

ΕΝΟΤΗΤΑ 1. ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ

- 1.1 Τι πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες για τη γέννηση του κόσμου 10
- 1.2 Θεοί και θεές του Ολύμπου 13
- 1.3 Η δημιουργία του ανθρώπου 16

ΕΝΟΤΗΤΑ 2. ΟΙ ΗΡΩΕΣ

- 2.1 Οι ήρωες στην αρχαία Ελλάδα 20
- 2.2 Ο Ηρακλής 22
- 2.3 Ο νεαρός Ηρακλής 24
- 2.4 Οι άθλοι του Ηρακλή στην Πελοπόννησο 27
- 2.5 Ταξίδι στην άκρη της Γης 30
- 2.6 Το τέλος της περιπέτειας 34
- 2.7 Ο Θησέας 37
- 2.8 Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας 41
- 2.9 Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας. Οι πρώτοι άθλοι 44
- 2.10 Θησέας και Μινώταυρος 47
- 2.11 Ο Θησέας γίνεται βασιλιάς 50

ΕΝΟΤΗΤΑ 3. ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ

- 3.1 Αργοναυτική εκστρατεία 54
- 3.2 Το χρυσόμαλλο κριάρι σώζει τον Φρίξο και την Έλλη 57
- 3.3 Ο Ιάσωνας στην Ιωλκό 60
- 3.4 Η Αργοναυτική εκστρατεία 63
- 3.5 Ο Τρωικός Πόλεμος 66
- 3.6 Η επιλογή του Πάρη 69
- 3.7 Η εκστρατεία των Ελλήνων εναντίον της Τροίας.
 Η συγκέντρωση στην Αυλίδα 72
- 3.8 Η έναρξη του πολέμου, ο θυμός, η εκδίκηση, το τέλος του Αχιλλέα 75
- 3.9 Η κατάκτηση της Τροίας 79
- 3.10 Οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην πατρίδα (νόστος) 82

3.11	Η επιστροφή του Οδυσσέα: Οι πρώτες περιπέτειες	85
3.12	Άνεμοι, γίγαντες και η μάγισσα Κίρκη εμποδίζουν την επιστροφή	88
3.13	Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη	91
3.14	Το «πέρασμα» του Οδυσσέα από τα νησιά του Ήλιου, της Καλυψώς και των Φαιάκων	95
3.15	Η επιστροφή στην πατρίδα και νέες περιπέτειες	99

ΕΝΟΤΗΤΑ 4. ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ - ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

4.1	Οι άνθρωποι είναι τροφοσυλλέκτες, κυνηγοί, ψαράδες και καλλιτέχνες	103
------------	--	-----

ΕΝΟΤΗΤΑ 5. ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

5.1	Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα	107
5.2	Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα. Σέσκλο, Διμήνη, Δισπηλιό	111

ΕΝΟΤΗΤΑ 6. Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

6.1	Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες	115
6.2	Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού	119
6.3	Μινωικός πολιτισμός και μινωική θαλασσοκρατορία	123
6.4	Το μινωικό ανάκτορο	126
6.5	Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών	130
6.6	Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη	133
6.7	Η τέχνη της μινωικής Κρήτης	137
6.8	Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα	141
6.9	Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού	144
6.10	Το μυκηναϊκό ανάκτορο	148
6.11	Οι μυκηναϊκοί τάφοι	152
6.12	Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο	156
6.13	Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού	160
	Ευρετήριο ονομάτων και όρων	164

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΑ

- 1.1 Τι πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες για τη γέννηση του κόσμου
- 1.2 Θεοί και θεές του Ολύμπου
- 1.3 Η δημιουργία του ανθρώπου

© Βικιπαίδεια (cc)

1.1

Τι πίστευαν οι αρχαίοι Έλληνες για τη γέννηση του κόσμου

Οι Έλληνες, για να δικαιολογήσουν την καταγωγή και την εξέλιξή τους στον ιστορικό τους χώρο, έπλασαν μύθους, τους οποίους συνέδεσαν με το φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Είχαν άλλοτε πανελλαδικό και άλλοτε τοπικό χαρακτήρα, και αναφέρονται στον χώρο όπου ζούσαν οι Έλληνες και στους θεούς που λάτρευαν.

Οι μύθοι για την κοσμογονία

Οι Έλληνες προσπάθησαν με τους μύθους να εξηγήσουν τη δημιουργία του κόσμου. Ο ελλαδικός χώρος δημιουργήθηκε από τις πολεμικές συγκρούσεις των θεϊκών ομάδων (Τιτάνες, Γίγαντες, Τυφώνες) και από τσακωμούς ή **πρωτοβουλίες** των θεών. Ο τόπος των Ελλήνων θεωρούνταν τόπος των θεών τους. Έτσι, ο Ποσειδώνας ήταν υπεύθυνος για τη θάλασσα, τους ποταμούς, τις λίμνες, την επιφάνεια του εδάφους και τα υπόγεια φαινόμενα (σεισμούς, ρήγματα). Κάποια νησιά, όπως η Εύβοια, σχηματίστηκαν, σύμφωνα με τον μύθο, όταν ο Δίας και ο Ποσειδώνας συγκρούστηκαν για την εξουσία των ιπτάμενων αλόγων. Ο Ποσειδώνας απέτυχε να τα αποκτήσει και γι' αυτό τεμάχισε τη γη σε κομμάτια.

Γη και Ουρανός

Ο **επικρατέστερος** ελληνικός μύθος για τη δημιουργία του κόσμου και των θεών αναφέρει ότι πάρα πολύ παλιά **κυριαρχούσε** στον κόσμο το σκοτάδι. Μια ακτίνα φωτός ξεπρόβαλε και το σκοτάδι άρχισε να διαλύεται σιγά σιγά. Μια γυναικεία μορφή άρχισε να εμφανίζεται. Η Γη δημιούργησε τον Ουρανό. Έπειτα ενώθηκε μαζί του και έγιναν σύντροφοι.

ΟΙ ΑΠΟΓΟΝΟΙ ΤΟΥ
ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Κρόνος και Τιτάνες

Η Γη και ο Ουρανός γέννησαν πολλά παιδιά. Άλλα ήταν όμορφα (Τιτάνες) και άλλα άσχημα (Κύκλωπες). Ο Ουρανός ζή-

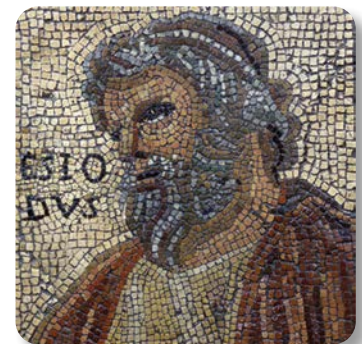

© Μουσείο του Βερολίνου

1. Ο Ποσειδώνας σκοτώνει τον Γίγαντα Πολυβώτη, Κύλικα, 5ος αιώνας π.Χ.

Η ΓΙΓΑΝΤΟΜΑΧΙΑ

© Βικιπαίδεια (cc)

2. Τμήμα μωσαϊκού δαπέδου, από το Τρίερ της Γερμανίας. Παριστάνεται ο Ησίδος γενειοφόρος σε προχωρημένη ηλικία, 4ος αιώνας μ.Χ.

λευε πολύ τους Τιτάνες και γι' αυτό τους έκρυψε στο βάθος της Γης, όσο και αν η μητέρα τους τον παρακαλούσε να τους ελευθερώσει. Έτσι έκρυψε στο δωμάτιό της τον Κρόνο, ένα από τα παιδιά τους, και εκείνος τραυμάτισε τον πατέρα του, ελευθέρωσε τα αδέρφια του και έγινε βασιλιάς. Στη θέση τους φυλάκισε τα άσχημα αδέρφια του.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Ο τραυματισμός του Ουρανού από τον Κρόνο, πίνακας του 16ου αιώνα του *Giorgio Vasari, Palazzo Vecchio, Φλωρεντία*.

Τιτανομαχία

Ο Κρόνος όμως έτρωγε τα παιδιά που γεννούσε με τη Ρέα για να μην του πάρουν τον **θρόνο**. Ένα από αυτά, τον Δία, τον έκρυψε η μητέρα του σε μια σπηλιά στην Κρήτη για να γλιτώσει. Όταν μεγάλωσε, ανάγκασε τον Κρόνο να απελευθερώσει τα αδέρφια του. Ο Κρόνος όμως αρνήθηκε να παραχωρήσει το βασίλειό του στον Δία. Τότε οι νεαροί θεοί πολέμησαν ενάντια σε εκείνον και στους Τιτάνες και κυριάρχησαν στον κόσμο.

Πηγή 1

ΤΙ ΠΙΣΤΕΥΑΝ ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΙΑ
ΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Κοσμογονία

Κι από το Χάος έγινε το Έρεβος κι η μαύρη Νύχτα.

Κι από τη Νύχτα πάλι έγιναν ο Αιθέρας και η Ημέρα:

αυτούς τους γέννησε αφού συνέλαβε σμίγοντας ερωτικά με το Έρεβος.

Και η Γη γέννησε πρώτα ίσον μ' αυτή

τον Ουρανό που 'ναι γεμάτος άστρα, να την καλύπτει από παντού τριγύρω

και να 'ναι έδρα των μακαρίων θεών παντοτινά ασφαλής.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΙ
ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΚΟΙ
ΜΥΘΟΙ

ΗΣίοδος, *Θεογονία*, σσ. 123-128 (μτφρ. Στ. Γκιρχκένης).

Πηγή 2

Οι Εκατόχχειρες

Και άλλοι πάλι από τη Γη κι από τον Ουρανό γεννήθηκαν

τρεις γιοι, μεγάλοι κι ισχυροί, ακατονόμαστοι,

ο Κόττος, ο Βριάρεως κι ο Γύγης, τέκνα αλαζονικά.

Από τους ώμους τους χέρια εκατό σαλεύανε,

απλησίαστοι, και στον καθένα κεφαλές πενήντα

φυτρώνανε απ' τους ώμους πάνω στα στιβαρά τους μέλη.

ΗΣίοδος, *Θεογονία*, σσ. 147-152 (μτφρ. Στ. Γκιρχκένης).

Πηγή 3

Τιτανομαχία

[...] ο Δίας σήκωσε πόλεμο εναντίον του Κρόνου και των Τιτάνων. Πολεμούσαν ήδη δέκα χρόνια, όταν η Γη προφήτεψε στον Δία ότι θα νικήσει, αν έχει μαζί του συμμάχους τους Κύκλωπες που ήταν φυλακισμένοι στον Τάρταρο. Οι Κύκλωπες τότε χάρισαν στον Δία τη βροντή και την αστραπή και τον κεραυνό, στον Πλούτωνα δερμάτινη περικεφαλαία και στον Ποσειδώνα την τρίαινα [Θεοί 10, 10α]· έτσι οπλισμένοι, νίκησαν τους Τιτάνες, τους έκλεισαν στον Τάρταρο και έβαλαν τους Εκατόγχειρες να τους φυλούν.

Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη ή Περί Θεών* 1.2.1 (μετάφραση).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιος ήταν ο βασικός μύθος της γένεσης του κόσμου (κοσμογονία) από την αρχική κατάσταση του χάους (σκοταδιού);
2. Γιατί οι άνθρωποι που ζούσαν στην αρχαία Ελλάδα κατασκεύασαν τους μύθους της κοσμογονίας;
3. Γιατί ο Δίας δεν εμπιστευόταν τον Κρόνο;

Αποτιμητής

1. Όσα λένε οι μύθοι έγιναν στην πραγματικότητα;
2. Πώς δημιουργήθηκε ο ελλαδικός χώρος σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες;

Γλωσσάρι

Επικρατέστερος: Αυτός που επικρατεί, που είναι ή θεωρείται ανώτερος, ισχυρότερος από κάποιον ή από κάτι άλλο.

Θρόνος: Το βασιλικό αξίωμα.

Κοσμογονία: Προσπάθεια κατανόησης της δημιουργίας του σύμπαντος και των ουράνιων σωμάτων.

Κυριαρχώ: Έχω τον απόλυτο έλεγχο, την εξουσία.

Μύθος: Φανταστική διήγηση, συνήθως λαϊκής προέλευσης, που αναφέρεται ιδίως σε θεούς και ήρωες ή στη δημιουργία και στην εξέλιξη του κόσμου και μεταδίδεται συνήθως προφορικά από γενιά σε γενιά.

Πρωτοβουλία: Η ικανότητα που έχει κάποιος να αποφασίζει και να ενεργεί μόνος του.

Τιτανομαχία: Η μάχη ανάμεσα στους Τιτάνες και στους θεούς του Ολύμπου.

Χάος: Η άμορφη ύλη από την οποία δημιουργήθηκε ο κόσμος, όπως πίστευαν οι αρχαίοι λαοί.

1.2

Θεοί και θεές του Ολύμπου

Αφού κέρδισαν στην Τιτανομαχία, οι δώδεκα θεοί και θεές εγκαταστάθηκαν στον Όλυμπο. Η τροφή τους ονομαζόταν **αμβροσία** και το ποτό τους **νέκταρ**. Οι ίδιοι και τα παιδιά τους ήταν αθάνατοι. Από τους θεούς γεννήθηκαν πολλές μικρότερες θεότητες, όπως ο Διόνυσος, που ο καθένας ξεχώριζε με τον δικό του τρόπο.

ΘΕΟΣ/ΘΕΑ	ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΑΛΛΟΝ ΘΕΟ/ΘΕΑ	ΣΥΜΒΟΛΟ
Δίας	Πατέρας των θεών, θεός του ουρανού και της βροντής	Αδελφός του Ποσειδώνα, του Άδη, σύζυγος της Ήρας, πατέρας πολλών θεών και ηρώων	Κεραυνός, αετός, σκήπτρο
Ήρα	Θεά του γάμου και της οικογένειας	Σύζυγος του Δία, αδελφή του	Παγόني, σκήπτρο, ρόδι
Ποσειδώνας	Θεός της θάλασσας, των σεισμών, των αλόγων	Αδελφός του Δία και του Άδη	Τρίαινα, άλογο, δελφίνι
Αθηνά	Θεά της σοφίας, της στρατηγικής, της τέχνης	Κόρη του Δία (γεννημένη από το κεφάλι του)	Κουκουβάγια, περικεφαλαία, ελιά
Απόλλων	Θεός του φωτός, της μουσικής, της μαντείας	Δίδυμος αδελφός της Άρτεμης, γιος του Δία και της Λητώς	Λύρα, τόξο, δάφνη
Άρτεμις	Θεά του κυνηγιού, της σελήνης, της αγνότητας	Δίδυμη αδελφή του Απόλλωνα	Τόξο, ελάφι, θήκη με βέλη
Άρης	Θεός του πολέμου	Γιος του Δία και της Ήρας	Δόρυ, περικεφαλαία, γύπας
Αφροδίτη	Θεά της ομορφιάς και του έρωτα	Από τη θάλασσα ή κόρη του Δία (ανάλογα την παράδοση), σύζυγος του Ήφαιστου	Περιστέρι, φτερωτός έρωτας
Ήφαιστος	Θεός της φωτιάς και της σιδηρουργίας	Γιος της Ήρας (ή και του Δία), σύζυγος της Αφροδίτης	Σφυρί, αμόνι, φωτιά
Ερμής	Αγγελιαφόρος των θεών, θεός του εμπορίου	Γιος του Δία και της Μαίας	Φτερωτά σανδάλια, κηρύκειο
Δήμητρα	Θεά της γεωργίας και της γονιμότητας	Αδελφή του Δία	Στάχια, δάδα
Εστία	Θεά της εστίας, του σπιτιού	Αδελφή του Δία, της Ήρας, του Ποσειδώνα, του Άδη και της Δήμητρας	Φλόγα, πυρσός, κύκλος, εστία

Ο Δίας

Μετά την Τιτανομαχία, ο Δίας έγινε βασιλιάς των θεών. Σύμβολά του ήταν ο κεραυνός, ο αετός και το σκήπτρο. Πολλές φορές κατέβαινε στη Γη, παίρνοντας ανθρώπινη μορφή για να ζήσει για λίγο όπως οι κοινοί **θνητοί**. Καθισμένος στον θρόνο του, στον Όλυμπο, περιβαλλόταν από τους υπόλοιπους θεούς και θεές.

1. Οι δώδεκα θεοί.

© Εκδόσεις Πεδίο

Οι θεές

Η Ήρα ήταν μία από τις κόρες του Κρόνου, σύζυγος του Δία και προστάτιδα του γάμου και της οικογένειας. Σύμβολά της ήταν το σκήπτρο, το ρόδι και το παχόνι. Η Αθηνά ήταν κόρη του Δία και, σύμφωνα με τον μύθο, είχε γεννηθεί από το κεφάλι του. Σύμβολά της ήταν η κουκουβάγια, η **περικεφαλαία** και η ελιά. Η Δήμητρα ήταν η θεά της γόνιμης γης, των χωραφιών, των καρπών και των λουλουδιών. Ως σύμβολα είχε τα στάχυα και τις δάδες. Θεά των άγριων ζώων ήταν η Άρτεμη, κόρη του Δία, με σύμβολα το τόξο, τη θήκη με βέλη και το ελάφι. Η Αφροδίτη, η ομορφότερη των θεών, προστάτευε τον έρωτα. Σύμβολά της ήταν ο φτερωτός έρωτας και το περιστέρι. Η Εστία ήταν η προστάτιδα του σπιτιού.

2. Αρχαίο νόμισμα της πόλης του Φενεού στην Πελοπόννησο, με απεικόνιση της Δήμητρας και του Ερμή.

© <https://en.wikipedia.org/>

Οι θεοί

Ο Ποσειδώνας, αδελφός του Δία, ήταν ευξάπτος και τιμωρούσε όσους τον **περιφρονούσαν**. Προκαλούσε αναταραχή σε στεριά και θάλασσα. Σύμβολά του ήταν η τρίαίνα, το άλογο και τα δελφίνια. Ο Απόλλωνας ήταν γιος του Δία. Γεννήθηκε στη Δήλο, που είναι λουσμένη από φως, και γι' αυτό έγινε ο θεός του φωτός, της μαντείας και της μουσικής. Σύμβολα είχε την κιθάρα και το δάφνινο στεφάνι. Ο Ερμής, ο αγγελιαφόρος των θεών, είχε σύμβολα το **κηρύκειο** και τα φτερωτά σανδάλια. Ο Άρης, γιος του Δία και της Ήρας, δεν ήταν ιδιαίτερα αγαπητός στους άλλους θεούς. Ήταν ο θεός του πολέμου και των όπλων. Ο Ήφαιστος ήταν ο σπουδαιότερος τεχνίτης και αγαπημένος των ανθρώπων. Ήταν κουτσός και ως σύμβολα είχε το σφυρί και τη λαβίδα. Ο Διόνυσος, μια μικρότερη θεότητα, είχε ως σύμβολα το αμπέλι και τον κισσό.

Πηγή 1

ΑΣΚΛΗΠΙΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΓΙΑΤΡΟΣ

Παιδιά της Γης και του Ουρανού

Όσοι γεννήθηκαν από τη Γη κι από τον Ουρανό, τα φοβερότερα παιδιά, ήτανε στο γονιό τους μισητοί απαρχής. Και μόλις γεννιόταν ο καθένας τους, ευθύς όλους τους έκρυβε στην Γης τα σπλάχνα και δεν τους άφηνε ν' ανέβουνε στο φως. Κι ευχαριστιότανε ο Ουρανός με το κακό του έργο. Και μέσα της στέναζε στενεμένη η πελώρια Γη και δόλιο τέχνασμα κακό στοχάστηκε.

Ησίοδος, *Θεογονία*, στ. 154-160 (μτφρ. Στ. Γκιργκένης).

Πηγή 2

1. Η γέννηση της Αφροδίτης

Μέσα σ' αυτόν (τον πόντο, τη θάλασσα) μεγάλωσε μια κόρη. Πρώτα τα πανίερα τα Κύθηρα πλησίασε, και από εκεί κατόπιν έφτασε στην Κύπρο που από γύρω τα νερά τη ζώνουν. Και βγήκε έξω μια σεβαστή, ωραία θεά, κι από τα λυγερά της πόδια κάτω μεγάλωνε η χλόη ολόγυρα. Αφροδίτη αυτήν [και αφρογέννητη θεά και Κυθέρεια καλοστεφανωμένη] την ονομάζουν οι θεοί και οι άνθρωποι, γιατί μες στον αφρό μεγάλωσε. Μα και Κυθέρεια, γιατί προσέχτισε τα Κύθηρα.

ΗΣίοδος, *Θεογονία*, στ. 191-197 (μτφρ. Στ. Γκιργκένης).

© Μουσείο του Λούβρου

3. Άγαλμα του Δία που βρέθηκε στη Σμύρνη.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι ήταν οι θεοί του Ολύμπου και ποια τα σύμβολά τους;
2. Ποιες ήταν οι θεές του Ολύμπου και ποια τα σύμβολά τους;

ΟΙ ΘΕΟΙ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΕΣ

Αποτιμητής

1. Πόσοι ήταν οι θεοί και οι θεές του Ολύμπου;
2. Οι θεοί και οι θεές είχαν συγγενικές σχέσεις μεταξύ τους;

© Μουσείο του Λούβρου

4. Άγαλμα της Άρτεμις.

Γλωσσάρι

Αγγελιαφόρος: Αυτός που μεταφέρει τα μηνύματα.

Αμβροσία: Η τροφή των θεών.

Θνητός: Αυτός που από τη φύση του είναι προορισμένος να πεθάνει, που η ύπαρξή του δεν είναι αιώνια.

Κηρύκειο: Έμβλημα του Ερμή, ραβδί από κλαδί δάφνης ή ελιάς με δύο μικρά φτερά στο επάνω άκρο του και δύο φίδια να τυλίγονται γύρω από αυτό.

Νέκταρ: Το θεϊκό ποτό.

Περικεφαλαία: Κράνος πολεμιστή παλαιότερης εποχής.

Περιφρονώ: Θεωρώ ότι δεν αξίζει να έχω και να δείχνω εκτίμηση ή σεβασμό σε κάποιον ή σε κάτι.

Σύμβολο: Αντικείμενο, έμπυχο πλάσμα ή εικόνα με τα οποία μπορούμε παραστήσουμε μια έννοια.

1.3

Η δημιουργία του ανθρώπου

Οι Έλληνες εξηγούσαν την προέλευση των ανθρώπων, καθώς και την ανάπτυξη του πολιτισμού, με τον τρόπο που κινούνταν και ενεργούσαν οι θεοί πάνω στη Γη. Οι άνθρωποι δοκιμάζονταν από κατακλυσμούς και ολικές καταστροφές, από τις οποίες όμως κατάφερναν να επιβιώνουν και να εξελίσσονται.

Ανθρωπογονικοί μύθοι

Υπάρχουν διάφοροι μύθοι για την καταγωγή των ανθρώπων. Άλλοι αναφέρουν ότι οι θεοί έπλαθαν ανθρώπους από διάφορα υλικά, όπως χώμα, χρυσό, άργυρο, χαλκό ή σίδηρο. Κάποιοι τοπικοί μύθοι αναφέρουν ότι οι άνθρωποι φύτρωσαν μόνοι τους στη γη τους. Άλλοι λένε ότι κάποιοι γενάρχες τούς έσπειραν ρίχνοντας πίσω τους πέτρες που φύτρωναν ή ήταν παιδιά θεών, από την ένωσή τους με τις τοπικές νύμφες. Στους περισσότερους μύθους, οι πρώτοι άνθρωποι έφεραν και τον πολιτισμό με τις υποδείξεις του Δία και τη βοήθεια άλλων θεών. Έτσι η Αθηνά μαζί με τον Ήφαιστο δίδαξαν στους ανθρώπους τις τέχνες: να υφαίνουν, να καλλιεργούν την ελιά, να επεξεργάζονται τον καρπό της, να φτιάχνουν σπίτια, καράβια, όπλα και εργαλεία, φάρμακα και έργα τέχνης.

Ο ΑΠΟΛΛΩΝΑΣ ΣΤΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΗΦΑΙΣΤΟΥ

Ο Προμηθέας χαρίζει τη φωτιά

Ο πιο σημαντικός μύθος αναφέρει ότι, όταν ο Δίας δημιούργησε ζώα και ανθρώπους, είπε στον τιτάνα Προμηθέα να δωρίσει σε κάθε πλάσμα κάτι ξεχωρι-

© <https://commons.wikimedia.org/>

1. Ο Δευκαλίων και η Πύρρα ρίχνουν πέτρες για να δημιουργηθούν άνθρωποι. Πίνακας του Giovanni Maria Botalla, 1635.

© Μουσείο του Λούβρου

2. Ο Προμηθέας δημιουργεί τον άνθρωπο με τη βοήθεια της Αθηνάς. Ρωμαϊκό γλυπτό, 3ος αιώνας μ.Χ.

στό. Όμως, ο αδελφός του Προμηθέα, ο Επιμηθέας, μοίρασε όλα τα δώρα χωρίς να κρατήσει κάτι για τον άνθρωπο. Ο Προμηθέας, για να διορθώσει το λάθος, έκλεψε τη φωτιά από τον Ήφαιστο και τη σοφία από την Αθηνά και τα έδωσε στους ανθρώπους για να ζεσταίνονται και να φτιάχνουν εργαλεία. Ο Δίας όμως θύμωσε και τιμώρησε σκληρά τον Προμηθέα.

Η τιμωρία του Δία στους ανθρώπους

Για να τιμωρήσει τους ανθρώπους, ο Δίας παρήγγειλε στον Ήφαιστο να πλάσει από χώμα μια πανέμορφη κόρη, την Πανδώρα, και της έδωσε ένα όμορφο κουτί λέγοντάς της να μην το ανοίξει ποτέ. Εκείνη, όμως, από περιέργεια, το άνοιξε. Από μέσα πετάχτηκε πλήθος κακών, που προκάλεσαν στενοχώρια και συμφορές στους ανθρώπους. Η Πανδώρα πρόλαβε και έκλεισε μέσα στο κουτί μόνο ένα όμορφο πουλί, σύμβολο της ελπίδας.

Όμως ο Δίας, για να καταστρέψει τελείως τους ανθρώπους, προκάλεσε κατακλυσμό. Μόνο ο γιος του Προμηθέα, ο Δευκαλίωνας, και η γυναίκα του Πύρρα σώθηκαν. Με τις οδηγίες του έφτιαξαν ένα καράβι που ύστερα από ταλαιπωρίες προσάραξε στην κορυφή του Παρνασσού.

© Μουσείο του Λούβρου

3. Ο Προμηθέας δεμένος στον Καύκασο.
Γλυπτό του Nicolas Sébastien Adam.

Πηγή 1

Η δημιουργία της Πανδώρας

Έτσι είπε και γέλασε ηχηρά ο πατέρας των θεών και των ανθρώπων.
Και πρόσταξε τον Ήφαιστο τον ξακουστό όσο πιο γρήγορα
να σμίξει χώμα με νερό, μέσα να βάλει λαλιά και ανθρώπου δύναμη,
να μοιάζει στην όψη με τις αθάνατες θεές η κοπελιά
με την ωραία, τη λαχταριστή μορφή. Κι έπειτα έβαλε την Αθηνά
να της διδάξει τέχνες, τον πολυποίκιλο ιστό να υφαίνει.
Την Αφροδίτη τη χρυσή να περιχύσει το κεφάλι της με χάρη,
πόθο σκληρό.

Ησίοδος, *Έργα και Ημέρες*, σσ. 59-66 (μτφρ. Στ. Γκιργκένης).

Πηγή 2

Η οργή του Δία για τους ανθρώπους

Έτσι σχεδίασε για τους ανθρώπους ολέθριες θλίψεις:
έκρυψε τη φωτιά. Και πάλι αυτήν ο γενναίος ο γιος του Ιαπετού (Προμηθέας)
την έκλεψε για χάρη των ανθρώπων από το συνετό το Δία
σε κούφιο καλάμι μέσα, αφού από την προσοχή του κεραυνόχαρου Δία ξέφυγε.
Κι ο Δίας ο συνεφοσυνάχτης οργισμένος του 'πε:
«Γιε του Ιαπετού, που πιότερο απ' όλους ξέρεις από πανουργίες,
χαίρεσαι που 'κλεψες τη φωτιά και το νου μου εξαπάτησες,
μεγάλη συμφορά για σε τον ίδιο και τους μελλοντικούς ανθρώπους.

ΗΣίοδος, *Έργα και Ημέρες*, σσ. 48-56 (μτφρ. Στ. Γκιργκένης).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια πρόσωπα συνδέονται με τους μύθους για τη δημιουργία του ανθρώπου που μελετήσαμε και ποιος ο ρόλος τους σε αυτούς τους μύθους;
2. Γιατί υπάρχουν πολλοί και διαφορετικοί αρχαιοελληνικοί μύθοι για τη δημιουργία του ανθρώπου;

Αποτιμητής

1. Ποιοι δημιούργησαν το ανθρώπινο γένος σύμφωνα με την ελληνική μυθολογία;
2. Γιατί ήταν σημαντικός για τους ανθρώπους ο Προμηθέας;

Γλωσσάρι

Ανθρωπογονικός: Αυτός που γέννησε τους ανθρώπους.

Γενάρης: Αυτός που θεωρείται ο πρώτος και παλαιότερος πρόγονος μιας φυλής, μιας εθνότητας κ.λπ.

Εργαλείο: Τεχνητό αντικείμενο, συνήθως απλής κατασκευής, που χρησιμοποιείται κυρίως με το χέρι για την εκτέλεση ορισμένης εργασίας.

Κατακλυσμός: Ραγδαία/πολύ δυνατή βροχή που συνήθως προκαλεί πλημμύρες.

Υφαίνω: Κατασκευάζω ύφασμα στον αργαλειό ή σε άλλο ειδικό μηχάνημα, διαπλέκοντας τα νήματα οριζόντια και κάθετα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΟΙ ΗΡΩΕΣ

- 2.1 Οι ήρωες στην αρχαία Ελλάδα
- 2.2 Ο Ηρακλής
- 2.3 Ο νεαρός Ηρακλής
- 2.4 Οι άθλοι του Ηρακλή στην Πελοπόννησο
- 2.5 Ταξίδι στην άκρη της Γης
- 2.6 Το τέλος της περιπέτειας
- 2.7 Ο Θησέας
- 2.8 Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας
- 2.9 Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας. Οι πρώτοι άθλοι
- 2.10 Θησέας και Μινώταυρος
- 2.11 Ο Θησέας γίνεται βασιλιάς

Ηρακλής.

Ίάσοντας.

Οδυσσεάς.

2.1

Οι ήρωες στην αρχαία Ελλάδα

Στην αρχαία Ελλάδα, μαζί με τους θεούς και τους θνητούς, έκαναν την εμφάνισή τους οι ήρωες που ήταν συνήθως παιδιά ενός θεού και μιας θνητής ή το αντίστροφο. Σιγά σιγά οι Έλληνες ονόμασαν ήρωες όλους τους ανθρώπους που ξεχώρισαν για τη δύναμη, την τόλμη και τα κατορθώματά τους.

Οι άνθρωποι νιώθουν αδύναμοι

Για πολλά χρόνια οι άνθρωποι δεν μπορούσαν να εξηγήσουν τα διάφορα φυσικά φαινόμενα. Τρόμαζαν από τις καταιγίδες, τους σεισμούς και από τις διάφορες μεταβολές που γίνονταν πάνω στην επιφάνεια της Γης, οι οποίες πολλές φορές απειλούσαν τη ζωή τους.

Οι ήρωες δίνουν λύσεις στους ανθρώπους

Για να αντιμετωπίσουν όλες αυτές τις δυσκολίες, αλλά και για να αντλήσουν δύναμη, οι άνθρωποι **επινόησαν** τους ήρωες. Οι ήρωες είχαν υπερφυσική δύναμη και μπορούσαν να βοηθήσουν όσους κινδύνευαν, να σκοτώσουν άγρια θηρία και να δώσουν λύσεις σε διάφορα προβλήματα. Οι ήρωες ήταν παντού. Κάποιες φορές βοηθούσαν τους θεούς και άλλες φορές τούς αντιστέκονταν για να προστατεύσουν τους ανθρώπους. Οι θνητοί τούς είχαν ως προστάτες και είχαν αναπτύξει μαζί τους προσωπική σχέση.

Οι κυριότεροι ήρωες της μυθολογίας

Πολλοί ήρωες έμειναν στην ιστορία χάρη στα κατορθώματά τους. Είχαν ικανότητες που τους βοηθούσαν να κάνουν ηρωικές, παράτολμες πράξεις για το καλό των ανθρώπων. Ο πιο ξακουστός από τους Έλληνες ήρωες είναι ο Ηρακλής. Τα κατορθώματά του τον έκαναν γνωστό όχι μόνο στις χώρες γύρω από τη Μεσόγειο, αλλά και στον Βορρά και στη μακρινή Ανατολή. Επίσης, υπήρχε ο Θησέας, γιος του βασιλιά της Αθήνας, του Αιγέα, έτοιμος κάθε στιγμή να αντιμετωπίσει κινδύνους, να νικήσει άγρια ζώα και τέρατα. Ένας ακόμα ήρωας ήταν ο Ιάσωνας που εκστράτευσε στη μακρινή Κολχίδα για να φέρει το χρυσόμαλλο δέρασ. Γνωστός σε όλους ήταν και ο **πολυμήχανος** Οδυσσεύς, που με την εξυπνάδα του κατάφερε να δώσει τη νίκη στους Αχαιούς στον πόλεμο της Τροίας. Και τέλος, ο Αχιλλέας, ο γιος της Θέτιδας, που πολέμησε γενναία και σκοτώθηκε στον ίδιο πόλεμο. Τα κατορθώματα αυτών και άλλων ηρώων της μυθολογίας θα γνωρίσουμε στη συνέχεια.

1. Θησέας.

© Εκδόσεις Πεδίο

2. Αχιλλέας.

© Εκδόσεις Πεδίο

Πηγή 1

Ηρωικός κόσμος

Στους μύθους των Ελλήνων υπάρχουν ήρωες με εξαιρετικές ιδιότητες, γενναιότητα, δόξα και συμμετοχή σε πολεμικά γεγονότα. Στον κόσμο αυτόν ανήκουν τόσο άνδρες όσο και γυναίκες, όπως η Ανδρομάχη, η Αντιγόνη, η Μήδεια, η Ιφιγένεια, η Πενθεσίλεια και άλλες.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 3ος, Αθήνα, σ. 12.

© Εκδόσεις Πεδίο

3. Ο Αχιλλέας σκοτώνει την Αμαζόνα Πενθεσίλεια. Αρχαίο αγγείο, 5ος αιώνας π.Χ., Μόναχο.

Πηγή 2

Οι Διόσκουροι Κάστωρ και Πολυδεύκης

Ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης ήταν δίδυμα αδέρφια. Ο Πολυδεύκης, γιος του Δία, ήταν αθάνατος. Ο Κάστωρ, γιος του Τυνδάρεου, θνητός. Μια μέρα ο Πολυδεύκης, βλέποντας τον Κάστορα βαριά πληγωμένο και έτοιμο να πεθάνει, ζητάει από τον πατέρα του τον Δία να πεθάνει κι ο ίδιος μαζί με τον αδερφό του. Ο Δίας του προτείνει να ζουν μαζί, μια μέρα ψηλά στον Όλυμπο και μια μέρα στον Άδη. Ο Πολυδεύκης δέχεται και τα αδέρφια μοιράζονται το φως και το σκοτάδι.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 3ος, Αθήνα, σ. 215.

© Βρετανικό Μουσείο

4. Κάστωρ και Πολυδεύκης, χαρακτηριστικό αρχαίου αγάλματος του F. Perrier, 1649.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Για ποιους λόγους οι άνθρωποι επινόησαν τους ήρωες;
2. Σύμφωνα με την Πηγή 2, γιατί οι δίδυμοι Κάστωρ και Πολυδεύκης βρίσκονταν μία μέρα στον Όλυμπο και μία στον Άδη;
3. Τι παραπάνω από τους θνητούς είχαν οι ήρωες;

Αποτιμητής

1. Ποιες ικανότητες είχαν οι ήρωες, εξαιτίας των οποίων έγιναν γνωστοί στους ανθρώπους;
2. Σήμερα υπάρχουν ήρωες; Εσείς έχετε ως πρότυπο κάποιον σύγχρονο ήρωα; Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του;

Γλωσσάρι

Επινοώ: Σκέφτομαι κάτι και το παρουσιάζω σαν αληθινό.

Πολυμήχανος: Ο άνθρωπος που βρίσκει τρόπους να ξεπερνά τα εμπόδια.

2.2

Ο Ηρακλής

Ο Ηρακλής από πολύ μικρός ήταν γενναίος. Οι γονείς του του έφεραν σπουδαίους δασκάλους και κοντά τους απέκτησε πολλές γνώσεις. Ο Ηρακλής έκανε σπουδαίους **άθλους**. Γι' αυτό, οι άνθρωποι τον ονόμασαν ήρωα. Όταν πέθανε, οι θεοί τον πήραν στον Όλυμπο και του χάρισαν **αθανασία**.

Η μόρφωση του Ηρακλή

Ο πιο ένδοξος και πιο αγαπητός από τους ήρωες της αρχαιότητας ήταν ο Ηρακλής. Από πολύ μικρός έδειξε τις ικανότητές του. Όσο μεγάλωνε, τόσο πιο δυνατός γινόταν. Οι γονείς του φρόντισαν να του δώσουν την καλύτερη ανατροφή και μόρφωση, φέρνοντας τους πιο ξακουστούς δασκάλους. Κοντά τους έμαθε γράμματα και κιθάρα, πώς να ρίχνει βέλη με το τόξο του και πώς να παλεύει. Του δίδαξαν ακόμα να χρησιμοποιεί με άνεση το δόρυ και την ασπίδα του. Την τέχνη της αρματοδρομίας και της ιππασίας την έμαθε από τον βασιλιά της Θήβας, τον Αμφιτρύωνα.

Ο Ηρακλής γίνεται παγκόσμιος ήρωας

Οι άνθρωποι συγκέντρωσαν στο πρόσωπό του όλα τα χαρακτηριστικά του ήρωα. Βρήκαν τον άνθρωπο που κατάφερε να ξεφύγει από τα γεωγραφικά όρια του Άργους και της Θήβας και να γίνει γνωστός για τα κατορθώματά του σε ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο, στις περιοχές γύρω από τη Μεσόγειο Θάλασσα και στην Ευρώπη, σε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο. Κατάφερε να γίνει ένας παγκόσμιος ήρωας.

Θεοί και θνητοί θαυμάζουν τον ήρωα

Ως εξαιρετικός κυνηγός, ήρθε αντιμέτωπος με λιοντάρια, αγριογούρουνα και άγρια πουλιά. Όταν του ζητήθηκε να επιλέξει ανάμεσα στον δρόμο της **Αρετής** και της Κακίας, επέλεξε την Αρετή και από τότε βοηθούσε τους ανθρώπους χωρίς να ζητήσει ποτέ κάποιο αντάλλαγμα για το καλό που τους έκανε. Ήταν έξυπνος, καλόκαρδος, τολμηρός, και τον θαύμαζαν και τον αγαπούσαν όλοι οι άνθρωποι, αλλά και οι θεοί, εκτός από την Ήρα. Δεν είχε μόνιμη κατοικία, αφού συνεχώς πήγαινε σε κάποια δοκιμασία. Βγήκε νικητής σε όλες τις δοκιμασίες και στο τέλος ανέβηκε στον Όλυμπο για να ζήσει μαζί με τους θεούς.

© <https://timelessmoon.gettyarchive.net>

1. Ο Ηρακλής φοράει τη λεοντή και κρατάει το ρόπαλο.
Από αρχαίο αγγείο,
5ος αιώνας π.Χ.,
Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ

Πηγή 1

Το ρόπαλο του Ηρακλή

Ο Αμφιτρύωνας έστειλε τον Ηρακλή να προσέχει το κοπάδι με τα βόδια τους. Ανεβοκατεβαίνοντας τις πλαγιές των βουνών, είχε να αντιμετωπίσει πολλά άγρια θηρία κι έπρεπε να οπλιστεί. Μια μέρα είδε μια αγριελιά με χοντρά και σκληρά κλαδιά. Έκοψε ένα κι έφτιαξε μ' αυτό ένα ρόπαλο, που ήταν πιο σκληρό κι από σίδηρο. Με το ρόπαλο αυτό ο ήρωας αντιμετώπισε πολλούς κινδύνους.

Στρατίκης, Π. (1986). *Ηρακλής και Θησέας*. Αθήνα, σ. 8.

Πηγή 2

Ηρακλής και Θάνατος

Ηρακλής: Είμαι αποφασισμένος την Άλκηστη να φέρω πίσω και θα το κάνω αυτό για χάρη του φίλου μου του Άδμητου. Πάω να κρυφτώ, να στήσω καρτέρι στον Θάνατο. Μόλις τον δω, θα βγω από την κρυψώνα μου, θα τον σφίξω μέσα στα χέρια μου και θα τον αναγκάσω να μου τη δώσει πίσω. Αν δεν τα καταφέρω, θα πάω στο παλάτι του Πλούτωνα κι είμαι σίγουρος ότι την Άλκηστη θα φέρω πίσω στο φιλόξενο σπίτι της.

Ευριπίδη, *Άλκηστις*, 840-860 (ελεύθερη μετάφραση).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Σύμφωνα με την Πηγή 2, για ποιον λόγο θέλησε να παλέψει ο Ηρακλής με τον Θάνατο;
2. Οι γονείς του Ηρακλή έφεραν ξακουστούς δασκάλους στον Ηρακλή. Τι του δίδαξαν οι δάσκαλοί του και τι ο βασιλιάς της Θήβας Αμφιτρύωνας;

© <https://commons.wikimedia.org/>

Ο Ηρακλής παλεύει με τον Θάνατο για το σώμα της Άλκηστης. Πίνακας ζωγραφικής του Frederic Lord Leighton, περ. 1869-1871.

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά που έκαναν τον Ηρακλή τον πιο ξακουστό ήρωα;
2. Για ποιους λόγους ο Ηρακλής, κάθε φορά που έκανε καλό στους ανθρώπους, δεν ζητούσε ανταλλάγματα;

Γλωσσάρι

Άθλος: Γενναία πράξη, κατόρθωμα.

Αρετή: Γυναίκα που συνάντησε ο Ηρακλής, προτέρημα, χάρισμα, ανωτερότητα.

Αθανασία: Να ζεις για πάντα, αιώνια.

2.3

Ο νεαρός Ηρακλής

Ο Ηρακλής ζούσε ευτυχισμένος με τη γυναίκα του και τα παιδιά του στη **Θήβα**, όμως η Ήρα τον μισούσε και ήθελε να του κάνει κακό. Μια μέρα του θόλωσε το μυαλό και ο Ηρακλής σκότωσε την οικογένειά του. Πήγε στο Μαντείο των Δελφών για να μάθει με ποιον τρόπο θα μπορέσει να **εξιλεωθεί** και το μαντείο τού είπε ότι έπρεπε να υπηρετήσει για δώδεκα χρόνια τον Ευρυσθέα.

Ηρακλής και Ιφικλής

Ο Αμφιτρύωνας με τη γυναίκα του την Αλκμήνη έφυγαν από την πατρίδα τους και έφτασαν έπειτα από πολλές περιπέτειες στη Θήβα. Εκεί η Αλκμήνη γέννησε δίδυμα αγόρια, τον Ηρακλή, που ήταν γιος του Δία, και τον Ιφικλή, που ήταν γιος του Αμφιτρύωνα.

Ο Ηρακλής σκοτώνει τα φίδια

Η Ήρα, όταν έμαθε ότι ο Ηρακλής είναι γιος του Δία, ήθελε με κάθε τρόπο να τον εξοντώσει. Δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τη γέννηση των δύο παιδιών και ένα βράδυ, την ώρα που αυτά κοιμόνταν στην κούνια τους, έστειλε δύο τεράστια φίδια για να τα πνίξουν. Ο Δίας έστειλε στο δωμάτιο των παιδιών έντονο φως και αυτά ξύπνησαν. Ο Ιφικλής, όταν είδε τα φίδια, φοβήθηκε και άρχισε να κλαίει. Ο Ηρακλής, χωρίς να φοβηθεί καθόλου, τα άρπαξε από τον λαιμό και τα έπνιξε. Εκείνη την ώρα μπήκαν στο δωμάτιο των παιδιών ο Αμφιτρύωνας και η Αλκμήνη. Ο Ηρακλής, μόλις τους είδε, πέταξε τα φίδια στο πάτωμα και τότε όλοι κατάλαβαν ότι δεν ήταν ένας απλός θνητός.

Η Ήρα θολώνει το μυαλό του Ηρακλή

Ο Ηρακλής ζούσε ευτυχισμένος στη Θήβα. Είχε παντρευτεί τη Μεγάρα, κόρη του βασιλιά Κρέοντα, και είχε γίνει βασιλιάς. Η Ήρα όμως ήθελε να τον εκδικηθεί. Γι' αυτό του θόλωσε το μυαλό και, σε μια στιγμή **σύγχυσης**,

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ Η ΘΗΒΑ

1. Ο μικρός Ηρακλής.

© Εκδόσεις Πεδίο

Ο ΝΕΑΡΟΣ
ΗΡΑΚΛΗΣ

ο ήρωας πίστεψε ότι η γυναίκα του και τα παιδιά του ήταν εχθροί του, με αποτέλεσμα να τους σκοτώσει.

Ο Ηρακλής στις Μυκήνες

Μόλις κατάλαβε τι είχε συμβεί, έφυγε από τη Θήβα και πήγε στο Μαντείο των Δελφών να ρωτήσει τι έπρεπε να κάνει ώστε να εξιλεωθεί για το κακό που προκάλεσε. Η Πυθία τού είπε να πάει στις Μυκήνες για να υπηρετήσει για δώδεκα χρόνια τον ξάδελφό του Ευρυσθέα, που βασιλεύε εκεί. Έτσι, ο Ηρακλής, μαζί με τον ανιψιό του Ιόλαο ξεκίνησε για την Πελοπόννησο να συναντήσουν τον Ευρυσθέα.

Πηγή 1

Αρετή και Κακία

Ο Ηρακλής καθόταν σε ένα σταυροδρόμι και σκεφτόταν ποιον δρόμο θα ακολουθήσει στη ζωή του. Παρουσιάστηκαν μπροστά του δύο γυναίκες. Η μια τού είπε πως αν την ακολουθούσε θα περνούσε μια πολύ όμορφη και ξένοιαστη ζωή χωρίς να χρειαστεί να δουλέψει. Ήταν η Κακία. Η άλλη τού είπε πως έπρεπε να εργάζεται, να μοχθεί για τον τόπο του και να βοηθά τους συνανθρώπους του. Ήταν η Αρετή. Ο Ηρακλής ακολούθησε την Αρετή, παρόλο που ο δρόμος που πρότεινε ήταν δύσκολος.

2. Η εκλογή του Ηρακλή.
Πίνακας του Annibale Carracci, 1596.

© <https://en.wikipedia.org/>

Ξενοφώντας, *Απομνημονεύματα*, 2.1.21-2.1.29 (διασκευή).

Πηγή 2

Ο Ηρακλής και τα φίδια

Σύμφωνα με τον Φερεκύδη τα φίδια τα έβαλε ο Αμφιτρύωνας, για να διαπιστώσει από τις αντιδράσεις των παιδιών ποιο είναι το δικό του παιδί και ποιο το παιδί του Δία. Όταν είδε τον Ηρακλή, χωρίς φόβο να πιάνει τα φίδια με τα δυο του χέρια και να τα πνίγει, κατάλαβε ότι αυτός ήταν ο γιος του Δία.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος, Αθήνα, σ. 23.

Πηγή 3

Αλκείδης ή Ηρακλής

Η Πυθία, όταν ο ήρωας πήγε να ρωτήσει πώς θα εξιλεωθεί για το κακό που έκανε στα παιδιά του, του έδωσε το όνομα Ηρακλής, γιατί θα αποκτούσε ατελείωτη δόξα (κλέος) μιας και θα έδινε συνεχώς ωφέλεια (ήρα*) στους ανθρώπους. Μέχρι τότε το όνομά του ήταν Αλκείδης, από τον παππού του τον Αλκαίο.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος, Αθήνα, σ. 27.

*ήρα: το σύνολο των αρετών που έχει ένας ήρωας

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Η Πυθία κάθεται σε τρίποδο με ατμούς να βγαίνουν από μια ρωχμή που υπάρχει στη γη. Πίνακας του John Collier, 1891.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιος ήταν ο λόγος που ο Ηρακλής πήγε στο Μαντείο των Δελφών και ποια συμβουλή πήρε από εκεί;
2. Τι θα μπορούσε να συμβεί αν ο Ηρακλής έκανε διαφορετικές επιλογές;
3. Αν ήσασταν εσείς στη θέση του Ηρακλή, ποιον από τους δύο δρόμους θα επιλέγατε και ποιοι λόγοι θα σας οδηγούσαν σε αυτή την απόφασή σας;

Αποτιμητής

1. Από ποια ηλικία και ποιο γεγονός έδειξε ότι η Ηρακλής θα γινόταν δυνατός και ατρόμητος;
2. Ποια ήταν η αντίδραση του ήρωα κάθε φορά που έκανε κάποιο λάθος;

Γλωσσάρι

Εξιλέωση: Απαλλαγή από την ενοχή, συγχώρεση.

Θήβα: Πόλη της Βοιωτίας.

Κλέος: Φήμη, δόξα, αναγνώριση.

Σύγχυση: Θόλωμα μυαλού, όταν δεν μπορούμε να ξεχωρίσουμε το κακό από το καλό.

2.4

Οι άθλοι του Ηρακλή στην Πελοπόννησο

Ο Ηρακλής, μετά τον χρησμό του Μαντείου των Δελφών, ταξίδεψε από τη Θήβα στις Μυκήνες, για να συναντήσει τον Ευρυσθέα. Από την Πελοπόννησο ξεκίνησε τους **άθλους** του.

Οι δώδεκα άθλοι

Ο Ηρακλής, σύμφωνα με τον χρησμό που του έδωσε η Πυθία, πήγε στον Ευρυσθέα για να τον υπηρετήσει. Ο Ευρυσθέας, επειδή φοβόταν μήπως ο Ηρακλής τού πάρει τον θρόνο, του ανέθεσε να κάνει δώδεκα άθλους πιστεύοντας ότι σε κάποιον από αυτούς θα σκοτωθεί.

Ο Ηρακλής κυνηγός

Πρώτα του ζήτησε να σκοτώσει το λιοντάρι της Νεμέας. Αυτό είχε δέρμα σκληρό και τα βέλη δεν μπορούσαν να το διαπεράσουν. Ο Ηρακλής μπήκε στη φωλιά του, πάλεψε μαζί του και το έπνιξε. Στη συνέχεια, έπρεπε να πιάσει ζωντανό τον ερυμάνθιο κάππρο, ένα αγριογούρουνο που ζούσε στο **όρος Ερύμανθος**. Ο Ηρακλής το έπιασε με μια θηλιά και το πήγε ζωντανό στον Ευρυσθέα. Αυτός, μόλις το είδε, τρόμαξε και κρύφτηκε στο πιθάρι του. Κατόπιν ζήτησε από τον Ηρακλή το ιερό ελάφι της Άρτεμης. Ήταν το γρηγορότερο ζώο στον κόσμο και θεωρούνταν αδύνατο να πιαστεί από άνθρωπο. Ύστερα από έναν ολόκληρο χρόνο κατάφερε και το έπιασε ζωντανό, αφού όμως πρώτα το τραυμάτισε ελαφρά.

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο Ηρακλής με λεοντή.

Λερναία Ύδρα και Στυμφαλίδες όρνιθες

Επόμενη αποστολή του Ηρακλή ήταν να σκοτώσει τη Λερναία Ύδρα, ένα τέρας με εννέα κεφάλια που ζούσε στη λίμνη Λέρνη. Έκοψε τα κεφάλια της και ο ανιψιός του, ο Ιόλαος, τα έκαψε. Στη συνέχεια βούτηξε τα βέλη του στη **χολή** της, ώστε να γίνουν φαρμακερά. Στη λίμνη Στυμφαλία ζούσαν κάποια άγρια πουλιά, οι Στυμφαλίδες όρνιθες. Ο Ευρυσθέας

ζήτησε από τον Ηρακλή να τα σκοτώσει. Με τη βοήθεια της Αθηνάς κατάφερε άλλα να τα σκοτώσει και άλλα να τα διώξει από την περιοχή.

Το καθάρισμα των στάβλων του Αυγεία

Ο Αυγείας, βασιλιάς της Ήλιδας, είχε κοπάδια με ζώα και στους στάβλους είχε μαζευτεί πολλή κοπριά. Ο Ευρυσθέας διέταξε τον Ηρακλή να τους καθαρίσει. Αυτός έσκαψε ένα χαντάκι που περνούσε μέσα από τους στάβλους και **διοχέτευσε** μέσα σε αυτούς τα νερά των ποταμών Αλφειού και Πηνειού. Τα νερά παρέσυραν τις κοπριές και οι στάβλοι καθάρισαν αμέσως.

ΟΙ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΣΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟ

Πηγή 1

Το πιθάρι του Ευρυσθέα

Γυρίζοντας στις Μυκήνες ο Ηρακλής ανέβηκε στο παλάτι του Ευρυσθέα να του δείξει το νεκρό λιοντάρι. Ο Ευρυσθέας τρόμαξε μόλις το είδε και έδωσε εντολή να του φτιάξουν ένα χάλκινο πιθάρι, να το χώσουν μέσα στη γη, για να κρύβεται μέσα σε αυτό όταν νιώθει φόβο. Επίσης θαύμασε την ανδρεία του Ηρακλή κι άρχισε να φοβάται ότι κάποια μέρα θα του πάρει το θρόνο και για τον λόγο αυτόν του απαγόρευσε να περνά τα τείχη της πόλης.

2. Ο Ευρυσθέας κρύβεται σε ένα πιθάρι. Αρχαίο αγγείο, 6ος αιώνας π.Χ.

© Μουσείο του Λούβρου

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 35.

Πηγή 2

Ο Ηρακλής σώζει ανθρώπους και περιοχές

Στους άθλους του ο Ηρακλής πρέπει να αντιμετωπίσει τέρατα ή ζώα, όπως το λιοντάρι της Νεμέας, τη Λερναία Ύδρα, τον Ερυμάνθιο Κάπρο, το ελάφι της Άρτεμης, που αντιπροσωπεύουν δυνάμεις συχνά καταστροφικές για τον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Ο Ηρακλής, σκοτώνοντας ή εξημερώνοντας αυτά τα πλάσματα, δεν ενεργεί μόνο ως ήρωας, αλλά γίνεται **λυτρωτής** και σωτήρας αυτών των περιοχών.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σσ. 41-42.

Πηγή 3

Λερναία Ύδρα

Ο Ηρακλής με τον Ιόλαο έφτασαν στη λίμνη Λέρνη. Ο Ηρακλής αναζητούσε το τέρας για να το σκοτώσει κόβοντας τα κεφάλια του. Για κάθε κεφάλι που έκοβε φύτευαν δύο καινούρια. Εκτός από τη Λερναία Ύδρα είχε να αντιμετωπίσει κι ένα τεράστιο καβούρι, που το είχε στείλει η Ήρα. Ο κάβουρας τον δάγκωνε συνεχώς. Αυτός κατάφερε να το σκοτώσει και με τη βοήθεια του Ιόλαου, που έκαιγε κάθε κεφάλι που έκοβε ο Ηρακλής, κατάφερε να σκοτώσει και τη Λερναία Ύδρα.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 36.

© Μουσείο του Λούβρου

3. Ο Ηρακλής
αντιμέτωπος
με τη Λερναία Ύδρα.
Αρχαίο αγγείο.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ο Ηρακλής, εκτός από τη δύναμη που διέθετε, ήταν και πολύ έξυπνος. Πώς χρησιμοποίησε την εξυπνάδα του για να καθαρίσει τους στάβλους του Αυγεία;
2. Σύμφωνα με την Πηγή 3, ποιους κινδύνους αντιμετώπισε ο Ηρακλής στη λίμνη Λέρνη και ποιος τον βοήθησε να βγει νικητής;
3. Ποιος από τους άθλους του Ηρακλή στην Πελοπόννησο θεωρείτε ότι ήταν ο πιο επικίνδυνος;

Αποτιμητής

1. Γιατί ο Ευρυσθέας θεώρησε άθλο να πιάσει ο Ηρακλής το ιερό ελάφι της Άρτεμης;
2. Υπάρχουν σήμερα στην Πελοπόννησο οι δύο λίμνες, Λέρνη και Στυμφαλία; Βρείτε πληροφορίες και εικόνες για αυτές τις λίμνες.

Γλωσσάρι

Άθλος: δύσκολη πράξη, κατόρθωμα.

Διοχετεύω: Μεταφέρω υγρό μέσα από σωλήνα ή χαντάκι από ένα μέρος σε ένα άλλο.

Ήλιδα: Δήμος του νομού Ηλείας με έδρα την Αμαλιάδα.

Λεοντή: Το δέρμα του λιονταριού. Το φορούσε ο Ηρακλής.

Λυτρωτής: Αυτός που ελευθερώνει κάποιον από κάτι κακό.

Όρος Ερύμανθος: Βουνό.

Χολή: Πράσινο υγρό που υπάρχει στο συκώτι και βοηθάει στην πέψη των τροφών.

Έχει πικρή γεύση.

2.5

Ταξίδι στην άκρη της Γης

Μετά την Πελοπόννησο ο Ευρυσθέας έστειλε τον Ηρακλή σε μακρινές περιοχές. Πήγε στην Κρήτη, στη Θράκη, στον Εύξεινο Πόντο, πέρασε από την Ευρώπη στην Αφρική, κατέβηκε στον Κάτω Κόσμο, πάλεψε με θηρία, με ανθρώπους και πάντα έβγαινε νικητής.

Ο ταύρος της Κρήτης

Για τους υπόλοιπους, λοιπόν, άθλους ο Ευρυσθέας έστειλε τον Ηρακλή σε μέρη μακρινά. Έτσι, ο **ήρωας** πήρε εντολή να πάει στην Κρήτη και να πιάσει ζωντανό έναν άγριο ταύρο που έβγαζε φωτιές από τα ρουθούνια του. Ο Ηρακλής, πράγματι, έπιασε τον ταύρο, τον έβαλε στη θάλασσα, κάθισε πάνω στη ράχη του και κολυμπώντας έφτασαν στην Πελοπόννησο.

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΑΚΡΗ ΤΗΣ ΓΗΣ

Τα άλογα του Διομήδη

Μετά έφερε από τη Θράκη τα τέσσερα άλογα του Διομήδη, τα οποία έτρωγαν ανθρώπινες σάρκες. Η αποστολή ήταν επικίνδυνη και ο Ηρακλής πήρε μαζί του γενναίους άνδρες. Με τη βοήθειά τους σκότωσε τον Διομήδη, πήρε τα άλογα και τα έφερε στις Μυκήνες.

Ο Ηρακλής και οι Αμαζόνες

Επόμενη αποστολή ήταν να πάρει τη ζώνη της Ιππολύτης, βασίλισσας των **Αμαζόνων** που ζούσαν στον Εύξεινο Πόντο και αγαπούσαν τον πόλεμο. Ο Ηρακλής τις νίκησε, πήρε τη ζώνη και την έδωσε στον Ευρυσθέα.

Τα βόδια του Γηρυόνη

Στη συνέχεια του ζητήθηκε να φέρει τα βόδια του Γηρυόνη, ενός τέρατος με τρία κεφάλια. Τα βόδια τα φύλαγε ο Όρθρος, ένα σκυλί με δύο κεφάλια και ουρά φιδιού. Ο Ηρακλής διέσχισε την Ευρώπη, βρήκε και σκότωσε τον Όρθρο και τον Γηρυόνη, πήρε τα βόδια και γύρισε στις Μυκήνες.

ΟΙ ΗΡΑΚΛΕΙΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Ο Κέρβερος

Στον Κάτω Κόσμο έστειλε ο Ευρυσθέας τον Ηρακλή με σκοπό να του φέρει τον Κέρβερο. Ο Κέρβερος ήταν ένα σκυλί με τρία κεφάλια και ουρά φιδιού. Ο Ηρακλής πάλεψε με τον Κέρβερο, τον νίκησε και τον έφερε στις Μυκήνες. Όταν είδε ο Ευρυσθέας τον Κέρβερο, τρόμαξε και κρύφτηκε πάλι στο χάλκινο πιθάρι του.

Τα χρυσά μήλα των Εσπερίδων

Στον τελευταίο και πιο δύσκολο άθλο ο Ευρυσθέας ζήτησε από τον Ηρακλή τα χρυσά μήλα από τον κήπο των Εσπερίδων, που βρισκόταν στο όρος Άτλας στην Αφρική. Το δέντρο με τα μήλα το φύλαγε ο Λάδωνας, ένα πελώριο φίδι, που δεν κοιμόταν ποτέ. Ο Ηρακλής με τη βοήθεια του Άτλαντα πήρε τα μήλα και τα παρέδωσε στον Ευρυσθέα.

ΟΙ ΔΩΔΕΚΑ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΗ

Πηγή 1

Ηρακλής και Ολυμπιακοί αγώνες

Όταν τελείωσε τον άθλο με τον ταύρο της Κρήτης, ο Ηρακλής εγκαινίασε τους Ολυμπιακούς αγώνες προς τιμή του Δία, του πατέρα του. Διάλεξε για αυτή την ωραία αθλητική γιορτή μια περιοχή στις όχθες του ποταμού Αλφειού. Όρισε οι νικητές να μην παίρνουν για έπαθλο χρήματα, αλλά ένα στεφάνι αγριελιάς, γιατί και ο ίδιος ευεργέτησε τους ανθρώπους χωρίς να παίρνει χρήματα. Οι Ολυμπιακοί αγώνες θεωρήθηκαν οι πιο τιμημένοι, αφού καθιερώθηκαν από έναν γενναίο άνδρα.

© Βικιπαίδεια (cc)

1. Στεφάνι από κλαδιά ελιάς.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη Ιστορική*, 4.14.1-2 (ελεύθερη μετάφραση).

Πηγή 2

Ο ΗΡΑΚΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

Ηρακλής και Άτλαντας

Ο Ηρακλής βρήκε τον Άτλαντα να κρατά στους ώμους τον ουρανό και του ζήτησε να φέρει τα χρυσά μήλα. Ο Άτλαντας δέχτηκε και του έδωσε τον ουρανό. Γυρίζοντας με τα μήλα, ήθελε να του τον αφήσει για πάντα. Ο Ηρακλής τού είπε ότι δέχεται, όμως πρέπει να τον βοηθήσει να βάλει ένα μαξιλάρι στους ώμους του για να μην πονάει και πρέπει να τον κρατήσει για λίγο. Ο Ηρακλής άφησε στους ώμους του Άτλαντα τον ουρανό και γύρισε στις Μυκήνες.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Ο Άτλαντας προσφέρει τα μήλα στον Ηρακλή, ενώ εκείνος κρατά τον ουρανό στους ώμους του με τη βοήθεια της Αθηνάς. Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 70.

Πηγή 3

Ευρώπη και Δίας

Ο Δίας ερωτεύτηκε την Ευρώπη, την άρπαξε, την έβαλε στη ράχη ενός ταύρου και έφτασαν στην Κρήτη. Εκεί άφησαν ελεύθερο τον ταύρο κι αυτός άρχισε να τριγυρνά στα λιβάδια, ώσπου έφτασε στην Κνωσό στο παλάτι του Μίνωα. Κάποια μέρα ο ταύρος τρελάθηκε, έφυγε από το παλάτι κι άρχισε να καταστρέφει ό,τι έβρισκε μπροστά του με τις φλόγες που έβγαζε από τα ρουθούνια του. Αυτόν τον ταύρο έπιασε ο Ηρακλής και τον πήγε στον Ευρυσθέα.

3. Η αρπαγή της Ευρώπης.
Πίνακας του Ν.Ν. Κογγελ,
1727, Φιλαδέλφια.

© <https://commons.wikimedia.org>

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 47.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες ομοιότητες και διαφορές βρίσκεις ανάμεσα στον άθλο με τον Κέρβερο και τον άθλο με τον Γηρυόνη;
2. Σύμφωνα με την Πηγή 2, με ποιο τέχνασμα ο Ηρακλής έδωσε και πάλι τον ουρανό στον Άτλαντα;
3. Για ποιον λόγο ο Ηρακλής όρισε για έπαθλο στους νικητές των Ολυμπιακών αγώνων ένα στεφάνι αγριελιάς και όχι χρήματα όπως γίνεται σήμερα;

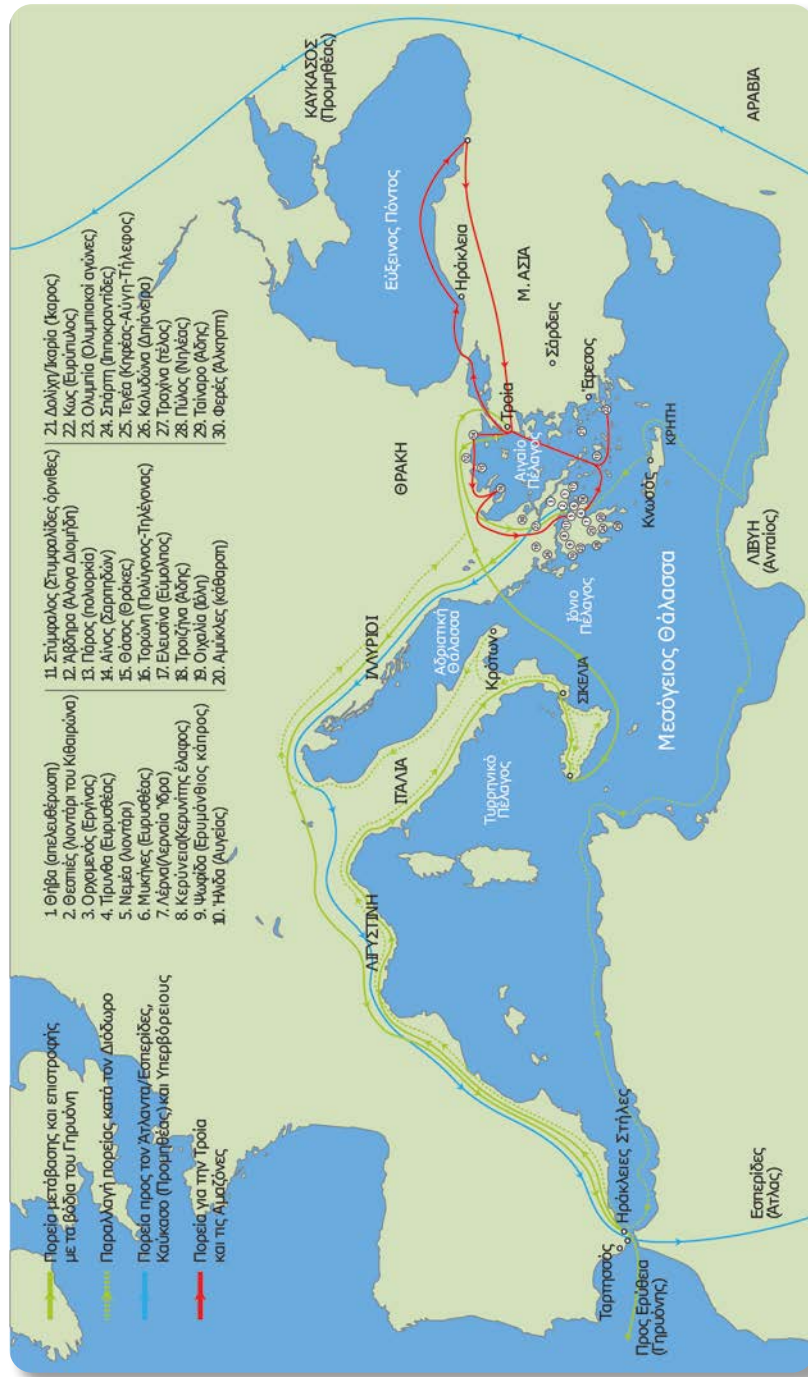
Αποτιμητής

1. Από τους άθλους του Ηρακλή που έχετε διδαχθεί, ποιον θα θέλατε να διηγηθείτε στους φίλους και στις φίλες σας; Πώς θα τον παρουσιάσετε;
2. Για να τα καταφέρει ο Ηρακλής χρειάστηκε μόνο τη δύναμή του; Σε ποιους άθλους δεν χρησιμοποίησε τη δύναμη, αλλά το μυαλό του;

Γλωσσάρι

Αμαζόνες: Γυναίκες γνωστές για τη γενναιότητά τους στη μάχη.

Ήρωας: Γενναίος, ατρόμητος άνθρωπος.

© Εκδόσεις Πεδίο

4. Χάρτης με τους άθλους του Ηρακλή.
Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). Ελληνική Μυθολογία, τόμος 4ος. Αθήνα, σσ. 123-124.

2.6

Το τέλος της περιπέτειας

Ο Ηρακλής παντρεύτηκε τη Δηιάνειρα κι έφυγαν από την **Καλυδώνα**. Περνώντας τον Εύηνο ποταμό χτύπησε με βέλος τον Κένταυρο Νέσσο. Ο Νέσσος, πριν πεθάνει, έδωσε στη Δηιάνειρα αίμα από την πληγή του. Εκείνη το χρησιμοποίησε σε έναν χιτώνα θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή του Ηρακλή. Ο Ηρακλής, μέσα σε ένα σύννεφο και με οδηγό την Αθηνά, ανέβηκε στον Όλυμπο κι έγινε αθάνατος.

Ο Ηρακλής και η Δηιάνειρα περνούν τον Εύηνο ποταμό

Ο Ηρακλής παντρεύτηκε τη Δηιάνειρα, που ήταν κόρη του Οινέα, βασιλιά της Καλυδώνας. Μια μέρα αποφάσισαν να περάσουν τον Εύηνο ποταμό. Όταν έφτασαν εκεί, συνάντησαν τον Κένταυρο Νέσσο που περνούσε τους **οδοιπόρους** στην απέναντι όχθη. Ο Νέσσος με τη Δηιάνειρα στους ώμους άρχισε να διασχίζει τον ποταμό. Μαγεμένος από την ομορφιά της, την ερωτεύτηκε και θέλησε να την κάνει γυναίκα του. Ο Ηρακλής κατάλαβε τις προθέσεις του και τον χτύπησε στο στήθος με ένα δηλητηριασμένο βέλος. Αυτός, πριν πεθάνει, πήρε αίμα από την πληγή του, το έδωσε στη Δηιάνειρα και της είπε πως, αν το άπλωνε σε έναν χιτώνα του Ηρακλή, ο Ηρακλής θα την αγαπούσε για πάντα.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Το τέλος του Ηρακλή

Κάποια μέρα ο Ηρακλής ζήτησε από τη Δηιάνειρα έναν καθαρό χιτώνα, γιατί ήθελε να κάνει **θυσία** στον Δία. Εκείνη, επειδή τον ήθελε για πάντα κοντά της, άπλωσε στον χιτώνα το δηλητηριασμένο αίμα του Νέσσου. Ο Ηρακλής φόρεσε τον χιτώνα, άναψε τη φωτιά και ετοιμάστηκε για τη θυσία. Όμως ο χιτώνας κόλλησε πάνω του και εκείνος μάταια προσπαθούσε να τον ξεκολλήσει. Ένωθε αφόρητους πόνους και κατάλαβε ότι το τέλος του πλησίαζε. Έτσι, ανέβηκε μαζί με τον γιο του Έγλο στο βουνό **Οίτη**. Εκεί μάζεψε

1. Ο Ηρακλής βγάζει τη λεοντή για να φορέσει τον χιτώνα της Δηιάνειρας. Από αρχαίο αγγείο, 5ος αιώνας π.Χ.

ξύλα, σχημάτισε με αυτά έναν σωρό, ανέβηκε επάνω και παρακάλεσε τον Ύλλο να βάλει φωτιά για να απαλλαγεί από τους πόνους. Ο γιος του δεν άντεχε να το κάνει και ο Ηρακλής ζήτησε τη χάρη αυτή από τον Φιλοκτήτη, που έτυχε να περνά από εκεί. Ο Φιλοκτήτης δέχτηκε κι ο Ηρακλής τού χάρισε το τόξο με τα βέλη του.

Ο Ηρακλής στον Όλυμπο

Ξαφνικά, κι ενώ η φωτιά δυνάμωνε, άρχισε να αστράφτει και να βροντά. Τότε ένα πυκνό σύννεφο πήρε τον Ηρακλή και τον ανέβασε στον Όλυμπο. Εκεί συμφιλιώθηκε με την Ήρα, παντρεύτηκε την Ήβη κι έμεινε για πάντα κοντά στους θεούς.

© Εκδόσεις Πεδίο

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

2. Ηρακλής ανεβαίνει με το άρμα στον Όλυμπο.

Πηγή 1

Ηρακλής και Αχελώος παλεύουν για να κατακτήσουν τη Δηιάνειρα

Ο ένας ήταν ασταμάτητος ποταμός με μορφή ταύρου, με κέρατα μεγάλα, ο Αχελώος από τους Οινιάδες. Ο άλλος έφτασε από τη Θήβα κρατώντας στα χέρια του τόξο, βέλη και ρόπαλο, ήταν του Δία ο γιος. Ο ένας όρμησε στον άλλον πυρωμένοι από πόθο, με διαιτητή του αγώνα την Αφροδίτη, τη θεά του έρωτα.

Σοφοκλής, *Τραχίνιαι*, στίχοι 507-516, ελεύθερη μετάφραση.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Το κέρας της αφθονίας, Πίνακας του N. Coypel I, 1688, Βερσαλλίες.

Πηγή 2

Ο Ηρακλής χαρίζει αφθονία

Ο Ηρακλής έπιασε τον Αχελώο από τα κέρατα και κατάφερε να του σπάσει το ένα. Ο Αχελώος νικημένος ζήτησε πίσω το κέρατό του με αντάλλαγμα το **κέρας** της **Αμάλθειας** που χαρίζει αφθονία. Ο Ηρακλής δέχτηκε και με τη σειρά του χάρισε το κέρας της Αμάλθειας στον Οινέα και τους Καλυδώνιους.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 104.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί η Δηιάνειρα έδωσε στον Ηρακλή να φορέσει τον χιτώνα με το δηλητηριασμένο αίμα του Κένταυρου Νέσσου;
2. Πώς βρέθηκε ο Ηρακλής στον Όλυμπο;
3. Πιστεύετε ότι η Δηιάνειρα είχε σκοπό να βλάψει τον Ηρακλή; Γιατί;

Αποτιμητής

1. Ποια χαρακτηριστικά του Ηρακλή θα θέλατε να έχετε κι εσείς και ποια θα θέλατε να αποφύγετε;
2. Γιατί οι θεοί ανέβασαν τον Ηρακλή στον Όλυμπο κι έζησε για πάντα μαζί τους;
3. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά του ήρωα που φαίνονται στο κείμενο;

Γλωσσάρι

Αμάλθεια: Κατσίκα που θήλασε τον Δία.

Ήβη: Θεά της νεότητας, κόρη του Δία και της Ήρας.

Θυσία: Προσφορά σε θεό.

Κέρας: Κέρατο ζώου.

Καλυδώνια: Περιοχή στην Αιτωλοακαρνανία, κοντά στο Μεσολόγγι.

Οδοιπόρος: Αυτός που διανύει μεγάλη απόσταση με τα πόδια, ο πεζός ταξιδιώτης.

Οίτη: Βουνό της Φθιώτιδας.

2.7 Ο Θησέας

Ο Θησέας κατέχει πολύ σημαντική θέση ανάμεσα στους ήρωες των Ελλήνων. Πραγματοποίησε πολλούς άθλους, πήρε μέρος στην Αργοναυτική εκστρατεία, πολέμησε στο πλευρό του Ηρακλή εναντίον των Αμαζόνων, αλλά και ένωσε τις πόλεις της Αττικής σε μία, δίνοντάς τους το όνομα «αι Αθήναι», προς τιμήν της Θεάς Αθηνάς.

Θησέας, ο ήρωας της Αθήνας

Ο Θησέας θεωρείται ο σπουδαιότερος μυθικός ήρωας της Αθήνας. Ήταν ένας **εκπολιτιστής** ήρωας που έγραψε κανόνες για να ζουν οι άνθρωποι ειρηνικά, καθιέρωσε αθλητικούς ιερούς αγώνες και οργάνωσε την κοινωνία της πόλης της Αθήνας. Ήταν προικισμένος με δύναμη, γενναιότητα και μεγάλη ευφυΐα.

Ο Θησέας ως ημίθεος

Κάθε ήρωας είχε ένα ανθρώπινο μέρος κι ένα θεϊκό. Το ανθρώπινο μέρος του Θησέα (μητέρα θνητή) τον βοηθούσε να πλησιάζει τους ανθρώπους και να τους κατανοεί εύκολα, αλλά επίσης τον οδηγούσε στο να κάνει λάθη και να υποφέρει, όπως όλοι οι άνθρωποι. Το θεϊκό του μέρος, με τις υπερφυσικές του δυνάμεις, τον βοηθούσε να κάνει καλό στους ανθρώπους. Στο ταξίδι αυτό επέλεξε τον δυσκολότερο δρόμο που ήταν γεμάτος ληστές και εμπόδια. Επιζητούσε την περιπέτεια και τον κίνδυνο για να φτάσει στη **σοφία**. Στο ταξίδι του γνώρισε διαφορετικά μέρη που έγιναν μέρος του κόσμου του. Αντιμετώπισε περιπέτειες και απρόοπτα, αλλά αυτό του έδωσε τις αρετές που ανέπτυξε. Και με αυτές έδωσε δύναμη και στους άλλους ανθρώπους γύρω του.

Ο ΘΗΣΕΑΣ

Το νόημα των άθλων του Θησέα

Ο Θησέας υπήρξε ήρωας που **μυήθηκε** στα Ελευσίνα και στα Κρητικά «μυστήρια», και ήρθε αντιμέτωπος με

© <https://commons.wikimedia.org/>

1. Ο ήρωας Θησέας.
Πίνακας του C. Chaise, 1791.

ορατές και αόρατες δυνάμεις, ακόμα και με τον ίδιο τον Άδη. Προσπάθησε να αρπάξει την Περσεφόνη, για να νικήσει τον θάνατο. Τα μυστήρια ήταν **μυητικές τελετές** στις οποίες τα νεαρά μέλη της φυλής συμμετείχαν, όταν ενηλικιώνονταν. Εκεί σταματούσαν να θεωρούνται παιδιά και μάθαιναν να αντιμετωπίζουν μόνοι τους τις δυσκολίες της ζωής. Ταυτόχρονα αποδέχονταν τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις της κοινωνίας που ανήκαν για να γίνουν και οι ίδιοι δεκτοί σε αυτή. Οι άθλοι του Θησέα θα μπορούσαν και αυτοί να θεωρηθούν ως τα «μυητικά στάδια» που περνάει ο ήρωας, ο οποίος απέδειξε στον πατέρα του και στον λαό της Αθήνας ότι ήταν άξιος να γίνει βασιλιάς.

© <https://iille.sn.no/Thesevs>

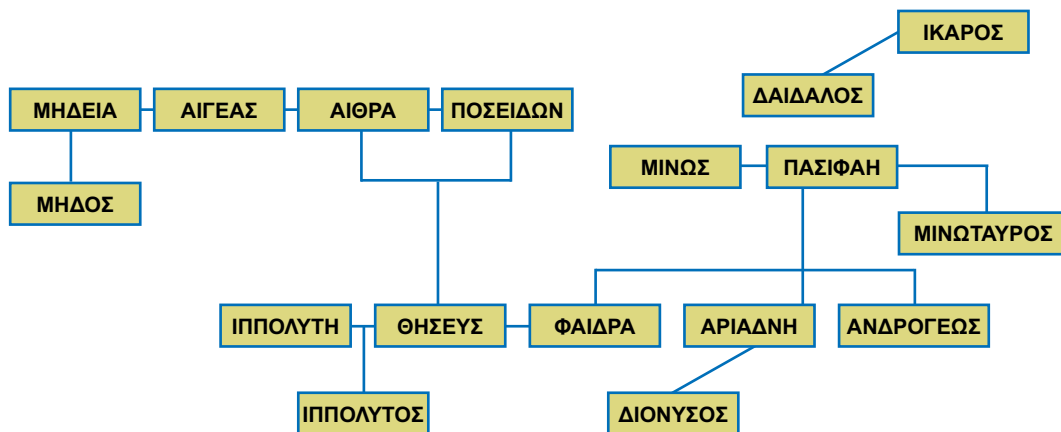
2. Θησέας και Αριάδνη. Πίνακας της Angelica Kauffmann, 18ος αιώνας.

Πηγή 1

Θησέας

Ανάμεσα σε όσα λέγονται στην Τροιζήνα για τον Θησέα είναι και το εξής: ο Ηρακλής, όταν ήρθε στην Τροιζήνα στον Πιθέα, άφησε τη λεοντή του για να δειπνήσει. Τότε τον πλησίασαν μερικά αγόρια των Τροιζηνίων και μαζί με αυτά κι ο Θησέας, που ήταν επτά χρόνων. Όλα τα άλλα παιδιά έτρεξαν να φύγουν μόλις είδαν τη λεοντή, ενώ ο Θησέας, αφού βγήκε έξω χωρίς φόβο, άρπαξε έναν πέλεκυ από τους υπηρέτες και επιτέθηκε αμέσως νομίζοντας ότι το δέρμα ήταν [ζωντανό] λιοντάρι.

Παυσανίας, *Αττικά*, 27, 7 (μετάφραση).

3. Το γενεαλογικό δένδρο του Θησέα.

Πηγή 2

Ο μίτος της Αριάδνης

Η Αριάδνη ήταν ερωτευμένη με τον γενναίο Θησέα. Όταν εκείνος μπήκε μέσα στον μεγάλο και σκοτεινό Λαβύρινθο για να νικήσει τον Μινώταυρο, η Αριάδνη τού έδωσε ένα κουβάρι με κλωστή. Του είπε να το ξετυλίγει καθώς προχωρά, για να μπορέσει μετά να ακολουθήσει την κλωστή και να βρει τον δρόμο της επιστροφής. Έτσι, ο Θησέας δεν χάθηκε! Κάποιοι λένε πως την ιδέα με την κλωστή την έδωσε στην Αριάδνη ο σοφός Δαίδαλος. Ο βασιλιάς Μίνωας όμως θύμωσε και τον τιμώρησε.

Μήττα, Δ. (2012). Αριάδνη. *Μορφές και Θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας*. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας (https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/crete/page_020.html).

Πηγή 3

Ο Λαβύρινθος

Πρέπει στ' αλήθεια να υπήρξε ο Λαβύρινθος με τον τρομερό Μινώταυρό του.

Πώς αλλιώς θα δικαιωθεί
ο τρόμος των επτά παρθένων
των επτά παλικαριών η ανίσχυρη οργή
η αγωνία της τρίχρονης αναμονής
το δίδαγμα της τραγικής θυσίας.

Τι αντίκρισμα θα είχε
του Θησέα η γενναιότητα
η επινοητικότητα της Αριάδνης
ο πολυθύλητος σωτήριος μίτος
– όλα αυτά τα ζοφερά και υπέροχα
τι νόημα θα είχαν αν δεν αληθεύαν;

Πρέπει να έχει υπάρξει ο Μινώταυρος
για να μπορούμε κάτι
από τη φρίκη του να διδασκόμαστε
και ίσως κιόλας –γιατί όχι–

Πότε πότε να τον νοσταλγούμε.

4. Θησέας και Μινώταυρος.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο,
5ος αιώνας π.Χ.

© Αρχαιολογικό Μουσείο Μαδρίτης

Παππά, Λ. (1997). *Τα ποιήματα*, τόμος Β'. Αθήνα.

Πηγή 4

Ο Δαίδαλος συνομιλεί με τον Θησέα

Σ' αυτό το σημείο, Θησέα, φοβάμαι πως το μυαλό σου, αν και είναι ευαισθητοποιημένο και ανοιχτό σε όλες τις αλήθειες, αφού είναι το μυαλό ενός Έλληνα, δε θα μπορέσει να με παρακολουθήσει. Γιατί κι εγώ ο ίδιος, σου τ' ομολογώ, χρειάστηκα πολύ χρόνο μέχρι να κατανοήσω και να παραδεχτώ το εξής: ο καθένας από εμάς που η ψυχή του, στη διάρκεια της τελικής κρίσεως, θα θεωρηθεί πως έχει μια βαρύτητα δε ζει απλώς τη ζωή του. Μέσα στα πλαίσια του χρόνου, σε ανθρώπινο επίπεδο, εκπληρώνει την αποστολή του και στη συνέχεια πεθαίνει.

Gide, A. (2001). *Θησέας* (μετάφραση). Αθήνα.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί ο Θησέας θεωρείται ήρωας;
2. Σε τι διαφέρει από τον Ηρακλή;
3. Ο Θησέας πέρασε δυσκολίες και δοκιμασίες για να αποδείξει πως ήταν έτοιμος να γίνει βασιλιάς. Έχετε σκεφτεί ποτέ ότι και εσείς περνάτε «δοκιμασίες» για να μεγαλώσετε; Ποιες δοκιμασίες έχετε περάσει ως τώρα;

Αποτιμητής

1. Ποιες ήταν οι αρετές του Θησέα;
2. Γιατί ο Θησέας αποκαλείται ήρωας εκπολιτιστής;

Γλωσσάρι

Εκπολιτιστής: Αυτός που φέρνει τον πολιτισμό.

Μύηση: Η συμμετοχή σε μυστήριο για τους πιστούς μιας θρησκευτικής πίστης.

Μυητικές τελετές, μυητικά στάδια: Θρησκευτικές ή παρόμοιες πράξεις. Όσοι συμμετέχουν σε αυτές αισθάνονται ότι μπαίνουν σε μία συγκεκριμένη ομάδα ανθρώπων. Π.χ. τα παιδιά γίνονται ενήλικες.

Σοφία: Γνώση, από μάθηση ή πείρα, πολλών πραγμάτων και σε βάθος.

2.8

Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας

Ο Θησέας ήταν γιος του βασιλιά της Αθήνας, Αιγέα. Μεγάλωσε στην **Τροιζήνα**, όπου η μητέρα του τον προετοίμασε για τον μελλοντικό του ρόλο. Μόλις έγινε δεκαέξι ετών, του μίλησε για τον πατέρα του και εκείνος πήγε στην Αθήνα για να τον βρει.

Οι γονείς του Θησέα

Ο βασιλιάς της Αθήνας, Αιγέας, είχε παντρευτεί δύο φορές, όμως δεν είχε αποκτήσει παιδιά. Το **Μαντείο των Δελφών** τον συμβούλεψε να πάει στην Τροιζήνα, μια πόλη κοντά στο Άργος. Ο Αιγέας, πράγματι, πήγε και τον φιλοξένησε στο παλάτι του ο βασιλιάς Πιθθέας, που είχε μια όμορφη κόρη, την Αίθρα. Ο Αιγέας ερωτεύτηκε την όμορφη βασιλοπούλα. Η Αίθρα έμεινε έγκυος και ο Αιγέας ήταν χαρούμενος που θα αποκτούσε παιδί. Όμως, δεν μπορούσε να μείνει άλλο στην Τροιζήνα γιατί στην Αθήνα ο αδελφός του, ο Πάλλαντας, ήθελε να πάρει εκείνος τον θρόνο.

Η γέννηση του Θησέα

Ο Αιγέας φεύγοντας έκρυψε κάτω από έναν μεγάλο βράχο τα **σανδάλια** και το ξίφος του. Έπειτα είπε στην Αίθρα πως, εάν το παιδί τους ήταν αγόρι, όταν μεγάλωνε θα θεωρούνταν άξιος γιος του εάν κατάφερνε να κυλήσει τον βράχο και τα πάρει. Και μόνο τότε θα του φανέρωνε ποιος ήταν ο πατέρας του. Η Αίθρα γέννησε ένα αγόρι που το ονόμασαν Θησέα.

Ο Θησέας κυλάει τον βράχο και ξεκινά για την Αθήνα

Ο Θησέας μεγάλωσε στην Τροιζήνα και έγινε ένας όμορφος και δυνατός νέος. Η μητέρα του, μόλις έγι-

© Μουσείο Βερολίνου

1. Ο Αιγέας περιμένει τον χρησμό από το μαντείο. Από αρχαίο ελληνικό αγγείο. 5ος αιώνας π.Χ.

© Εκδόσεις Πεδίο

2. Ο Θησέας σηκώνει τον βράχο.

νε δεκαέξι χρονών, τον πήγε στον βράχο που ήταν κρυμμένα τα σανδάλια και το ξίφος του πατέρα του. Ο Θησέας έβαλε όλη τη δύναμή του και κύλησε τον βράχο. Είδε τα σανδάλια και το ξίφος και ρώτησε σε ποιον ανήκαν.

«Είναι του πατέρα σου, του Αιγέα, του βασιλιά της Αθήνας. Πήγαινε να τον συναντήσεις και δείξε το ξίφος για να καταλάβει ότι είσαι ο γιος του», απάντησε εκείνη. Αμέσως έδωσε εντολή να ετοιμάσουν το πλοίο γιατί από τη στεριά το ταξίδι στην Αθήνα ήταν πολύ επικίνδυνο. Στη διαδρομή υπήρχαν κακούργοι που λήστευαν και σκότωναν τους ταξιδιώτες. Ο Θησέας είπε στη μητέρα του ότι δεν φοβόταν κανέναν και ήθελε να αντιμετωπίσει τους κακούς αποδεικνύοντας πως ήταν τολμηρός και γενναίος, ένας αληθινός ήρωας.

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΘΗΣΕΑ

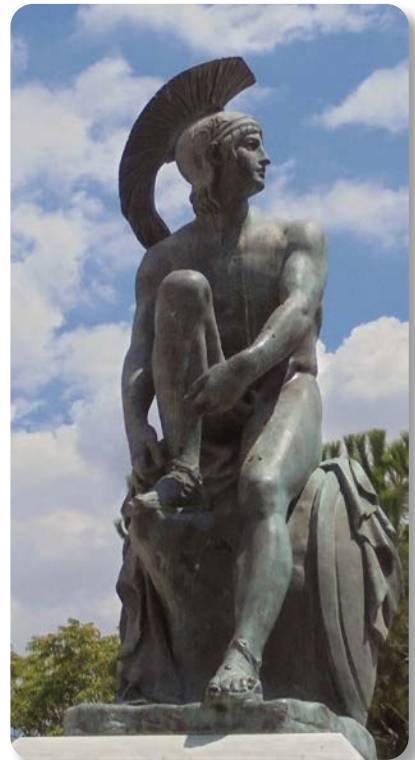
Πηγή 1

Οι οδηγίες του Αιγέα στην Αίθρα

Ο Αιγέας πριν φύγει είπε στην Αίθρα εάν γεννήσει γιο όταν μεγαλώσει και γίνει άνδρας και καταφέρει να κυλήσει την πέτρα και πάρει τα κρυμμένα πράγματά του, να τον στείλει στην Αθήνα μαζί με αυτά, μυστικά, χωρίς να το ξέρει κανείς γιατί πολύ φοβάται τους Παλλαντίδες που θέλουν να πάρουν τον θρόνο και τον κατηγορούν ότι δεν έχει παιδιά. Αυτοί είναι πενήντα και είναι γιοι του Πάλλαντος.

Πλούταρχος, *Θησέας και Ρωμύλος*, 4. 1-3 (διασκευή).

3. Σύγχρονο άγαλμα του Θησέα σε πλατεία της Αθήνας. Έργο του γλύπτη Γ. Βιτάλη.

© Φωτογραφία από το αρχείο των συγγραφέων

Πηγή 2

Ο Θησέας και οι άθλοι του Ηρακλή

Ο Θησέας από μικρός θαύμαζε την αρετή και τη δόξα που είχε αποκτήσει ο Ηρακλής. Άκουγε με προθυμία ανθρώπους να διηγούνται τα διάφορα κατορθώματά του και ανθρώπους που τα είδαν. Θαύμαζε τόσο πολύ την ανδρεία και το θάρρος του Ηρακλή και τα βράδια στα όνειρά του έβλεπε αυτές τις γενναίες πράξεις και το πρωί είχε έντονη επιθυμία να θέλει να κάνει και αυτός τα ίδια.

Πλούταρχος, *Θησέας και Ρωμύλος*, β. 1-4 (διασκευή).

4. Ηρακλής και Θησέας.

© Εκδόσεις Πεδίο

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι ήταν οι γονείς του Θησέα; Από τι γενιά καταγόταν ο ήρωας;
2. Ποιον φοβόταν ο Αιγέας και για ποιον λόγο;
3. Ποιον ήρωα θαύμαζε ο Θησέας και τι στόχο είχε βάλει;

Αποτιμητής

1. Τι απέδειξε ο Θησέας κυλώντας τον βράχο;
2. Πού φαίνεται η γενναιότητα και το θάρρος του νεαρού Θησέα;
3. Ποιον δρόμο διάλεξε ο Θησέας για το ταξίδι του στην Αθήνα; Πώς θα τον χαρακτηρίζατε;

Γλωσσάρι

Μαντείο των Δελφών: Το σημαντικότερο μαντείο στην αρχαία Ελλάδα, αφιερωμένο στον θεό Απόλλωνα. Οι αρχαίοι Έλληνες πήγαιναν εκεί και ζητούσαν να μάθουν τι θα συμβεί στο μέλλον.

Σανδάλι: Είδος παπουτσιού, ανοικτό, που το φοράμε το καλοκαίρι με τη ζέστη.

Τροιζήνα: Αρχαία πόλη στην Πελοπόννησο στην περιοχή της Αργολίδας.

Χρησμός: Η απάντηση του μαντείου στις ερωτήσεις που τους έκαναν οι άνθρωποι.

Ο ΘΗΣΕΑΣ

2.9

Θησέας: Ο Αθηναίος ήρωας. Οι πρώτοι άθλοι

Ο Θησέας ξεκίνησε να πάει στην Αθήνα περπατώντας. Ήρθε αντιμέτωπος με πολλούς ληστές, τους οποίους τελικά νίκησε. Οι Αθηναίοι τον ευχαρίστησαν και τον συμπάθησαν αμέσως, ενώ ο βασιλιάς Αιγέας τον κάλεσε σε δείπνο και τότε αναγνώρισε ότι ο ήρωας ήταν ο γιος του.

Ο Θησέας νικά τον Περιφήτη

Καθώς ο Θησέας πήγαινε στην Αθήνα, περνώντας από την **Επίδαυρο** του επιτέθηκε ο ληστής Περιφήτης. Ήταν ψηλός και με ένα σιδερένιο ρόπαλο σκότωνε τους περαστικούς. Ο Θησέας όμως του άρπαξε το ρόπαλο και τον χτύπησε με αυτό σκοτώνοντάς τον. Φεύγοντας πήρε και το ρόπαλο μαζί του.

Ο Θησέας εξουδετερώνει τον Σίνη και τον Σκίρωνα

Κοντά στην Κόρινθο αντιμετώπισε τον Σίνη, έναν φοβερό ληστή που συνήθιζε να λυγίζει τις κορφές δύο πεύκων και να δένει μία σε κάθε πόδι των περαστικών. Μετά τις άφηνε ελεύθερες σκοτώνοντάς τους. Ο Θησέας έπιασε τον Σίνη και τον σκότωσε με τον ίδιο τρόπο. Μετά αντιμετώπισε τον Σκίρωνα. Αυτός λήστευε τους περαστικούς και μετά ζητούσε να του πλύνουν τα πόδια σε έναν γκρεμό πάνω από τη θάλασσα. Ύστερα τους κλοτσούσε στον γκρεμό και σκοτώνονταν. Ο Θησέας πάλεψε γενναία μαζί του και τον πέταξε στη θάλασσα.

Ο Θησέας σκοτώνει τον Προκρούστη

Λίγο πριν από την Αθήνα, ο Θησέας αντιμετώπισε τον σκληρό ληστή Προκρούστη, πατέρα του Σίνη. Αυτός ξάπλωνε τους περαστικούς σε ένα σιδερένιο κρεβάτι.

1. Ο Θησέας νικά τον Σκίρωνα.

2. Ο Θησέας σκοτώνει τον Προκρούστη.

© Εκδόσεις Πεδίο

© Εκδόσεις Πεδίο

Η ΠΑΛΗ ΤΟΥ ΘΗΣΕΑ
ΜΕ ΤΟΝ ΛΗΣΤΗ ΣΙΝΗ

Αν τα πόδια τους ήταν μακρύτερα από το κρεβάτι, τους τα έκοβε, ενώ, αν ήταν πιο κοντά, τα τραβούσε να μακρύνουν. Ο Θησέας σκότωσε τον Προκρούστη με τον ίδιο τρόπο. Οι κάτοικοι της περιοχής συνόδεψαν τον Θησέα μέχρι την Αθήνα.

Ο ΘΗΣΕΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ

Ο Αιγέας αναγνωρίζει τον Θησέα

Ο Αιγέας έμαθε για τα κατορθώματα του νέου και τον κάλεσε στο παλάτι, χωρίς να ξέρει ποιος ήταν. Η γυναίκα του, η Μήδεια, κατάλαβε ότι ήταν ο Θησέας και προσπάθησε να τον δηλητηριάσει, για να πάρουν τον θρόνο τα παιδιά της. Όταν ο Αιγέας είδε τον Θησέα, αναγνώρισε το ξίφος του και κατάλαβε ότι ήταν ο γιος του. Αμέσως τον αγκάλιασε, διώχνοντας από το παλάτι τη Μήδεια.

Πηγή 1

Ο Θησέας σκοτώνει τον ταύρο του Μαραθώνα

Ο Θησέας, για να κερδίσει τη συμπάθεια των Αθηναίων, πήγε στον Μαραθώνα. Εκεί υπήρχε ένας πολύ άγριος ταύρος που κατέστρεφε τις καλλιέργειες και τον έτρεμαν οι κάτοικοι της περιοχής. Ο Θησέας με ένα σχοινί τον έπιασε ζωντανό και τον έδεσε. Τον γύρισε σε όλη την περιοχή για να τον δουν και να ησυχάσουν και στο τέλος τον πρόσφερε θυσία στον θεό Απόλλωνα.

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι: Θησέας και Ρωμύλος*, κεφάλαιο 12 (διασκευή).

Πηγή 2

Ο Αιγέας αναγνωρίζει τον Θησέα

Όταν πήγε στο γεύμα του βασιλιά Αιγέα, ο Θησέας δεν ήθελε να φανερώσει ποιος είναι. Για να δώσει αφορμή στον Αιγέα να καταλάβει ότι είναι γιος του, έβγαλε το ξίφος του για να κόψει τα κρέατα. Ο Αιγέας είδε το ξίφος του, κατάλαβε αμέσως ποιος είναι και τον αγκάλιασε. Μετά τον σύστησε στους πολίτες και εκείνοι χαρούμενοι τον υποδέχθηκαν και τον θαύμασαν για τη γενναιότητά του.

Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι: Θησέας και Ρωμύλος*, κεφάλαιο 14 (διασκευή).

3. Το καλυσόρισμα του Θησέα από την Αθήνα στην Αθήνα. Αρχαίο ελληνικό αγγείο, 5ος αιώνας π.Χ.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πώς σκότωνε ο Προκρούστης τους ταξιδιώτες; Ποιο ήταν το τέλος του;
2. Γιατί έφερε ο Θησέας τον ταύρο του Μαραθώνα στην Αθήνα;
3. Πώς αναγνώρισε ο Αιγέας τον Θησέα και πού;

Αποτιμητής

1. Ποιους άθλους έκανε ο Θησέας μέχρι να φτάσει στην Αθήνα;
2. Τα κατορθώματα του Θησέα τι πρόσφεραν στους κατοίκους αυτών των περιοχών και στους ταξιδιώτες;
3. Να ζωγραφίσετε το κατόρθωμα του Θησέα που σας εντυπωσίασε περισσότερο.

Γλωσσάρι

Επίδαυρος: Πόλη στην Πελοπόννησο, κοντά στο Ναύπλιο. Εκεί βρίσκεται το περίφημο αρχαίο θέατρο.

Μαραθώνας: Πόλη κοντά στην Αθήνα. Στον Μαραθώνα οι Έλληνες νίκησαν τους Πέρσες.

4. Ο Θησέας νικά τον Περιφήτη.

5. Οι άθλοι του Θησέα.
Αρχαίο ελληνικό αγγείο, 5ος αιώνας π.Χ.

Ο ΘΗΣΕΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΘΛΟΙ ΤΟΥ

2.10 Θησέας και Μινώταυρος

Ο Θησέας αποφασίζει να πάει στην Κρήτη να σκοτώσει τον Μινώταυρο. Ο Αιγέας δεν θέλει αλλά τελικά δέχεται. Ο Θησέας φτάνει στην Κρήτη. Παλεύει και σκοτώνει τον Μινώταυρο και με τη βοήθεια της Αριάδνης βγαίνει ζωντανός από τον λαβύρινθο.

Ο Μίνωας τιμωρεί τους Αθηναίους

Οι Αθηναίοι έκαναν αγώνες για να τιμήσουν τη θεά Αθηνά. Σε πολλά αγωνίσματα νίκησε ο Ανδρόγεως, γιος του Μίνωα, βασιλιά της Κρήτης. Κάποιοι Αθηναίοι όμως ζήλεψαν και τον σκότωσαν. Ο Μίνωας, για να εκδικηθεί τον χαμό του, κατέκτησε την Αθήνα και επέβαλε τιμωρία στους Αθηναίους να στέλνουν στην Κρήτη επτά νέους και επτά νέες για να τους τρώει ο **Μινώταυρος**, ένα φοβερό τέρας.

Το ταξίδι στην Κρήτη

Όταν έμαθε ο Θησέας για την τιμωρία, ζήτησε να πάει στην Κρήτη. Ο Αιγέας διαφωνούσε, γιατί ήταν σίγουρος ότι θα τον έτρωγε το τέρας. Ο Θησέας υποσχέθηκε στον πατέρα του να σκοτώσει τον Μινώταυρο και να γλιτώσει την Αθήνα από τον φριχτό φόρο. Ο Αιγέας τελικά δέχτηκε και ο Θησέας ξεκίνησε για την Κρήτη με πλοίο που είχε μαύρα πανιά. Ο Αιγέας ζήτησε από τον Θησέα στην επιστροφή να βάλει άσπρα πανιά αν νικούσε, για να καταλάβει ότι γύριζε ζωντανός.

Ο μίτος της Αριάδνης

Ο Θησέας, φτάνοντας στην Κρήτη, ζήτησε από τον Μίνωα την άδεια να μπει στον **λαβύρινθο** για να σκοτώσει τον Μινώταυρο. Ο Μίνωας συμφώνησε, επειδή ήταν σίγουρος ότι δεν θα έβγαινε από εκεί ζωντανός. Η Αριάδνη, η κόρη του Μίνωα, θαύμασε την ομορφιά και το θάρρος του Θησέα. Τον συνάντησε κρυφά και του έδωσε τον **μίτο**. «Δέσε την κλωστή στην είσοδο. Όταν σκοτώσεις το τέρας, να μαζέψεις την κλωστή και έτσι θα καταφέρεις να βγεις», του είπε.

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο Αιγέας αποχαιρετά το πλοίο του Θησέα.

Ο Θησέας σκοτώνει τον Μινώταυρο

Ο Θησέας έκανε ό,τι του είχε πει η Αριάδνη. Βρήκε τον Μινώταυρο, που μούγκριζε άγρια και επιτέθηκε στον Θησέα. Πάλεψαν για ώρες και τελικά ο Θησέας σκότωσε τον Μινώταυρο με το σπαθί του. Ύστερα τύλιξε το κουβάρι και βγήκε. Ο Μίνωας κράτησε την υπόσχεσή του και έδωσε την άδεια να γυρίσουν στην Αθήνα.

© Βρετανικό Μουσείο

2. Ο Θησέας παλεύει με τον Μινώταυρο.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο,
6ος αιώνας π.Χ.

Πηγή 1

Η βοήθεια της Αριάδνης

Όταν έφτασε στην Κρήτη, ο Θησέας πήρε από την Αριάδνη –η οποία τον ερωτεύτηκε– το κουβάρι με το νήμα. Εκείνη του έδειξε πώς να καταφέρει να βγει ζωντανός από τους διάδρομους και τις στροφές του Λαβύρινθου. Ο Θησέας σκότωσε τον Μινώταυρο και έφυγε με τα πλοία του παίρνοντας μαζί την Αριάδνη και τους νέους και τις νέες της Αθήνας που σώθηκαν από τον θάνατο.

Πλούταρχος, *Θησέας*, 19 (διασκευή).

ΘΗΣΕΑΣ ΚΑΙ
ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ

Η ΑΡΙΑΔΝΗ ΚΑΙ
Ο ΘΗΣΕΑΣ

Πηγή 2

Ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος πετάνε

Ο **Δαίδαλος** έχασε κάθε ελπίδα να φύγει με πλοίο. Κατασκεύασε φτερούγες με τέχνη θαυμαστή, σοφά σχεδιασμένες και κολλημένες με κερί. Πατέρας και γιος μπόρεσαν να πετάξουν και να δραπετεύσουν πάνω από το Κρητικό πέλαγος. Ο **Ίκαρος**, άπειρος νέος, πετούσε πολύ ψηλά κι έπεσε στη θάλασσα, γιατί ο ήλιος έλιωσε το κερί που συγκρατούσε τα φτερά του. Ο Δαίδαλος πετούσε κοντά στη θάλασσα βρέχοντας συχνά τις φτερούγες και κατάφερε να φτάσει στη Σικελία.

Διόδωρος Σικελιώτης, *Βίβλος*, 4, 76-78 (διασκευή).

3. Ο Δαίδαλος και ο Ίκαρος
φεύγουν από το παλάτι
του Μίνωα.

Η ΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΙΚΑΡΟΥ

© Εκδόσεις Πεδίο

Πηγή 3

Οδηγίες στον Θησέα

«Θησέα, να μπεις στον λαβύρινθο θα είναι εύκολο. Μα τίποτα πιο δύσκολο από το να βγεις. Δεν υπάρχει κανένας που να μη χάθηκε εκεί μέσα. Για να μπορέσεις να γυρίσεις πίσω, αφού τα βήματα δεν αφήνουν ίχνη, θα έχεις το νήμα των κουβαριών που θα πάρεις μαζί σου και, όσο θα προχωράς, θα τα ξετυλίγεις και, όταν το ένα θα τελειώνει, θα δένεις την άκρη του στην αρχή του άλλου. Κι έτσι, το νήμα δεν θα διακοπεί πουθενά».

Gide, A. (2001). *Θησέας* (μετάφραση). Αθήνα.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια ήταν η τιμωρία που επέβαλε στους Αθηναίους ο βασιλιάς Μίνωας;
2. Τι χρώμα είχαν τα πανιά του πλοίου όταν έφυγαν από την Αθήνα; Πότε θα άλλαζαν χρώμα τα πανιά;
3. Πώς σκότωσε ο Θησέας τον Μινώταυρο;

Αποτιμητής

1. Ο Θησέας διάλεξε να πάει στην Κρήτη και να αντιμετωπίσει τον Μινώταυρο, αν και δεν ήταν υποχρεωμένος. Τι φανερώνει η πράξη του αυτή;
2. Ποιες αρετές διακρίνετε στον χαρακτήρα του Θησέα;
3. Ήταν σημαντική η βοήθεια της Αριάδνης στον Θησέα, και γιατί;

Γλωσσάρι

ΔΑΙΔΑΛΟΣ ΚΑΙ ΙΚΑΡΟΣ

Δαίδαλος: Σημαντικός αρχιτέκτονας και εφευρέτης, με καταγωγή από την Αθήνα, ο οποίος κατασκεύασε τον λαβύρινθο. Ο Μίνωας δεν τον άφηνε να φύγει από την Κρήτη.

Ίκαρος: Ο γιος του Δαίδαλου που ήταν μαζί του στην Κρήτη, στο παλάτι του Μίνωα.

Λαβύρινθος: Μυθικό ανάκτορο με πολλούς και μακρόστενους διαδρόμους. Όποιος έμπαινε ήταν πολύ δύσκολο να βγει έξω. Τον κατασκεύασε ο Δαίδαλος.

Μινώταυρος: Μυθικό τέρας που είχε σώμα ανθρώπου και κεφάλι και ουρά ταύρου. Ζούσε κλεισμένος στον λαβύρινθο.

Μίτος: Ένα κουβάρι με νήμα.

ΘΗΣΕΑΣ ΚΑΙ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ

2.11 Ο Θησέας γίνεται βασιλιάς

Ο Θησέας μαζί με την Αριάδνη έφυγαν από την Κρήτη. Πρώτα πήγαν στη Δήλο και μετά στη Νάξο. Εκεί ο θεός Διόνυσος είδε την Αριάδνη, την ερωτεύτηκε και την πήρε μαζί του. Ο Θησέας, όμως, ξέχασε να αλλάξει τα πανιά, και ο Αιγέας βλέποντας τα μαύρα πανιά έπεσε στη θάλασσα και πέθανε. Ο Θησέας έγινε βασιλιάς και κυβέρνησε πολλά χρόνια την Αθήνα.

Ο Διόνυσος αρπάζει την Αριάδνη

Ο Θησέας μαζί με την Αριάδνη και τους νέους και τις νέες της Αθήνας έφυγαν κρυφά από την Κρήτη, ευτυχισμένοι που γλίτωσαν τον θάνατο. Η πρώτη τους στάση ήταν στη Δήλο όπου ο Θησέας έκανε θυσία στον θεό Απόλλωνα. Μετά πήγαν στη Νάξο. Εκεί ο θεός Διόνυσος είδε την Αριάδνη, την ερωτεύτηκε και ζήτησε από τον Θησέα να του τη δώσει. Η Αριάδνη δεν ήθελε, αλλά ο Θησέας δεν μπορούσε να τα βάλει με τους θεούς και στενοχωρημένος αναγκάστηκε να την αφήσει, και να συνεχίσει το ταξίδι χωρίς τη βασιλοπούλα.

© <https://artuk.org/>

1. Η Αριάδνη εγκαταλειμμένη στη Νάξο. Πίνακας του Joseph Edward Southall, 1925, Birmingham Museums Trust.

Το τέλος του Αιγέα

Ο Αιγέας ανησυχούσε για την τύχη του Θησέα και κάθε μέρα πήγαινε στο Σούνιο και κοιτούσε μήπως ερχόταν το πλοίο του γιου του. Ο Θησέας και ο καπετάνιος του πλοίου, χαρούμενοι που νίκησαν τον Μινώταυρο, ξέχασαν να αλλάξουν τα πανιά και να βάλουν τα άσπρα. Ο Αιγέας, μόλις είδε το πλοίο του Θησέα με τα μαύρα πανιά, νόμισε ότι ο Θησέας είχε σκοτωθεί από τον Μινώταυρο. Απελπισμένος έπεσε από τον βράχο στη θάλασσα και πέθανε. Η θάλασσα αυτή ονομάστηκε Αιγαίο πέλαγος.

Ο Θησέας βασιλιάς της Αθήνας

Ο Θησέας, μετά τον θάνατο του πατέρα του, έγινε βασιλιάς της Αθήνας. Παντρεύτηκε τη Φαίδρα, την αδελφή της Αριάδνης. Κυβέρνησε για πολλά χρόνια και ήταν πολύ αγαπη-

τός. Έπεισε τους κατοίκους της Αττικής, που ζούσαν σε διάφορες περιοχές, να ενωθούν σε μία πόλη. Έτσι ιδρύθηκε η πόλη της Αθήνας και εκεί καθιερώθηκε μια μεγάλη γιορτή, τα Παναθήναια.

Ο θάνατος του Θησέα

Κάποια στιγμή ο Θησέας ταξίδεψε μακριά από την πόλη του και όταν γύρισε είχε χάσει τη βασιλική εξουσία. Στενοχωρημένος, πήγε να ζήσει στη Σκύρο, όπου είχε κτήματα. Ο βασιλιάς της Σκύρου, ο Λυκομήδης, τον υποδέχθηκε και προθυμοποιήθηκε να του δείξει τα κτήματά του. Όμως, φοβήθηκε τη δόξα του Θησέα και τον σκότωσε πετώντας τον από έναν βράχο.

© Εκδόσεις Πεδίο

2. Ο Θησέας βασιλιάς.

Ο ΘΗΣΕΑΣ
ΓΙΝΕΤΑΙ ΒΑΣΙΛΙΑΣ

Πηγή 1

Ο Θησέας, η Αριάδνη και η εκταφή των οστών

Ξέφυγε ο Θησέας με το γρήγορο ιστιοφόρο του από την οργή του Μίνωα που τον καταδίωκε, παίρνοντας μαζί την κόρη του Αριάδνη. Πρώτος σταθμός, η Δήλος, το ιερό νησί του Απόλλωνα. Εκεί ο Θησέας ίδρυσε αγώνα προς τιμήν του Απόλλωνα με έπαθλο ένα στεφάνι φοίνικα. Δεύτερος σταθμός της παράας, η Νάξος. Εκεί ο Διώνυσος βλέπει την Αριάδνη, με την πρώτη ματιά την ερωτεύεται, την αγκαλιάζει και την παίρνει μαζί του.

Θέμελης, Π. (2021). Εφημερίδα *Τα Νέα*, 30 Ιουλίου 2021.

Πηγή 2

Ο Θησέας ενώνει την Αθήνα

Όταν έγινε βασιλιάς, ο Θησέας έκανε πολλές αλλαγές. Κατάργησε τις αρχές των άλλων οικισμών και οργάνωσε την πολιτεία στη σημερινή της μορφή. Άφησε τους κατοίκους να έχουν τα κτήματά τους όπως και πριν, αλλά τους ανάγκασε να έχουν μια κοινή πολιτεία, την Αθήνα, η οποία εξελίχθηκε σε σημαντική πόλη, και τέτοια την παρέδωσε ο Θησέας στους μεταγενεστέρους. Από την εποχή εκείνη οι Αθηναίοι εορτάζουν τα «Ξυνοίκια» προς τιμήν της θεάς Αθηνάς.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες*, 2.15.2 (διασκευή).

Πηγή 3

Ο θάνατος του Θησέα

Ο Θησέας έφυγε για τη Σκύρο, γιατί πίστευε ότι εκεί έχει φίλους και επειδή είχε και κτήματα από τον πατέρα του. Βασιλιάς στη Σκύρο ήταν ο Λυκομήδης. Όταν έφτασε εκεί ζήτησε να πάρει πίσω τα χωράφια του. Ο Λυκομήδης φοβήθηκε τη δόξα του, τον οδήγησε σε ένα ψηλό σημείο για του δείξει τα χωράφια του και από εκεί τον έσπρωξε κάτω και πέθανε.

Πλούταρχος, *Θησέας*, 35 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι ταξίδευαν με το πλοίο που έφυγε από την Κρήτη για την Αθήνα;
2. Γιατί η Αριάδνη δεν ακολούθησε τον Θησέα στην Αθήνα;
3. Ποια χαρακτηριστικά του Θησέα τον έκαναν καλό ηγέτη;

Αποτιμητής

1. Τι κατάφερε ο Θησέας ενώνοντας όλους τους οικισμούς της Αθήνας;
2. Σε ποιον σκοπό αφιέρωσε όλη του τη ζωή ο Θησέας;
3. Πώς και πού πέθανε ο Θησέας;

Γλωσσάρι

Αιγαίο πέλαγος: Είναι η θάλασσα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Πήρε το όνομά του από τον βασιλιά Αιγέα.

Δήλος: Μικρό νησί των Κυκλάδων. Εκεί γεννήθηκε ο θεός Απόλλωνας.

Διόνυσος: Γιος του Δία, ο θεός του κρασιού και της διασκέδασης.

Λυκομήδης: Βασιλιάς της Σκύρου.

Νάξος: Το μεγαλύτερο νησί των Κυκλάδων. Εκεί είδε ο Διόνυσος την Αριάδνη.

Παναθήναια: Η σημαντικότερη γιορτή στην Αθήνα προς τιμή της θεάς Αθηνάς.

Σκύρος: Νησί που βρίσκεται στο Αιγαίο πέλαγος, κοντά στην Εύβοια.

Σούνιο: Ακρωτήριο στην Αττική. Εκεί βρίσκεται ο ναός του Ποσειδώνα.

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΕΣ

- 3.1** Αργοναυτική εκστρατεία
- 3.2** Το χρυσόμαλλο κριάρι σώζει τον Φρίξο και την Έλλη
- 3.3** Ο Ιάσοντας στην Ιωλκό
- 3.4** Η Αργοναυτική εκστρατεία
- 3.5** Ο Τρωικός Πόλεμος
- 3.6** Η επιλογή του Πάρη
- 3.7** Η εκστρατεία των Ελλήνων εναντίον της Τροίας. Η συγκέντρωση στην Αυλίδα
- 3.8** Η έναρξη του πολέμου, ο θυμός, η εκδίκηση, το τέλος του Αχιλλέα
- 3.9** Η κατάκτηση της Τροίας
- 3.10** Οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην πατρίδα (νόστος)
- 3.11** Η επιστροφή του Οδυσσέα: Οι πρώτες περιπέτειες
- 3.12** Άνεμοι, γίγαντες και η μάγισσα Κίρκη εμποδίζουν την επιστροφή
- 3.13** Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη
- 3.14** Το «πέρασμα» του Οδυσσέα από τα νησιά του Ήλιου, της Καλυψώς και των Φαιάκων
- 3.15** Η επιστροφή στην πατρίδα και νέες περιπέτειες

3.1

Αργοναυτική εκστρατεία

Γενναίοι άντρες από κάθε μέρος της Ελλάδας συγκεντρώθηκαν στην Ιωλκό. Μπήκαν στο καράβι τους, την «Αργώ», και ξεκίνησαν για την Κολχίδα, με σκοπό να φέρουν στον Πελία το **Χρυσόμαλλο Δέρας**. Συνάντησαν πολλά εμπόδια. Κάποια τα ξεπέρασαν μόνοι τους και άλλα με τη βοήθεια των θεών.

Η συμφωνία Πελία - Ιάσωνα

Ο Ιάσωνας έφυγε από το όρος Πήλιο της Θεσσαλίας και κατέβηκε στην Ιωλκό, με σκοπό να πάρει πίσω τον θρόνο του πατέρα του Αίσωνα, από τον θείο του, τον Πελία. Εκείνος, για να τον αποφύγει, του ζήτησε να του φέρει πρώτα το Χρυσόμαλλο Δέρας από μια μακρινή χώρα, την Κολχίδα. Ο Ιάσωνας δέχτηκε τη συμφωνία και ζήτησε από τον αρχιτέκτονα Άργο να του φτιάξει ένα γερό καράβι.

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο Ιάσωνας.

Οι Αργοναύτες

Ήρωες από όλη την Ελλάδα συγκεντρώθηκαν στην Ιωλκό, όπου τους περίμενε το καράβι τους, η «Αργώ». Ανάμεσά τους βρισκόταν ο Ηρακλής, ο μεγαλύτερος ήρωας της Ελλάδας, μαζί με τον αχώριστο φίλο του, τον Ύλα. Στο ταξίδι, επίσης, πήραν μέρος ο Ορφέας, ο Πηλέας, ο Τελαμώνας, ο Λαέρτης, η Αταλάντη και πολλοί άλλοι. Οι ήρωες αυτοί ονομάστηκαν Αργοναύτες και ανάλογα με τις ικανότητές τους βοήθησαν ώστε να ξεπεραστούν οι δυσκολίες αυτού του επικίνδυνου ταξιδιού, που ονομάστηκε Αργοναυτική **εκστρατεία**. Αρχηγός του ταξιδιού ορίστηκε ο Ιάσωνας.

Οι Αργοναύτες στην Κολχίδα

Ο Ιάσωνας και οι Αργοναύτες, ξεπερνώντας τα εμπόδια που παρουσιάζονταν και με τη **συμπαράσταση** της Ήρας, έφτασαν στην Κολχίδα. Ο βασιλιάς της Κολχίδας, Αιήτης, υποσχέθηκε ότι θα έδινε το Δέρας στον Ιάσωνα, αν κατάφερνε να πραγματοποιήσει τρεις δύσκολους άθλους. Ο Ιάσωνας τα κατάφερε με τη βοήθεια της κόρης του Αιήτη, Μήδειας. Όμως ο Αιήτης δεν κράτησε τον λόγο του. Τότε οι Αργοναύτες άρπαξαν το Δέρας και πήραν τον δρόμο της επιστροφής.

Το ταξίδι της επιστροφής

Το ταξίδι της επιστροφής ήταν εξαιρετικά δύσκολο. Πέρασαν από το νησί της Κίρκης, από το νησί των Φαιάκων, τη Θήρα, την Κρήτη. Συνάντησαν εμπόδια, αντιμετώπισαν κινδύνους, όμως τελικά κατάφεραν να γυρίσουν στην Ιωλκό.

Η αιτία της Αρχοναυτικής εκστρατείας

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Ο μύθος της Αρχοναυτικής εκστρατείας δείχνει τις συνεχείς προσπάθειες των κατοίκων του ελλαδικού χώρου να αποκτήσουν πολύτιμα μέταλλα και νέες καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Τέτοια ταξίδια έγιναν και αργότερα στην περιοχή του Εύξεινου Πόντου.

Πηγή 1

Ο Ορφέας και Σειρήνες

Οι Σειρήνες κατοικούσαν σε ένα νησί. Τραγουδούσαν μελωδικά, έτσι οι ναυτικοί άφηναν το πλοίο τους και κολιμπούσαν μέχρι το νησί για να τις ακούσουν. Εκεί ξεχνούσαν να φάνε και να πιούνε και αργοπέθαιναν. Όταν η Αργώ πέρασε από εκεί, ο Ορφέας έπαιζε με τη λύρα του και τραγουδούσε τόσο μελωδικά που οι Αργοναύτες δεν έδωσαν καμιά σημασία στο τραγούδι των Σειρήνων.

2. Οι Σειρήνες. Πίνακας του Gustave Moreau, 1885, Μουσείο Gustave Moreau.

© <https://picryl.com/media/>

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 166.

Πηγή 2

Η αποχώρηση του Ηρακλή

Όταν οι Αργοναύτες έφτασαν στη **Μυσία**, έστειλαν τον Ύλα, τον φίλο του Ηρακλή, στο δάσος να φέρει νερό. Οι Νύμφες του δάσους και των πηγών θαμπώθηκαν από την ομορφιά του, τον τράβηξαν στα βαθιά νερά και ο Ύλας χάθηκε. Μάταια τον αναζητούσαν ο Ηρακλής με τον Αργοναύτη Πολύφημο. Οι Αργοναύτες, χωρίς να προσέξουν ότι έλειπαν οι τρεις σύντροφοί τους, σήκωσαν την άγκυρα κι έφυγαν.

3. Ο Ύλας και οι Νύμφες. Ρωμαϊκό μωσαϊκό 3ου αιώνα μ.Χ., από τη Saint-Romain-en-Gal, Γαλλία.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 145.

© <https://commons.wikimedia.org/>

© Εκδόσεις Πεδίο

4. Η περιπλάνηση των Αργοναυτών.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Για ποιον λόγο ο Ηρακλής δεν συνέχισε με τους υπόλοιπους Αργοναύτες;
2. Με ποιον τρόπο βοήθησε ο Ορφέας τους Αργοναύτες;
3. Ποια ήταν η αιτία της Αργοναυτικής εκστρατείας;

Αποτιμητής

1. Ποιες ήταν οι κυριότερες δυσκολίες και οι περιπέτειες των Αργοναυτών;
2. Από πού φαίνεται ότι η Αργοναυτική εκστρατεία είχε πανελλήνιο χαρακτήρα και δεν ήταν εκστρατεία μίας πόλης;

Γλωσσάρι

Εκστρατεία: Οργανωμένη προσπάθεια για την επίτευξη ενός στόχου.

Μυσία: Αρχαία χώρα στην περιοχή της Μικράς Ασίας.

Συμπαράσταση: Υποστήριξη, βοήθεια.

Χρυσόμαλλο Δέρας: Το δέρμα ενός χρυσόμαλλου κριαριού.

3.2

Το χρυσόμαλλο κριάρι σώζει τον Φρίξο και την Έλλη

Το χρυσόμαλλο κριάρι πήρε τον Φρίξο και την Έλλη για να τους μεταφέρει στην Κολχίδα. Στο ταξίδι η Έλλη έπεσε από το κριάρι και πνίγηκε στον **Ελλήσποντο**. Ο Φρίξος έφτασε στον προορισμό του, θυσίασε το κριάρι κι έδωσε το δέρμα στον βασιλιά της **Κολχίδας**, Αιήτη. Αυτός το κρέμασε σε μια βελανιδιά, όπου το φύλαγε ένα ακοίμητο φίδι.

Ο Αθάμας και η οικογένειά του

Ο βασιλιάς Αθάμας ζούσε με τη γυναίκα του τη Νεφέλη και τα δυο τους παιδιά, τον Φρίξο και την Έλλη, στον Ορχομενό της Βοιωτίας. Όμως, ο Δίας μετέτρεψε τη Νεφέλη σε σύννεφο. Ο Αθάμας νόμισε ότι εκείνη πέθανε και παντρεύτηκε την Ινώ.

ΤΟ ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΟ ΚΡΙΑΡΙ ΣΩΖΕΙ
ΤΟΝ ΦΡΙΞΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗ

Ινώ, Φρίξος και Έλλη

Η Ινώ δεν συμπαθούσε τον Φρίξο και την Έλλη και ήθελε να τους κάνει κακό. Έτσι, μια μέρα κάλεσε τις γυναίκες του Ορχομενού και τις έπεισε να ψήσουν τους σπόρους του σιταριού που θα έσπερναν οι άντρες τους, για καλύτερη **σοδειά**. Οι ψημένοι σπόροι δεν φύτρωσαν, οι κάτοικοι του Ορχομενού πεινούσαν και άρχισαν να διαμαρτύρονται.

Ο Αθάμας ζητά χρησμό

Ο βασιλιάς έστειλε ανθρώπους του στο Μαντείο των Δελφών να ρωτήσουν τι έπρεπε να κάνει. Ωστόσο, η Ινώ τούς προέτρεψε να πουν στον βασιλιά ότι, για να αρχίσει και πάλι η γη να βγάζει καρπούς, έπρεπε να **θυσιάσει** τον Φρίξο στον Δία.

Η Νεφέλη σώζει τα παιδιά της

Οι αγρότες ξεσηκώθηκαν. Έτσι ο Αθάμας αποφάσισε να θυσιάσει το παιδί του. Την ώρα που ο Φρίξος βρισκόταν πάνω στον βωμό, η Νεφέλη έστειλε ένα χρυσόμαλλο κριάρι, πήρε στη ράχη του τον Φρίξο και την Έλλη και πέταξε πάνω από το Αιγαίο πέλαγος. Όταν

1. Το χρυσόμαλλο κριάρι
σώζει τον Φρίξο και την Έλλη.

έφτασε στη στενή θάλασσα ανάμεσα στη Θράκη και τη Μικρά Ασία, η Έλλη γλίστρησε και πνίγηκε στα νερά αυτής της στενής θάλασσας, που από τότε ονομάστηκε Ελλήσποντος.

Ο Φρίξος στην Κολχίδα

Ο Φρίξος συνέχισε το ταξίδι και έφτασε στην Κολχίδα. Θυσίασε το κριάρι στον Δία και δώρισε το Χρυσόμαλλο Δέρας στον Αιήτη, τον βασιλιά της Κολχίδας. Ο Αιήτης τού έδωσε για γυναίκα την κόρη του Χαλκιόπη. Κρέμασε το Χρυσόμαλλο Δέρας σε μια βελανιδιά, στο δάσος του Θεού Άρη, κι έβαλε τον ακοίμητο δράκο να το φυλάει.

ΤΟ ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΟ ΚΡΙΑΡΙ ΣΩΖΕΙ
ΤΟΝ ΦΡΙΞΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΛΗ

Πηγή 1

Μαντείο των Δελφών

Το πιο γνωστό μαντείο της αρχαίας Ελλάδας, αφιερωμένο στον Απόλλωνα. Βασιλείς, άρχοντες και απλοί πολίτες πήγαιναν στους Δελφούς για να πάρουν χρησμό, απαντήσεις για διάφορα προβλήματα που τους απασχολούσαν. Τις απαντήσεις έδινε η Πυθία, ιέρεια του ναού.

Παρτίδα, Ε. (2012). «Δελφοί. Ιστορικό». Οδυσσεύς, Υπουργείο Πολιτισμού, http://odysseus.culture.gr/h/3/gh3530.jsp?obj_id=2507

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Ο ναός του Απόλλωνα στους Δελφούς.

Πηγή 2

Κολχίδα

Αρχαίο βασίλειο που βρίσκεται στη σημερινή Γεωργία, χώρα της Ανατολικής Ευρώπης με πλούσια ιστορία. Στο δυτικό τμήμα της Γεωργίας, στα παράλια της χώρας στον Εύξεινο Πόντο, βρισκόταν η μυθική Κολχίδα των αρχαίων Ελλήνων. Ήταν γνωστή κυρίως για τον χρυσό και ανέπτυξε ιδιαίτερα την τέχνη της χρυσοχοΐας.

Γεωγραφία-Γεωλογία Β΄ Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, σ. 88.

Πηγή 3

Διόνυσος και Ινώ

Ένας από τους ανθρώπους που έστειλε ο Αθάμας στο Μαντείο των Δελφών μαρτύρησε στον βασιλιά το σχέδιο της Ινώ. Θυμωμένος ο Αθάμας στέλνει στον βωμό για θυσία την Ινώ και τον γιο της τον Μελικέρτη. Η Ινώ ζητά τη βοήθεια του Διόνυσου και αυτός, για να τη σώσει που τον είχε αναθρέψει, απλώνει σκοτάδι και την παίρνει από το βωμό μαζί με τον Μελικέρτη.

Κακριδής, Ι. (1986). Θεσσαλία. *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 3ος. Αθήνα, σ. 120.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Για ποιον λόγο ο Αθάμας έστειλε ανθρώπους του στο Μαντείο των Δελφών;
2. Αν ξεκινήσετε με τους συμμαθητές σας από τον Ορχομενό της Βοιωτίας και ταξιδέψετε στην Κολχίδα, περιοχή της σημερινής Γεωργίας, από ποιες περιοχές θα περάσετε;

Αποτιμητής

1. Η Ινώ έπεισε τους ανθρώπους του βασιλιά να αλλάξουν τον χρησμό που είχε δώσει το Μαντείο των Δελφών. Ποιο ήταν το αποτέλεσμα αυτής της πράξης για τον Φρίξο, την Έλλη, αλλά και για την ίδια;
2. Ποιες διαφορές υπάρχουν στη θυσία που έκανε ο Αθάμας από αυτή που έκανε ο Φρίξος όταν έφτασε στην Κολχίδα;
3. Τι θα συνέβαινε αν ο Φρίξος θυσιαζόταν;

Γλωσσάρι

Ελλησποντος: Η στενή λωρίδα θάλασσας, στην οποία πνίγηκε η Έλλη.

Θυσιάζω: Προσφέρω τροφή, ζώα ή αντικείμενα στους θεούς.

Κολχίδα: Περιοχή στη σημερινή Γεωργία, χώρα της Ευρώπης.

Σοδειά: Η αγροτική παραγωγή μιας περιοχής.

Χρησμός: Η απάντηση που έδινε ένα μαντείο.

3.3

Ο Ιάσοντας στην Ιωλκό

Όταν ο Ιάσοντας έγινε είκοσι χρονών, επέστρεψε στην Ιωλκό για να πάρει τον θρόνο από τον θείο του τον Πελία. Ο Πελίας συμφώνησε, με τον όρο να του φέρει το Χρυσόμαλλο Δέρασ από την Κολχίδα. Ο Ιάσοντας, αψηφώντας τους κινδύνους, μπήκε μαζί με τους συντρόφους στην «Αργώ», το καράβι τους, και ξεκίνησαν.

Ο Αίσοντας χάνει τον θρόνο από τον Πελία

Ο βασιλιάς της Ιωλκού, ο Αίσοντας, έχασε τον θρόνο από τον αδελφό του τον Πελία. Ο Πελίας ήθελε να κάνει κακό στην οικογένεια του αδελφού του και γι' αυτό ο Αίσοντας ένα βράδυ πήρε κρυφά τον γιο του τον Ιάσωνα και τον πήγε στη σπηλιά του Κένταυρου Χείρωνα στο Πήλιο για να τον προστατεύσει.

ΤΙ ΗΤΑΝ ΟΙ
ΚΕΝΤΑΥΠΟΙ;

Ο Κένταυρος αναλαμβάνει την ανατροφή του Ιάσωνα

Την ανατροφή του Ιάσωνα ανέλαβε ο Κένταυρος Χείρωνας. Όταν ο Ιάσοντας έγινε είκοσι χρονών, αποφάσισε να γυρίσει στην Ιωλκό για να πάρει από τον Πελία τον θρόνο του πατέρα του.

Ο Ιάσοντας κατεβαίνει στην Ιωλκό

Μια μέρα οι κάτοικοι της **Ιωλκού** είδαν στην αγορά έναν νεαρό. Είχε πάνω στους ώμους του ένα δέρμα λεοπαρδαλής και φορούσε μόνο ένα σανδάλι στο δεξί του πόδι. Όλοι θαύμασαν τον νέο που είχε φτάσει στην πόλη τους. Εκείνη την ώρα εμφανίστηκε με το άρμα του και ο Πελίας. Μόλις είδε τον Ιάσωνα, τaráχηκε, γιατί θυμήθηκε έναν χρησμό που είχε πάρει από το Μαντείο των Δελφών και έλεγε: «Να φοβάσαι τον μονοσάνδαλο!».

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο μονοσάνδαλος Ιάσοντας φτάνει στην Ιωλκό.

Ο Πελίας στέλνει τον Ιάσωνα στην Κολχίδα

Ο Ιάσοντας παρουσιάστηκε στον Πελία και του ζήτησε να του δώσει τον θρόνο. Ο Πελίας είπε ότι θα το έκανε αν του έφερνε από την Κολχίδα το Χρυσόμαλλο Δέρασ.

Κατασκευή της «Αργώς»

Χωρίς δεύτερη σκέψη, ο Ιάσοντας δέχτηκε τον όρο του Πελία και παράγγειλε στον **αρχιτέκτονα** Άργο να του κατασκευάσει ένα καράβι με πενήντα κουπιά. Το καράβι φτιάχτηκε με κορμούς πεύκων από το Πήλιο και ονομάστηκε «Αργώ».

Συγκέντρωση Αργοναυτών στην Ιωλκό

Από κάθε μέρος της Ελλάδας φημισμένοι ήρωες έτρεξαν στην Ιωλκό για να συνοδέψουν τον Ιάσωνα στη μεγάλη εκστρατεία. Οι ήρωες αυτοί, που τους ένωνε μία δυνατή φιλία και ένας σπουδαίος σκοπός, ονομάστηκαν Αργοναύτες και η εκστρατεία Αργοναυτική εκστρατεία.

© Βρετανικό Μουσείο

2. Ο Άργος απορροφημένος κατασκευάζει την «Αργώ» με τη βοήθεια της Αθηνάς. Πήλινη ανάγλυφη πλάκα, 1ος αιώνας μ.Χ.

Πηγή 1

Κένταυρος Χείρωνας

Οι Κένταυροι ήταν πλάσματα από τη μέση και πάνω άνθρωποι, από τη μέση και κάτω άλογα. Ο πιο ονομαστός ήταν ο Κένταυρος Χείρων, που ζούσε σε μια σπηλιά στο όρος Πήλιο. Ασχολήθηκε με τη Φιλοσοφία, την Αστρονομία, την Ιατρική. Άνθρωποι και ημίθεοι πήγαιναν στη σπηλιά του για να τους θεραπεύσει από διάφορες αρρώστιες και τραυματισμούς. Είχε αναλάβει την εκπαίδευση του Οδυσσέα, του Αχιλλέα, του Ιάσωνα, του Θησέα και πολλών άλλων ηρώων της μυθολογίας.

Κακριδής, Ι. (1986). *Θεσσαλία. Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 3ος. Αθήνα, σσ. 116-117.

Πηγή 2

Ιάσοντας και Ήρα

Καθώς κατέβαινε ο Ιάσοντας προς την Ιωλκό, στην όχθη ενός ποταμού συνάντησε μια ηλικιωμένη γυναίκα, η οποία του ζήτησε να την περάσει στην απέναντι όχθη του ποταμού. Ήταν η Ήρα, μεταμορφωμένη, που ήθελε να δει πόσο καλόκαρδος ήταν. Την πήρε στους ώμους του και στην προσπάθειά του να την περάσει στην άλλη πλευρά του ποταμού έχασε το σανδάλι του.

Απολλώνιος Ρόδιος, 3 (μετάφραση).

Ο ΙΑΣΟΝΑΣ ΣΤΗΝ ΙΩΛΚΟ

Πηγή 3

Κατασκευή «Αργώς»

Ο Ιάσοντας παράγγειλε στον Άργο να κάνει ένα καράβι με πενήντα κουπιά. Με τη βοήθεια της Αθηνάς ήταν γερό, ελαφρύ και γρήγορο. Αυτό που έκανε την «Αργώ» ξεχωριστή ήταν η ανθρώπινη μιλιάρη και η ικανότητα να προφητεύει το μέλλον, επειδή η θεά Αθηνά είχε βάλει στην **πλώρη** της ένα κομμάτι ξύλο από την ιερή βελανιδιά του Δία στη Δωδώνη.

© <https://www.volosinfo.gr/argo-ship/>

Κακριδής, Ι. (1986). Θεσσαλία. *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 3ος. Αθήνα, σσ. 130-131.

3. Σύγχρονο αντίγραφο της «Αργώς».

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Σύμφωνα με την Πηγή 3, τι ήταν αυτό που έκανε την «Αργώ» ξεχωριστό καράβι;
2. Αφού μελετήσετε την Πηγή 2, γράψτε με λίγα λόγια γιατί ο Ιάσοντας έφτασε στην Ιωλκό φορώντας ένα σανδάλι.
3. Για ποιον λόγο πιστεύετε ότι ο Πελίας ζήτησε από τον Ιάσωνα να του φέρει το Χρυσόμαλλο Δέρας;

Αποτιμητής

1. Όταν ο Πελίας είδε τον Ιάσωνα να φορά ένα σανδάλι, ταραχθηκε. Ποιος ήταν ο λόγος της ταραχής του;
2. Πώς ονομάστηκε το καράβι και πώς τα παλικάρια που πήραν μέρος στην εκστρατεία;

Γλωσσάρι

Αρχιτέκτονας: Ο επιστήμονας που σχεδιάζει και δημιουργεί κτίρια και άλλες κατασκευές.

Ιωλκός: Μυθική πόλη στην περιοχή της σύγχρονης πόλης του Βόλου στη Θεσσαλία.

Πλώρη: Το μπροστινό μέρος του καραβιού.

3.4

Η Αργοναυτική εκστρατεία

Ξεπερνώντας πολλά εμπόδια, οι Αργοναύτες έφτασαν στην Κολχίδα. Με τη βοήθεια της Μήδειας, κατάφεραν να ξεπεράσουν τα εμπόδια που τους έβαζε ο Αιήτης και να πάρουν το Χρυσόμαλλο Δέρας. Η «Αργώ» με το πλήρωμά της, τη Μήδεια και το Χρυσόμαλλο Δέρας, έπειτα από ένα περιπετειώδες ταξίδι, έφτασε στην Ιωλκό.

Το ταξίδι ξεκινάει

Οι Αργοναύτες ξεκίνησαν για το μεγάλο τους ταξίδι. Στην πορεία τους προς την Κολχίδα σταμάτησαν στη Θράκη. Εκεί συνάντησαν τον τυφλό μάντη Φινέα, τον απάλλαξαν από τις **Άρπυες** κι εκείνος τους συμβούλευσε με ποιον τρόπο να περάσουν τις Συμπληγάδες Πέτρες.

Άφιξη στην Κολχίδα

Περνώντας με επιτυχία τις Συμπληγάδες έφτασαν στην Κολχίδα. Ο Ιάσοντας συνάντησε τον βασιλιά Αιήτη και ζήτησε το Χρυσόμαλλο Δέρας. Εκείνος του είπε ότι θα του το έδινε, αν κατάφερνε να οργώσει ένα χωράφι με δύο άγριους ταύρους, να το σπείρει με τα δόντια ενός δράκου και στη συνέχεια να σκοτώσει τους πολεμιστές που θα φύτρωναν. Ο Ιάσοντας δέχτηκε, έχοντας βοηθό του σε αυτή την προσπάθεια τη μάγισσα Μήδεια, κόρη του Αιήτη.

Τα κατορθώματα του Ιάσωνα

Ο Ιάσοντας βρήκε τους ταύρους στο δάσος του θεού Άρη και τους οδήγησε στο χωράφι. Το όργωσε και το έσπειρε με τα δόντια του δράκου που του είχε δώσει ο Αιήτης. Μόλις ξεφύτρωσαν από το χώμα οι φοβεροί πολεμιστές, ο Ιάσοντας έριξε, όπως τον είχε συμβουλέψει η Μήδεια, μια μεγάλη πέτρα ανάμεσά τους. Αυτοί άρχισαν να χτυπιούνται μεταξύ τους, μέχρι που σκοτώθηκαν όλοι.

Ο Ιάσοντας παίρνει το Χρυσόμαλλο Δέρας

Ο Αιήτης, ωστόσο, δεν είχε σκοπό να δώσει το Χρυσόμαλλο Δέρας, το οποίο βρισκόταν κρεμασμένο σε μια βελανιδιά στο δάσος του Άρη. Η Μήδεια όμως οδήγησε τον Ιάσωνα και τον Ορφέα στο δάσος. Εκείνη έριξε μαγικό υγρό στα μάτια του δράκου που το φύλαγε

ΤΟ ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΟ ΔΕΡΑΣ

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο Ιάσοντας παίρνει το Χρυσόμαλλο Δέρας με τη βοήθεια της Μήδειας.

άγρυπνα, ο Ορφέας έπαιξε τη λύρα του και τον κοίμισε, και τότε ο Ιάσοντας άρπαξε το Χρυσόμαλλο Δέρασ.

Επιστροφή στην Ιωλκό

Έπειτα μπήκαν στην «Αργώ» και απομακρύνθηκαν από την Κολχίδα. Ύστερα από ένα περιπετειώδες ταξίδι επέστρεψαν στην Ιωλκό. Ο Ιάσοντας παρέδωσε το Χρυσόμαλλο Δέρασ στον Πελία, αλλά δεν θέλησε να γίνει βασιλιάς. Πήγε με τη Μήδεια στον Ισθμό της Κορίνθου, όπου αφιέρωσε την «Αργώ» στον θεό Ποσειδώνα.

Πηγή 1

Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ

Συμπληγάδες Πέτρες

Οι Συμπληγάδες Πέτρες ήταν δύο μεγάλοι βράχοι μέσα στη θάλασσα, οι οποίοι αρχικά απομακρύνονταν και στη συνέχεια πλησίαζαν με μεγάλη ταχύτητα, συντρίβοντας όποιο καράβι περνούσε ανάμεσά τους. Οι Αργοναύτες με την «Αργώ» κατάφεραν να περάσουν ακολουθώντας τη συμβουλή του Φινέα. Άφησαν ένα περιστέρι, αυτό πέρασε και μόνο τα φτερά της ουράς του πιάστηκαν από τους βράχους καθώς εκείνοι έκλειναν. Από τότε οι Συμπληγάδες έμειναν ακίνητες και τα καράβια μπορούν να ταξιδεύουν στον Εύξεινο Πόντο χωρίς κίνδυνο.

© Από το βιβλίο Michel de Marolles, *Tableaux du temple des muses*, Paris (1655)

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). Αργοναυτική εκστρατεία. *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σ. 155.

2. Οι Αργοναύτες περνούν τις Συμπληγάδες Πέτρες. Χαρακτικό του 1655.

Πηγή 2

Μύθος ή πραγματικότητα;

Σε ρυάκια και σε πετρώδεις περιοχές της Κολχίδας υπήρχε χρυσός. Αρχαίοι Έλληνες και Ρωμαίοι συγγραφείς αναφέρουν ότι οι κάτοικοι της Κολχίδας έβαζαν δέρματα στα ποτάμια για να πιάσουν χρυσό. Στη συνέχεια, με αυτό έφτιαχναν χρυσόμαλλα δέρματα. Δεν αποκλείεται τελικά ο μύθος του Ιάσωνα και των Αργοναυτών να βασίζεται σε μια αληθινή αποστολή των αρχαίων με σκοπό να μάθουν τα μυστικά της εξόρυξης χρυσού ή για να βρουν προβιές γεμάτες με κόκκους χρυσού.

3. Κόκκοι χρυσού.

Μετάφραση από Okrostsvaridze, A., Bluashvili D. και Gagnidze N., *Episodes* 2014, 37(2): 122-128.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Πηγή 3

Η Μήδεια εκδικείται τον Ιάσονα

Ο Ιάσοντας και η Μήδεια έζησαν ευτυχισμένοι και απέκτησαν τρεις γιους. Όταν πέρασαν τα χρόνια, ο Ιάσοντας αγάπησε τη Γλαύκη, κόρη του βασιλιά Κρέοντα. Η Μήδεια ένωσε προδομένη και θέλησε να τον εκδικηθεί. Έκανε κακό στα δυο παιδιά της, τον Αλκιμένη και τον Τίσανδρο. Ο τρίτος γιος της, ο Θεσσαλός, κατάφερε να σωθεί. Ο Ιάσοντας έμεινε στην Κόρινθο και καθημερινά επισκεπτόταν την «Αργώ». Μια μέρα, γέρος πια, όπως καθόταν, έπεσε ένα ξύλο από το κατάρτι της «Αργούς» και τον σκότωσε.

Κακριδής, Ι. (επιμ.) (1986). Αργοναυτική εκστρατεία. *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 4ος. Αθήνα, σσ. 180-181.

© Μουσείο Τέχνης του Κλιβελαντ

4. Η Μήδεια προσπαθεί να φύγει από την Κόρινθο πάνω σε άρμα που το σέρνουν φίδια. Από αρχαίο ελληνικό αγγείο, 4ος αιώνας π.Χ.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια συμβουλή έδωσε ο Φινέας στους Αργοναύτες για να περάσουν με ασφάλεια από τις Συμπληγάδες Πέτρες;
2. Τι θα έκανες εσύ στη θέση του Ιάσονα ή της Μήδειας;
3. Μελετήστε την Πηγή 2 και απαντήστε σε μία παράγραφο τον λόγο για τον οποίο θα μπορούσε να γίνει η Αργοναυτική εκστρατεία;

Αποτιμητής

1. Σε ποιες δοκιμασίες έβαλε ο Αιήτης τον Ιάσονα και πώς κατάφερε αυτός να τις ξεπεράσει;
2. Ποιες δυσκολίες συνάντησαν οι Αργοναύτες κατά τη διάρκεια της εκστρατείας τους; Ποια θεωρείτε πιο επικίνδυνη και πώς κατάφεραν να την ξεπεράσουν;

Γλωσσάρι

Άρπυες: Μεγάλα πουλιά με γυναικείο κεφάλι και μυτερά νύχια.

3.5

Ο Τρωικός Πόλεμος

Για δέκα ολόκληρα χρόνια Αχαιοί και Τρώες πολεμούσαν στην πεδιάδα της Τροίας. Στον πόλεμο αυτό, εκτός από γενναίους άνδρες, πήραν μέρος και θεοί. Κάποιοι από αυτούς στάθηκαν στο πλευρό των Αχαιών και άλλοι στο πλευρό των Τρώων. Αποτέλεσμα αυτού του πολέμου ήταν να χαθούν πολλές ανθρώπινες ζωές.

Αφορμή του Τρωικού Πολέμου

Η μυθολογική αφορμή του Τρωικού Πολέμου είναι η αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη, γιο του Πρίαμου, βασιλιά της Τροίας. Η Ελένη ήταν γυναίκα του βασιλιά της Σπάρτης, Μενέλαου. Η αρπαγή θεωρήθηκε μεγάλη προσβολή από τους Έλληνες, οι οποίοι είναι γνωστοί από τον Όμηρο ως Αχαιοί. Έτσι ξεκίνησε ένας πόλεμος μεταξύ Ελλήνων και Τρώων, που κράτησε δέκα χρόνια και ονομάστηκε Τρωικός Πόλεμος.

Ήρωες Αχαιών

Μόλις ο Πάρης έφυγε με την Ελένη, ο Μενέλαος πήγε στις Μυκήνες. Εκεί συνάντησε τον αδελφό του, τον Αγαμέμνονα, βασιλιά των Μυκηνών. Του ζήτησε να συγκεντρώσει στρατό με σκοπό να κάνουν εκστρατεία εναντίον των Τρώων και να φέρουν πίσω την Ελένη. Βασιλιάδες όπως ο Οδυσσέας, ο Νέστορας, ο Ιδομενέας, ο Διομήδης ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του Μενέλαου και του Αγαμέμνονα. Το ίδιο έκαναν και γενναίοι πολεμιστές όπως ο **Αχιλλέας**, ο Πάτροκλος και άλλοι. Επέλεξαν για αρχηγό τους τον Αγαμέμνονα επειδή είχε τότε τον μεγαλύτερο στρατό. Τόπο συγκέντρωσης όρισαν την **Αυλίδα**.

Ήρωες Τρώων

Είχαν και οι Τρώες τους δικούς τους ήρωες. Βασιλιάς τους ήταν ο Πρίαμος. Ο Έκτορας και ο Πάρης, οι γιοι του Πρίαμου, ο Αινείας, ο Σαρπηδόνας, και άλλοι γενναίοι πολεμιστές υπερασπίστηκαν την Τροία, η οποία ήταν οχυρωμένη με γερά τείχη.

© Βρετανικό Μουσείο

1. Αχιλλέας και Έκτορας πολεμούν.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο του 5ου αιώνα π.Χ.

Οι θεοί και οι θεές στον πόλεμο

Στον Τρωικό Πόλεμο πήραν μέρος θεοί και θεές. Η Ήρα, η Αθηνά, ο Ποσειδώνας, ο Ερμής, ο Ήφαιστος στάθηκαν στο πλευρό των Ελλήνων. Το μέρος των Τρώων πήραν ο Απόλλωνας, ο Άρης, η Αφροδίτη. Ο Δίας αρχικά πήρε το μέρος των Τρώων, όμως στη συνέχεια κράτησε ουδέτερη στάση.

Ο ΤΡΩΙΚΟΣ
ΠΟΛΕΜΟΣ

Πηγή 1

Τρωικός Πόλεμος, μύθος ή πραγματικότητα

Το 1873, ο **Ερρίκος Σλήμαν**, έκανε ανασκαφές στο Χισαρλίκ, περιοχή της σημερινής Τουρκίας. Πίστευε ότι σε εκείνη την περιοχή βρίσκεται η πόλη της Τροίας. Στις ανασκαφές ανακάλυψε τα ερείπια μιας πόλης που είχε χτιστεί και καταστραφεί πολλές φορές. Αν και κάποιοι αρχαιολόγοι διαφωνούν, η άποψη του Σλήμαν έχει γίνει δεκτή.

Ψηφίδες για την ελληνική γλώσσα
(https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/epic/page_066.html)

© Βικιπαίδεια (cc)

2. Τα προϊστορικά τείχη στο Χισαρλίκ, πιθανώς της Τροίας.

Πηγή 2

Τα θεόχτιστα τείχη της Τροίας

Ο Δίας τιμώρησε τον Ποσειδώνα και τον Απόλλωνα και τους έστειλε στον βασιλιά της Τροίας Λαομέδοντα. Εκείνος τους ζήτησε να κατασκευάσουν τα τείχη της Τροίας δίνοντάς τους αμοιβή. Οι θεοί κατασκεύασαν τείχη ψηλά και απόρθητα, όμως ο Λαομέδοντας δεν τους έδωσε την αμοιβή που τους είχε υποσχεθεί και οι θεοί θύμωσαν μαζί του.

Ιλιάδα, ραψωδία Η, 450-453
(ελεύθερη απόδοση).

© Βρετανικό Μουσείο

3. Ο Λαομέδοντας, αριστερά με ανασηκωμένο χέρι, δίνει οδηγίες στον Απόλλωνα και τον Ποσειδώνα που χτίζουν το τείχος της Τροίας. Χαλκογραφία του F. Chauveau, 1676.

Πηγή 3

Έκτορας

Ο Έκτορας είναι ο μεγαλύτερος γιος του Πριάμου και ο πιο γενναίος πολεμιστής των Τρώων. Αγωνίζεται χωρίς να υπολογίζει τον κίνδυνο, όπως και ο θεός του πολέμου, ο Άρης. Με μια πελώρια πέτρα σπάζει την πύλη του τείχους των Αχαιών, καίει ελληνικά καράβια, σκοτώνει τον Πάτροκλο. Με τη γυναίκα του την Ανδρομάχη, απέκτησαν έναν γιο, τον Αστυάνακτα.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σσ. 63-64.

© Βρετανικό Μουσείο

4. Έκτορας και Ανδρομάχη. Δίπλα ο γιος τους Αστυάνακτας στην αγκαλιά της παραμάνας. Χαλκογραφία του J. Watson, 1772.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια γεγονότα έγιναν η αφορμή για να ξεσπάσει ο Τρωικός Πόλεμος;
2. Ποιοι θεοί πήραν το μέρος των Αχαιών και ποιοι των Τρώων; Ποια η στάση του Δία;
3. Σύμφωνα με την Πηγή 2, ποιοι έχτισαν τα τείχη της Τροίας;

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν τα σπουδαιότερα πρόσωπα που πήραν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο;
2. Τι θα ένιωθες αν ήσουν στην Τροία εκείνη την εποχή;

Γλωσσάρι

Αχιλλέας: Ήρωας του Τρωικού Πολέμου, γιος της Θέτιδας και του Πηλέα.

Αυλίδα: Πόλη του νομού Εύβοιας, κοντά στη Χαλκίδα.

Ιλιάδα: Ποίημα που μιλά για ηρωικά κατορθώματα ηρώων και θεών.

Ραψωδία: Καθένα από τα είκοσι τέσσερα μέρη που έχει χωριστεί η *Ιλιάδα*.

Σλήμαν: Ασχολήθηκε με την αρχαιολογία. Έκανε ανασκαφές στην Τροία και στις Μυκήνες.

3.6

Η επιλογή του Πάρη

Η Ήρα, η Αθηνά και η Αφροδίτη διεκδικούσαν τον τίτλο της ομορφότερης θεάς και ήθελαν να πάρουν το ολόχρυσο μήλο που είχε αφήσει η Έριδα. Ο Δίας τις έστειλε στον Πάρη. Αυτός επέλεξε την Αφροδίτη, επειδή του υποσχέθηκε ότι θα τον παντρέψει με την Ελένη, την όμορφη γυναίκα του Μενέλαου. Με τη βοήθεια της Αφροδίτης, ταξίδεψε στη Σπάρτη, πήρε την Ελένη και μαζί γύρισαν στην Τροία.

Η Έριδα αφήνει το ολόχρυσο μήλο

Ο Δίας φρόντισε να παντρέψει τη Θέτιδα με τον Πηλέα. Ο γάμος έγινε στο όρος Πήλιο και ήταν καλεσμένοι όλοι οι θεοί και οι θεές, εκτός από τη θεά της **φιλονικίας**, την Έριδα. Η Έριδα θύμωσε πολύ και για να τους εκδικηθεί, πήγε στον γάμο κι άφησε επάνω σε ένα τραπέζι ένα ολόχρυσο μήλο που πάνω έγραφε: «Στην ομορφότερη».

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ
ΠΑΡΗ

Η Αφροδίτη κερδίζει τον τίτλο της ομορφότερης

Η Ήρα, η Αθηνά και η Αφροδίτη άρχισαν να μαλώνουν. Η καθεμία πίστευε ότι είναι η πιο όμορφη και ήθελε το μήλο. Ο Δίας, βλέποντας τις θεές να μαλώνουν, είπε στον Ερμή να τις οδηγήσει στο βουνό **Ίδη**. Εκεί ο Πάρης, ο γιος του βασιλιά της Τροίας Πρίαμου, έβασκε τα κοπάδια του. Ο Πάρης ξαφνιάστηκε καθώς τις είδε, όμως ο Ερμής τού εξήγησε τον λόγο της επίσκεψής του και, δίνοντάς του το μήλο, του ζήτησε να το προσφέρει στην πιο όμορφη. Η Ήρα τού έταξε να τον κάνει βασιλιά της Ασίας και της Ευρώπης, η Αθηνά δυνατό πολεμιστή και η Αφροδίτη να τον παντρέψει με την πιο όμορφη γυναίκα. Ο Πάρης προτίμησε το δώρο της Αφροδίτης και της έδωσε το χρυσό μήλο. Καθώς οι δύο άλλες θεές έφυγαν θυμωμένες, η Αφροδίτη τού είπε ότι η γυναίκα που του είχε υποσχεθεί ήταν η Ελένη, σύζυγος του βασιλιά της Σπάρτης Μενέλαου, και του έδωσε συμβουλές για το ταξίδι.

1. Ο Πάρης δίνει το χρυσό μήλο στην Αφροδίτη. Πίσω της η Ήρα και η Αθηνά. Πίνακας της Angelica Kauffman.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Ο Πάρης στο παλάτι του Μενέλαου

Ο Πάρης, με ένα καράβι και τη βοήθεια της Αφροδίτης, ξεκίνησε για τη Σπάρτη. Φτάνοντας πήγε στο παλάτι του Μενέλαου κρατώντας πλούσια δώρα. Ο Μενέλαος τον υποδέχτηκε και τον φιλοξένησε, όμως λίγες μέρες μετά, έφυγε ταξίδι για την Κρήτη.

Ελένη και Πάρης επιστρέφουν στην Τροία

Ο Πάρης εκμεταλλεύτηκε την απουσία του Μενέλαου κι έπεισε την Ελένη να τον ακολουθήσει. Μπήκαν στο καράβι και ξεκίνησαν για την Τροία.

Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ
ΠΑΡΗ

Πηγή 1

Η αρπαγή της Ελένης από τον Πάρη

Ο Πάρης πήρε την Ελένη από τη Σπάρτη και επιβιβάστηκαν στο καράβι του. Ο άνεμος ήταν ευνοϊκός και η θάλασσα γαλήνια. Σε τρεις ημέρες έφτασαν από τη Σπάρτη στην Τροία.

Ηρόδοτος, *Ιστορίαι*, 2.117.1 (μετάφραση).

2. Ο Πάρης και η Ελένη φεύγουν για την Τροία.
Πίνακας του Guido Reni, 1623, Λούβρο.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Πηγή 2

Η Ελένη στην Αίγυπτο

«Θύμωσε η Ήρα που έχασε τον τίτλο της πιο όμορφης και εμπόδισε τον γάμο μου με τον Πάρη. Σε αυτόν δεν έδωσε εμένα, αλλά το **είδωλό** μου, μια κούκλα, φτιάχνοντάς τη σαν αληθινή. Ο Πάρης πιστεύει ότι εγώ είμαι μαζί του, όμως εγώ βρίσκομαι στην Αίγυπτο, στο παλάτι του βασιλιά Πρωτέα. Με έφερε εδώ ο Ερμής μετά από εντολή του Δία και πως μια μέρα θα γυρίσω με τον Μενέλαο πίσω στη Σπάρτη». Διαβάζουμε εδώ μια εκδοχή στην οποία η Ελένη λέει η ίδια ότι δεν πήγε ποτέ στην Τροία. Πώς σου φαίνεται αυτό;

Δραματική Ποίηση, *Ευριπίδη Ελένη*, στίχοι 30-60. ΟΕΔΒ. σελ. 10 (διασκευή).

Πηγή 3

Η αρπαγή της Ελένης μέσα από τη σύγχρονη ποίηση

Για την Ελένη

Είκοσι χρόνια με ρωτάς
ποιος πήρε την Ελένη
μα εκείνη μόνη στο σχολειό
τον Πάρη περιμένει

Είκοσι χρόνια με ρωτάς
ποιον αγαπά η Ελένη
είναι στη Σπάρτη, στα νησιά
στην Τροία παντρεμένη

Στίχοι: Μιχάλης Μπουρμπούλης - Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Η Ελένη. Λεπτομέρεια
ρωμαϊκής τοιχογραφίας,
Πομπηία, 1ος αι. μ.Χ.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί η Έριδα άφησε ένα ολόχρυσο μήλο πάνω στο τραπέζι και σε ποια έπρεπε να δοθεί;
2. Τι πρότεινε η κάθε θεά στον Πάρη για να τον πείσει να της δώσει το χρυσό μήλο;
3. Σε συνεργασία με τη δασκάλα ή τον δάσκαλό σας γράψτε τη συνομιλία που είχαν οι τρεις θεές με τον Πάρη.

Αποτιμητής

1. Ο Πηλέας και η Θέτιδα δεν κάλεσαν στον γάμο τους την Έριδα κι αυτή θύμωσε πολύ. Ποια ήταν τα αποτελέσματα του θυμού της;
2. Αν ήσουν ο Πάρης, σε ποια θεά θα έδινες το μήλο και γιατί;

Γλωσσάρι

Είδωλο: Άγαλμα ή εικόνα που δείχνει μια θεότητα, ένα πρόσωπο.

Ίδη: Οροσειρά στη Μικρά Ασία, σήμερα λέγεται Καζ Νταχ.

Φιλονικία: Διαφωνία, καβγάς, διαμάχη μεταξύ ατόμων.

3.7

Η εκστρατεία των Ελλήνων εναντίον της Τροίας. Η συγκέντρωση στην Αυλίδα

Βασιλιάδες από όλα τα μέρη της Ελλάδας συγκεντρώθηκαν στην **Αυλίδα**. Για να ξεκινήσουν, έπρεπε ο Αγαμέμνονας να θυσιάσει την κόρη του, την Ιφιγένεια. Η Άρτεμη έστειλε στη θέση της ένα ελάφι και έκανε την Ιφιγένεια ιέρεια στον ναό της. Οι άνεμοι φύσηξαν και ο στόλος ξεκίνησε για την Τροία.

Το αίτημα του Μενέλαου

Γυρίζοντας ο Μενέλαος από την Κρήτη, πήγε αμέσως στον αδελφό του τον Αγαμέμνονα, και του ζήτησε να συγκεντρώσει τους ηγεμόνες της Ελλάδας με τον στρατό και τον στόλο τους, για να εκστρατεύσουν εναντίον των Τρώων. Σκοπός της εκστρατείας ήταν να φέρουν την Ελένη στη Σπάρτη.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ - Η ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΛΙΔΑ

© <https://brandenburg.museum-digital.de>

1. Η Θυσία της Ιφιγένειας. Χαλκογραφία του 17ου αιώνα, Willem Blaeu. Stiftung Fürst-Pückler-Museum Park und Schloss Branitz.

Οι ηγεμόνες ανταποκρίνονται στο αίτημα

Εκείνος έστειλε αμέσως **κήρυκες** παντού και τους ζήτησε να ετοιμαστούν για τη μεγάλη εκστρατεία. Οι ηγεμόνες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του Αγαμέμνονα. Σε αυτό βοήθησε και η Ήρα, που ήθελε να εκδικηθεί τον Πάρη και τους Τρώες. Όρισαν για αρχηγό της εκστρατείας τον Αγαμέμνονα και τόπο συνάντησης την Αυλίδα.

Η Άρτεμη σταματά τους ανέμους

Πριν από την εκστρατεία συνέβη κάτι σημαντικό. Ο στρατός και ο στόλος των Αχαιών συγκεντρώθηκαν στην Αυλίδα. Όσο διαρκούσαν οι προετοιμασίες για την εκστρατεία, ο Αγαμέμνονας πήγε για κυνήγι. Χωρίς να το καταλάβει, μπήκε σε ένα **άλσος** αφιερωμένο στην Άρτεμη και σκότωσε το ιερό της ελάφι. Η θεά θύμωσε, σταμάτησε τους ανέμους, με αποτέλεσμα τα πλοία των Αχαιών να μην μπορούν να ξεκινήσουν για την Τροία.

Η Θυσία της Ιφιγένειας

Άνεμοι δεν φυσούσαν και οι Αχαιοί ζήτησαν βοήθεια από τον μάντη Κάλχα. Αυτός τους είπε πως για να ξεκινήσουν τα καράβια έπρεπε ο Αγαμέμνονας να θυσιάσει στην Άρτεμη την κόρη του την Ιφιγένεια. Ο Αγαμέμνονας βρέθηκε σε πολύ δύσκολη θέση. Οι Έλληνες

απαιτούσαν να γίνει η θυσία για να ξεκινήσουν. Είπε στην Ιφιγένεια ότι θα την πάντρευε με τον Αχιλλέα. Εκείνη έφτασε στην Αυλίδα και όταν κατάλαβε τον λόγο που ο πατέρας της της είπε ψέματα, προχώρησε μόνη της στον **βωμό** για να θυσιαστεί.

Η Άρτεμη σώζει την Ιφιγένεια

Την ώρα που ο Κάλχας ετοιμαζόταν να θυσιάσει την Ιφιγένεια, η Άρτεμη έστειλε στη θέση της ένα ελάφι. Στη συνέχεια, η θεά πήρε την Ιφιγένεια και την έκανε ιέρεια στον ναό της. Ευνοϊκοί άνεμοι άρχισαν να φυσούν τότε και οι Έλληνες ξεκίνησαν για την Τροία.

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΕΝΑΝΤΙΟΝ
ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ - Η ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΣΤΗΝ ΑΥΛΙΔΑ

Πηγή 1

Αχιλλέας και Οδυσσέας

Η Θέτιδα γνώριζε ότι αν ο γιος της, ο Αχιλλέας, πάει στον πόλεμο, δεν θα ξαναγύριζε. Τον έστειλε στη Σκύρο στον βασιλιά Λυκομήδη. Όμως ο Κάλχας είχε **προφητέψει** στους Αχαιούς ότι χωρίς τον Αχιλλέα δεν θα μπορούσαν να κυριέψουν την Τροία. Ο Οδυσσέας πήγε στη Σκύρο, τον βρήκε και τον έπεισε να ακολουθήσει τους Αχαιούς στην εκστρατεία.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σ. 22.

2. Ο Αχιλλέας φεύγει από τη Σκύρο. Ρωμαϊκό ψηφιδωτό, 2ος-3ος αιώνας μ.Χ., από το Ζεύγμα της Μικράς Ασίας.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Πηγή 2

Θυσία της Ιφιγένειας

Όταν ο Αγαμέμνονας σκότωσε το ιερό ελάφι της Άρτεμης, καυχήθηκε πως ούτε η Άρτεμη δεν θα σημάδευε τόσο καλά. Η θεά θύμωσε πολύ επειδή ο Αγαμέμνονας τόλμησε να τη συναγωνιστεί στην τέχνη του τόξου και σταμάτησε τους ανέμους.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σ. 27.

3. Ο Αγαμέμνονας σκοτώνει το ελάφι της Άρτεμης. Ταπισερί του Pieter de Cracht, περ. 1648-1662, Άμστερνταμ, Rijksmuseum.

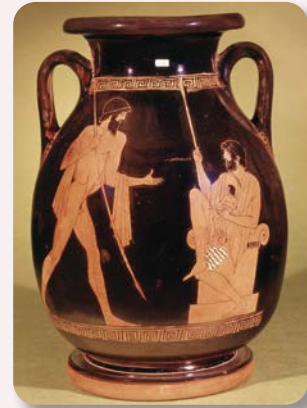
© <https://www.rijksmuseum.nl/>

Πηγή 3

Πρώτη εκστρατεία

Οι Αχαιοί ξεκίνησαν για την Τροία. Καθώς δεν είχαν οδηγό που να γνωρίζει τη διαδρομή, έφτασαν στη Μυσία νομίζοντας ότι εκεί είναι η Τροία. Αποβιβάστηκαν και άρχισαν να λεηλατούν την περιοχή. Ο Τήλεφος, ο βασιλιάς της Μυσίας, όρμησε με τον στρατό του και τους απομάκρυνε. Κατά τη διάρκεια της συμπλοκής πληγώθηκε στο πόδι από το κοντάρι του Αχιλλέα. Οι Αχαιοί αναγκάστηκαν να γυρίσουν πίσω στην Ελλάδα.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σ. 25.

4. Ο Τήλεφος με επίδεσμο στο πόδι. Αρχαίο ελληνικό αγγείο 450 π.Χ.

© Βρετανικό Μουσείο

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί ο Αγαμέμνονας είπε ψέματα στην Ιφιγένεια; Θα μπορούσε να κάνει κάτι άλλο;
2. Σύμφωνα με την Πηγή 3, γιατί απέτυχε η πρώτη εκστρατεία των Αχαιών;
3. Τι ζήτησε ο Μενέλαος από τον αδελφό του, τον Αγαμέμνονα;

Αποτιμητής

1. Ο βασιλιάς Αθάμας έπρεπε να θυσιάσει τον γιο του, τον Φρίξο, και ο Αγαμέμνονας την κόρη του, την Ιφιγένεια. Θυμάσαι τον λόγο για τον οποίο έπρεπε να γίνει η κάθε θυσία; Βρες ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στα δύο αυτά γεγονότα.
2. Με ποιον τρόπο η Άρτεμη τιμώρησε τον Αγαμέμνονα για τον θάνατο του ελαφιού της;

Γλωσσάρι

Άλσος: Μικρό δάσος μέσα σε κατοικημένη περιοχή.

Αυλίδα: Πόλη της Βοιωτίας και λιμάνι από όπου ξεκίνησε ο στόλος των Αχαιών.

Βωμός: Χαμηλή πέτρα πάνω στην οποία γίνονται θυσίες.

Κήρυκας: Αυτός που μεταφέρει μηνύματα, ο αγγελιαφόρος.

Προφητεία: Τα λόγια ενός ανθρώπου που μαντεύει το μέλλον.

3.8

Η έναρξη του πολέμου, ο θυμός, η εκδίκηση, το τέλος του Αχιλλέα

Εννέα χρόνια οι Αχαιοί **πολιορκούσαν** την Τροία. Τον δέκατο χρόνο, έπειτα από διαφωνία με τον Αγαμέμνονα, ο Αχιλλέας εγκατέλειψε τη μάχη. Όμως, ο θάνατος του Πάτροκλου από τον Έκτορα έγινε η αιτία να επιστρέψει. Οι Αχαιοί άρχισαν να νικούν, όμως τα σχέδια του Απόλλωνα ήταν διαφορετικά, καθώς βοήθησε τον Πάρη να σκοτώσει τον Αχιλλέα.

Αποβίβαση στην Τροία

Οι Τρώες, βλέποντας τους Αχαιούς να πλησιάζουν, κατέβηκαν στη θάλασσα για να τους αντιμετωπίσουν, νικήθηκαν και κλείστηκαν στα τείχη της Τροίας. Η νίκη έδωσε τη δυνατότητα στους Αχαιούς να στήσουν ανενόχλητοι το στρατόπεδό τους στην παραλία. Έτσι άρχισε η πολιορκία της Τροίας.

Τιμωρία Αχαιών από τον Απόλλωνα

Εννέα χρόνια πολεμούσαν Αχαιοί και Τρώες. Τον δέκατο χρόνο, ο Απόλλωνας θύμωσε από την **ασέβεια** που έδειξε ο Αγαμέμνονας στον ιερέα του θεού, τον Χρύση, όταν αυτός του ζήτησε πίσω την κόρη του, τη Χρυσήδα, την οποία είχαν αιχμαλωτίσει οι Αχαιοί. Έτσι, ο θεός άρχισε να ρίχνει τα τόξα του σκοτώνοντας τους Αχαιούς.

Ο Αχιλλέας εγκαταλείπει τη μάχη

Η **συνέλευση** που κάλεσε ο Αχιλλέας αποφάσισε πως ο Αγαμέμνονας έπρεπε να αφήσει ελεύθερη τη Χρυσήδα. Αυτός δέχτηκε, όμως πήρε για αντάλλαγμα την αγαπημένη του Αχιλλέα, τη Βρισηίδα. Θυμωμένος από αυτή την εξέλιξη, ο Αχιλλέας δήλωσε ότι θα εγκαταλείψει τη μάχη.

Ο Θάνατος του Πάτροκλου

Ο Αχιλλέας δεν έδειχνε καμία διάθεση να γυρίσει στον πόλεμο. Ο Πάτροκλος τον παρακάλεσε να του δανείσει τα όπλα του και να του επιτρέψει να πάρει μέρος στη μάχη.

© Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης

1. Ο Αχιλλέας ετοιμάζεται να σύρει το σπαθί. John Flaxman, 1805.

Εκείνος δέχτηκε, αλλά του ζήτησε να γυρίσει πίσω μόλις θα έδιωχνε τους εχθρούς. Ο Πάτροκλος όμως δεν άκουσε τη συμβουλή του κι έπεσε νεκρός από τον Έκτορα, αφού πρώτα δέχτηκε χτύπημα από τον Απόλλωνα.

ΤΑ ΑΛΟΓΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΩΣ

Ο Θάνατος του Έκτορα

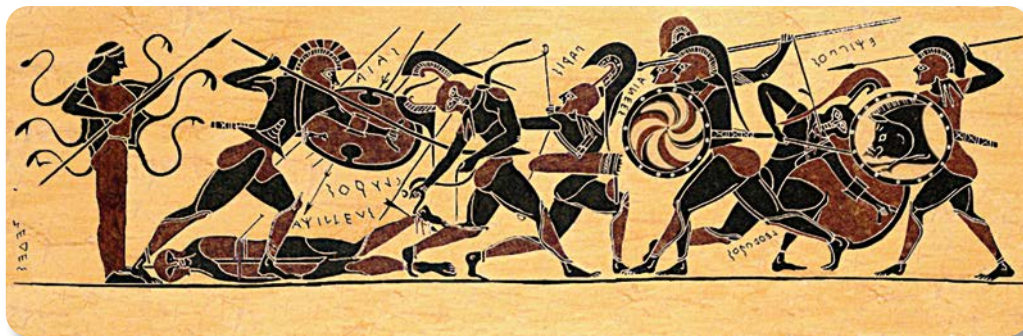
Ο Αχιλλέας ξαναγύρισε στη μάχη θέλοντας να εκδικηθεί τον Έκτορα. Τον κυνήγησε γύρω από τα **τείχη** και, αφού μονομάχησαν, ο Αχιλλέας κατάφερε να τον σκοτώσει με το δόρυ του.

Η ΑΣΠΙΔΑ ΤΟΥ ΑΧΙΛΛΕΑ

Το τέλος του Αχιλλέα

Οι Έλληνες άρχισαν πάλι να νικούν. Θεωρούσαν τον Αχιλλέα αθάνατο, όμως ο Απόλλωνας άλλα είχε στο μυαλό του. Καθώς ο Αχιλλέας έτρεχε με το άρμα να παραβιάσει την πύλη του κάστρου, ο Πάρης, με υπόδειξη του Απόλλωνα, τον σημάδεψε στο αδύνατο σημείο του, στη φτέρνα, και ο ήρωας σωριάστηκε νεκρός. Προσπάθησαν να πάρουν το σώμα του Αχαιοί και Τρώες.

© <https://commons.wikimedia.org/>

2. Ο Τρωικός Πόλεμος και ο θάνατος του Αχιλλέα. Σχέδιο από χαμένο αρχαίο ελληνικό αγγείο.

Πηγή 1

Μονομαχία Μενέλαου και Πάρη

Μενέλαος και Πάρης αποφασίζουν να μονομαχήσουν. Αχαιοί και Τρώες συμφωνούν να σταματήσουν τον πόλεμο. Όποιος νικήσει, θα πάρει την Ελένη και οι δυο λαοί θα υπογράψουν συνθήκη ειρήνης. Η μονομαχία αρχίζει. Ο Πάρης κινδυνεύει να σκοτωθεί. Την τελευταία στιγμή η Αφροδίτη τον αρπάζει και τον πηγαίνει στο παλάτι. Στον Όλυμπο οι θεοί αποφασίζουν να συνεχιστεί ο πόλεμος.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σ. 98.

Πηγή 2

Οδυσσέας και Πρωτεσίλαος

Ο πρώτος Αχαιός που θα πατούσε το χώμα της Τροίας θα έπεφτε νεκρός. Κανείς δεν τολμούσε να πατήσει στη στεριά. Ο Οδυσσέας βγήκε πρώτος από το καράβι, όμως φρόντισε να πετάξει στο χώμα την ασπίδα του και να πατήσει πάνω της. Ξεγελάστηκε ο Πρωτεσίλαος και βγήκε δεύτερος. Επειδή πραγματικά ήταν ο πρώτος που πάτησε το χώμα, σκοτώθηκε κατά τη διάρκεια της μάχης.

Κακριδής, Ι. (1986). *Ελληνική Μυθολογία*, τόμος 5ος. Αθήνα, σ. 85.

© Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης

3. Ρωμαϊκό άγαλμα ίσως του Πρωτεσίλαου.

Πηγή 3

Τα καινούργια όπλα του Αχιλλέα

Μετά τον θάνατο του Πάτροκλου, ο Έκτορας κατάφερε να πάρει τα όπλα του, που του είχε δανείσει ο Αχιλλέας. Η Θέτιδα ανέβηκε στον Όλυμπο και ζήτησε από τον Ήφαιστο να φτιάξει καινούργια όπλα. Εκείνος κλείνεται στο εργαστήριό του και σε λίγες ώρες φτιάχνει κράνος, **κνημίδες** και ασπίδα που τη στολίζει με παραστάσεις.

Ιλιάδα, ραψωδία Σ, 456-490 (ελεύθερη απόδοση)

© Βοστώνη, Μουσείο Καλών Τεχνών

4. Η Θέτιδα παραδίδει στον Αχιλλέα τα όπλα.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο, 525 π.Χ.

Πηγή 4

Σύγκρουση Αγαμέμνονα και Αχιλλέα

Αγαμέμνονας: «Όπως ο Απόλλωνας αφαίρεσε από εμένα τη Χρυσηίδα, έτσι κι εγώ θα πάρω το δώρο σου, τη Βρισηίδα, για να σου δείξω ότι είμαι ανώτερός σου».

Ο Αχιλλέας θύμωσε, έβγαλε το σπαθί να τον χτυπήσει. Την κρίσιμη στιγμή, η Αθηνά σταλμένη από την Ήρα παρουσιάζεται μπροστά του, του λέει να συγκρατήσει τον θυμό του και πως δεν θα αργήσει η μέρα που θα πάρει ανεκτίμητα δώρα.

Ιλιάδα, ραψωδία Α, 183-215 (ελεύθερη απόδοση).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί ο Αχιλλέας θύμωσε και εγκατέλειψε τη μάχη;
2. Πώς θα νιώθατε αν βρισκόσασταν στη θέση του Πάτροκλου ή του Έκτορα;
3. Πώς αντιμετώπισαν οι Τρώες τους Αχαιούς όταν τους είδαν να **αποβιβάζονται** στην Τροία;

Αποτιμητής

1. Δεύτερη φορά που ένας θεός αναγκάζεται να τιμωρήσει τον Αγαμέμνονα. Πώς τιμώρησε αυτή τη φορά ο Απόλλωνας την ασέβεια του Αγαμέμνονα προς τον ιερέα του, τον Χρύση;
2. Ποια αποτελέσματα είχε για τους Αχαιούς ο θυμός του Αχιλλέα;

Γλωσσάρι

Αποβιβάζομαι: Κατεβαίνω από μέσο μεταφοράς.

Ασέβεια: Έλλειψη σεβασμού σε ανώτερους ή στον θεό.

Κνημίδα: Μεταλλικό ή δερμάτινο κάλυμμα που φορούσαν οι πολεμιστές για την προστασία των ποδιών.

Πολιορκία: Αποκλεισμός μιας περιοχής.

Συνέλευση: Προγραμματισμένη συγκέντρωση ανθρώπων που έχουν κοινά συμφέροντα.

Τείχος: Ψηλός τοίχος φτιαγμένος από μεγάλες πέτρες.

3.9

Η κατάκτηση της Τροίας

ΟΙ ΤΡΩΕΣ ΒΑΖΟΥΝ
ΤΟΝ ΔΟΥΡΕΙΟ ΙΠΠΟ
ΣΤΗΝ ΤΡΟΙΑ

Δέκα χρόνια είχαν περάσει οι Έλληνες στην Τροία. Ο πόλεμος συνεχιζόταν χωρίς να φαίνεται ποιος είναι ο νικητής. Ο Οδυσσέας σκέφτηκε ένα κόλπο για να νικήσουν οι Έλληνες πολεμιστές. Με τη βοήθεια της Αθηνάς, μπήκαν στην πόλη κρυμμένοι μέσα στην κοιλιά ενός τεράστιου αλόγου και, τη νύχτα που οι Τρώες κοιμούνταν, επιτέθηκαν και κατέστρεψαν την Τροία. Ο πόλεμος είχε τελειώσει.

Το σχέδιο του Οδυσσέα

Δέκα χρόνια είχαν περάσει από τότε που οι Έλληνες έφτασαν στην Τροία για να πάρουν πίσω την Ελένη, χωρίς κανένα αποτέλεσμα και με πολλές απώλειες αξίων στρατιωτών. Ο πολύ έξυπνος και εφευρετικός Οδυσσέας γνώριζε ότι η μόνη τους σκέψη ήταν να γυρίσουν στην πατρίδα. Τους είπε ότι θα **κατέστρωνε** σχέδιο για την κατάκτηση της Τροίας.

Δούρειος Ίππος

Με τη βοήθεια της Αθηνάς, κρύφτηκαν στην κοιλιά ενός μεγάλου αλόγου και μπήκαν στην πόλη. Ο Αγαμέμνονας και οι υπόλοιποι Έλληνες έφυγαν με τα πλοία και κρύφτηκαν στην Τένεδο, ένα μικρό νησί απέναντι από την Τροία. Άφησαν πίσω τους μόνο τον Δούρειο Ίππο με **αφιέρωση** στη θεά Αθηνά.

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Ο Δούρειος Ίππος. Παράσταση σε αρχαίο πιθάρι. 7ος αιώνας π.Χ., Αρχαιολογικό Μουσείο. Μύκονος.

Τα γεγονότα στο τρωικό στρατόπεδο

Το πρωί οι Τρώες είδαν το στρατόπεδο των Αχαιών άδειο και το παράξενο άλογο μπροστά στα τείχη. Παρά τους **δισταγμούς** και τη διαφωνία του μάντη Λαοκόοντα, οι Τρώες αποφάσισαν να γκρεμίσουν μέρος των τειχών και να το τοποθετήσουν στο κέντρο της πόλης τους. Όλη την ημέρα διασκέδαζαν θεωρώντας ότι είχαν νικήσει. Τη νύχτα επέστρεψαν τα πλοία που ήταν κρυμμένα στην Τένεδο. Οι πολεμιστές βγήκαν από την κοιλιά του Δούρειου Ίππου και άνοιξαν τις πύλες στους Αχαιούς συμπολεμιστές οι οποίοι βρίσκονταν έξω από τα τείχη.

Η καταστροφή της Τροίας

Η επίθεση ήταν καταστροφική. Η πόλη της Τροίας έγινε στάχτη μέσα σε μία νύχτα. Όλοι οι γιοι του Πριάμου χάθηκαν, ενώ οι γυναίκες και οι κόρες τους αιχμαλωτίστηκαν και κατέληξαν στα καράβια των Ελλήνων. Ο Μενέλαος πήρε πίσω την ωραία Ελένη για να επιστρέψουν στην Ελλάδα. Ο Τρωικός Πόλεμος τελείωσε με τη νίκη των Ελλήνων. Ο Οδυσσέας με την πονηριά του κατάφερε όσα δεν είχαν πετύχει οι Αχαιοί ύστερα από δέκα ολόκληρα χρόνια πολέμου.

ΤΡΩΑΣ

Πηγή 1

Η ωραία Ελένη

Στον κόσμο ολόκληρο, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, η ομορφιά της Ελένης παραμένει θρυλική. Το όνομά της σημαίνει «αυτή που σαγηνεύει» αλλά και «αυτή που σαγηνεύεται». Και τα δύο άλλωστε συνέβησαν όταν ο Πάρης, γιος του βασιλιά της Τροίας, έφτασε στη Σπάρτη ως απεσταλμένος, για να συναντήσει τους άρχοντες και να δώσει λύση στη διαμάχη μεταξύ των δύο πόλεων. Εκτός όμως από τους άρχοντες, ο Πάρης συναντά και την Ελένη.

2. Ο Μενέλαος παίρνει πίσω την ωραία Ελένη. Από αρχαίο ελληνικό αγγείο, 6ος αι. π.Χ.

© Μουσείο Βερολίνου

Γκουντό, Μ. (2003). *Η Ωραία Ελένη* (μτφρ. Τ. Καραγιώργη), Αθήνα.

Πηγή 2

Η καταστροφή της Τροίας

Τούτο κι έγινε, τι είχε γραμμένα η μοίρα
 Να χαλαστεί το κάστρο, απ' τη στιγμή που εντός του θα δεχόταν
 Το γιγαντένιο ξύλινο άλογο, που οι πρώτοι Αργίτες μέσα
 Κάθονταν φέρνοντας τον θάνατο και τον χαμό στους Τρώες
 Έψαλλε ακόμα, οι γιοι των Αχαιών απ' τ' άλογο πώς βγήκαν
 τον κούφιο τους κρυψώνα αφήνοντας, πώς πάτησαν το κάστρο
 το απόγκρεμο και πώς το ρήμαξαν ολούθε, δώθε, κείθε

3. Ο Δούρειος Ίππος.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, στίχοι 510-516 (μτφρ. Ν. Καζαντζάκη, Ι. Κακριδή), Αθήνα.

© Εκδόσεις Πεδίο

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια ήταν η λύση που βρέθηκε για να τελειώσει ο πόλεμος στην Τροία;
2. Πώς αντέδρασαν οι Τρώες στη θέα του Δούρειου Ίππου;
3. Πώς θα έπρεπε να ενεργήσουν οι Τρώες για να σωθούν;

Αποτιμητής

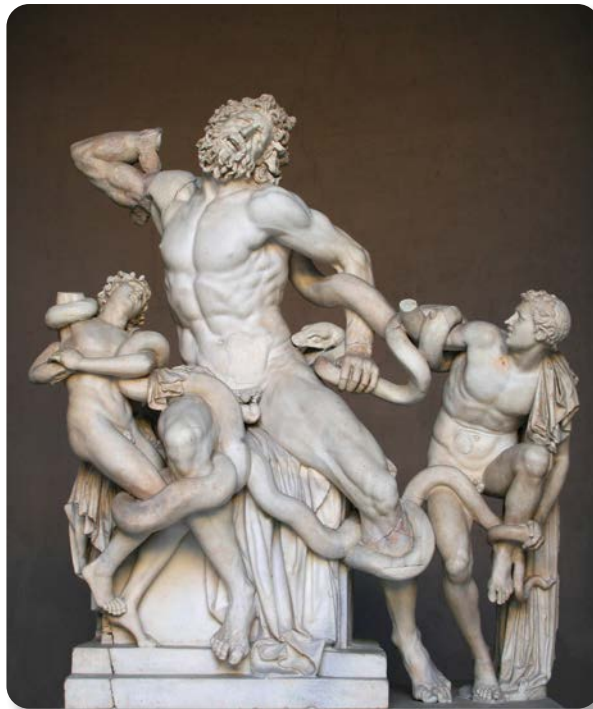
1. Η Τροία κατακτήθηκε αποκλειστικά από τη γενναιότητα που έδειξαν οι Έλληνες;
2. Ποια πρόσωπα πρωταγωνίστησαν στην κατάκτηση της Τροίας; Πώς φέρθηκαν οι νικητές στην πόλη της Τροίας και στους κατοίκους της;

Γλωσσάρι

Αφιέρωση: Η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του αφιερώνω/προσφέρω ονομαστικά.

Δισταγμός: Η αμφιβολία για την ορθότητα μιας ενέργειας ή ο φόβος της αποτυχίας, που έχει ως συνέπεια τη δυσκολία στη λήψη κάποιας απόφασης.

Καταστρώνω: Προετοιμάζω ένα σχέδιο ενέργειας.

© <https://commons.wikimedia.org/>

4. Τα φίδια που έστειλε η Αθηνά πνίγουν τον Λαοκόοντα και τους γιους του μετά τη διαφωνία τους, 1ος αι. π.Χ., Ρώμη, Μουσείο Βατικανού.

Η ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ
ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ

3.10

Οι περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην πατρίδα (νόστος)

Ο Οδυσσέας ήταν ήρωας του **έπους** της *Οδύσσειας* και σύμβολο του θαλασσινού ήρωα, εξερευνητή και ταξιδευτή που αντιμετώπισε δοκιμασίες, προστάτης του ναυτικού επαγγέλματος και προσωποποίηση του **νόστου** και της ανθρώπινης εξυπνάδας.

Ο θαλασσινός ήρωας και κατακτητής

Η *Οδύσσεια* είναι ένα από τα έπη του Ομήρου. Το ποίημα αυτό αναφέρεται στις περιπέτειες της επιστροφής του Οδυσσέα στην Ιθάκη μετά την κατάκτηση της Τροίας. Ο Οδυσσέας αποτέλεσε το σύμβολο των θαλασσοπόρων, των εμπόρων και των ναυτικών στην εποχή των **μεγάλων αποικισμών** της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου, της Σικελίας και της δυτικής Μεσογείου. Το όνομα προήλθε από το αρχαίο ελληνικό ρήμα *οδύσσομαι* που σημαίνει *οργίζομαι, μισώ*. Σε όλη την *Οδύσσεια* παρουσιάζεται ως αντικείμενο οργής και μίσους δυνάμεων που τον εμποδίζουν να επιστρέψει στην πατρίδα του την Ιθάκη και να πάρει πίσω τη θέση του ως βασιλιάς της.

Σύμβολο του ναυτικού επαγγέλματος

Ο Οδυσσέας, έχοντας φτάσει στο νησί των Φαίακων, άρχισε να διηγείται στους κατοίκους του το μυθικό του παρελθόν, κάνοντας έτσι γνωστές τις περιπέτειές του σε όλους. Με αυτόν τον τρόπο έγινε ο **πρόγονος** και προστάτης των ναυτικών που θαλασσοδέρνεται στα πελάγη. Οι δυσκολίες του ναυτικού επαγγέλματος είναι ολοφάνερές μέσα από τους στίχους της *Οδύσσειας*.

Προσωποποίηση του νόστου και της ανθρώπινης ευφυΐας

Ο Οδυσσέας υπήρξε επίσης σύμβολο του λαϊκού μύθου της επιστροφής του συζύγου, παρά τις περιπέτειες και τη γοητεία της ξενιτιάς (Κίρκη, Καλυψώ). Δεν αντιστάθηκε ποτέ στον πόθο του να γνωρίσει ό,τι παράξενο εμφανιζόταν μπροστά του. Γνώρισε τα μυστήρια της φύσης, κάτι που τον φόβισε και τον έκανε να φαντάζεται πως κατοικούνταν από τέρα-

© <https://commons.wikimedia.org/>

1. *Οδυσσέας*. Πίνακας του Johann Heinrich Wilhelm Tischbein, 17ος αιώνας.

Ο ΑΙΟΛΟΣ ΠΑΡΑΔΙΔΕΙ
ΤΟΝ ΑΣΚΟ ΣΤΟΝ ΟΔΥΣΣΕΑ

τα. Θέλησε όμως να γνωρίσει αυτά τα μυστήρια, να τα ξεδιαλύνει και τελικά να γίνει ο ίδιος κύριος της φύσης. Επίσης, χρησιμοποίησε την πονηριά, την πανουργία και το θάρρος του για την επίλυση των προβλημάτων. Ο Οδυσσέας πάντα σκεφτόταν με σύνεση πριν δράσει, ακόμα και μπροστά στον πιο μεγάλο κίνδυνο. Κάποιες φορές αυτή η ευφυΐα μετατρέποταν σε πρακτική εξυπνάδα και εφευρετικότητα, για να αποδειχθεί, στο τέλος, ο θρίαμβος της ανθρώπινης σκέψης.

2. Ο Οδυσσέας σώζεται από τη Λευκοθέα. Τοιχογραφία του Pellegrino Tibaldi, 16ος αιώνας, Μπολόνια.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Η περιπλάνηση του Οδυσσέα.

Πηγή 1

Ο νότος στην Οδύσσεια

Στο έπος της Οδύσσειας ο Οδυσσέας είναι ο ταξιδευτής. Ταξιδευτής του κόσμου και της ίδιας της ζωής. Είναι ο άνθρωπος με τις αντιφάσεις του. Ένας άνθρωπος που για να πετύχει το στόχο του χρησιμοποιεί τη λογική, αλλά και τις γνώσεις του από τις συνήθειες και την ψυχολογία των ανθρώπων. Από την άλλη είναι ο άνθρωπος που έζησε τα δεινά του πολέμου, θέλει να τελειώσει ο πόλεμος, θέλει να γυρίσει στην Ιθάκη.

Άννα Φιλίνη, Ο Οδυσσέας σκέφτεται την Ιθάκη 1993 Ζωγραφίζοντας τον Οδυσσέα, Σπίτι της Κύπρου, Αθήνα (απόσπασμα από την παρουσίαση του έργου από την ίδια τη ζωγράφο)

4. Ο Οδυσσέας σκέφτεται την Ιθάκη. Πίνακας του 1830. Μουσείο Flensberg.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Πηγή 2

Η ελληνική ναυτική ψυχή

Πουθενά αλλού δεν ένιωσα τη ζωή μου τόσο δικαιωμένη όσο πάνω στη γέφυρα ενός πλοίου...

Πλοίο διαρκείας η χώρα μου.

Ελύτης, Ο. (1992). *Ο Μικρός Ναυτίλος*, Αθήνα.

Πηγή 3

Ο Οδυσσέας ως σύμβολο

Ο Οδυσσέας, από μυθικό πρόσωπο, κατέληξε να γίνει σύμβολο του ανθρώπου που, ενώ διαθέτει τις συνηθισμένες ανθρώπινες δυνάμεις, καταφέρνει να τις μετατρέψει σε ανώτερες, βρίσκοντας και διδάσκοντας στους ανθρώπους κάποιες πράξεις και συμπεριφορές που βοηθούν και ωφελούν τους συνανθρώπους τους και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τους απελευθερώνουν ακόμη και από την τυφλή υπακοή τους σε ανώτερες ή και θεϊκές δυνάμεις.

Μπονάρ, Α. (1986). *Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός*, σ. 71 (διασκευή).

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιον άνθρωπο της εποχής του Ομήρου αντιπροσωπεύει ο Οδυσσέας;
2. Ποια είναι τα κυρίαρχα χαρακτηριστικά του;
3. Ποια είναι η σχέση του με τη φύση και την πατρίδα του;

Αποτιμητής

1. Ποια συναισθήματα του Οδυσσέα τον κάνουν να θέλει διαρκώς να επιστρέψει στην πατρίδα του;
2. Ποια χαρακτηριστικά του τον σπρώχνουν διαρκώς σε περιπέτειες;

Γλωσσάρι

Έπος: Μεγάλο ποίημα που αφηγείται ηρωικά κατορθώματα, πράξεις ή γεγονότα μυθικά και συνήθως θαυμαστά.

Μεγάλοι αποικισμοί: Μεγάλες μεταναστεύσεις, μετακινήσεις και εγκαταστάσεις πληθυσμών σε άλλες, απομακρυσμένες περιοχές από την πατρίδα τους.

Νόστος: Η επιθυμία για επιστροφή στην πατρίδα ύστερα από μακροχρόνια απουσία και με αναφορά στην επιστροφή του Οδυσσέα στην Ιθάκη.

Πρόγονος: Αυτός που έζησε στο μακρινό ή στο πιο πρόσφατο παρελθόν, που ανήκει σε παλιότερη γενιά και από τον οποίο κατάγεται κάποιος.

3.11

Η επιστροφή του Οδυσσέα: Οι πρώτες περιπέτειες

Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του ξεκίνησαν το ταξίδι της επιστροφής στην πατρίδα. Περνώντας από τα θρακικά παράλια επιτέθηκαν στους Κίκονες. Καθώς η θαλασσοταραχή δεν υποχωρούσε, τους έριξε στη χώρα των Λωτοφάγων. Οι καρποί που τους πρόσφεραν εκεί τους έκαναν να ξεχάσουν τα πάντα, μέχρι που ο Οδυσσέας τους έβαλε με τη βία στα πλοία για την επιστροφή.

Οι περιπέτειες στην Ίσμαρο, τη χώρα των Κικόνων

Μετά το τέλος του Τρωικού Πολέμου, ο Οδυσσέας ξεκίνησε το ταξίδι της επιστροφής του στην πατρίδα του. Με τον στόλο του (δώδεκα πλοία συνολικά, με άγνωστο αριθμό ατόμων) απομακρύνθηκε από τον στόλο των Αχαιών, με κατεύθυνση προς Βορρά. Πρώτος σταθμός ήταν η θρακική Ίσμαρος, που την κατοικούσαν οι Κίκονες, σύμμαχοι των Τρώων. Ο Οδυσσέας, που μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες ήταν οι νικητές του Τρωικού Πολέμου, τους επιτέθηκε, όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή, και συμβούλεψε τους συντρόφους του να αναχωρήσουν αμέσως, παίρνοντας ο καθένας το μεριδίό του από τα λάφυρα. Αυτοί όμως δεν υπάκουσαν και ήθελαν να γιορτάσουν τον θρίαμβο της νίκης τους. Στο μεταξύ οι Κίκονες, μετά τις πρώτες **απώλειες**, πρόλαβαν και κάλεσαν για βοήθεια τους γείτονές τους. Ενισχυμένοι με νέο στρατό, **αντεπιτέθηκαν**. Στη νέα μάχη κάποιοι από τους συντρόφους του Οδυσσέα σκοτώθηκαν, ενώ οι υπόλοιποι, κυνηγημένοι, έφυγαν βιαστικά.

© Βρετανικό Μουσείο

1. Ο Οδυσσέας πολεμάει με τους Κίκονες.
Theodor Van Thulden, χαρακτηριστικό,
17ος αιώνας.

Λωτοί, οι καρποί της λησμονιάς

Μετά τον **απόπλου** από την Ίσμαρο τα πλοία του Οδυσσέα έπεσαν σε τρικυμία. Κάποια στιγμή κατάφεραν να αράξουν σε στεριά, όπου παρέμειναν δύο μερόνυχτα πολύ κουρασμένοι. Την τρίτη μέρα, όταν ηρέμησε η κακοκαιρία, οι ταξιδιώτες ξεκίνησαν και πάλι με κατεύθυνση προς το ακρωτήριο **Μαλέα**. Ωστόσο, εκεί οι τρικυμίες ήταν πολύ συχνές. Μία από αυτές τους έβγαλε από την πορεία τους και, έπειτα από ένα δύσκολο ταξίδι εννέα

ημερών εξαιτίας των ανέμων, των ρευμάτων και των κυμάτων, βρέθηκαν στη χώρα των Λωτοφάγων. Αμέσως μόλις αγκυροβόλησαν, γευμάτισαν και μια ομάδα από συντρόφους έφυγε για να εξερευνήσει την περιοχή. Εκεί συνάντησαν τους Λωτοφάγους, τους άκακους κατοίκους του τόπου, που τους πρότειναν να φάνε λωτό. Η γεύση του φρούτου τούς έκανε να ξεχάσουν τα πάντα και ο Οδυσσέας αναγκάστηκε να τους οδηγήσει με τη βία στα πλοία, όπου έδωσε την εντολή για να φύγουν.

© Βρετανικό Μουσείο

2. Ο Οδυσσέας απομακρύνει βίαια τους συντρόφους του (τραβώντας τους από τα μαλλιά) από το νησί των Λωτοφάγων. Theodor Van Thulden, χαρακτηριστικό, 17ος αιώνας, Σαν Φρανσίσκο,

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ: ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΕΣ

Πηγή 1

Στη χώρα των Λωτοφάγων

Θα 'φτανα ανέβλαβος στον τόπο μου, μα το Μαλιά ως ζητούσα
να κεφαλώσω, ξάφνου μ' έσπρωξαν μαζί βοριάς και κύμα
και ρέμα πέρα από τα Κύθηρα, κι αλάργα με ξοριάσαν.
Εννιά μερόνυχτα παράδερνα μ' ενάντιους τους ανέμους
Στο ψαροθρόφο απάνω πέλαγο, στις δέκα βγήκαμε όξω
Στη γη των Λωτοφάγων, με άνθη που ζουν τροφή μονάχα.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ι, 79-84, (μτφρ. Ν. Καζαντζάκης - Ι. Κακριδής), Αθήνα.

Πηγή 2

Στην περιοχή των Κικόνων (Ίσμαρο)

Από το Ίλιο μας συνεπήρε ο άνεμος, μας έφερε στους Κίκονες,
εκεί στον Ίσμαρο. Όπου την πόλη τους εγώ την πόρθησα,
τους ίδιους τους αφάνισα. Κι από την πόλη αρπάξαμε γυναίκες
και πολλά αγαθά, δίκαια τα μοιράσαμε, που φεύγοντας κανείς
να μην αδικηθεί στη μοιρασιά.

Κι αμέσως βήμα γρήγορο, να ξεκινήσουμε εγώ προστάζω,
Εκείνοι όμως οι μωροί δεν άκουσαν την προσταγή μου.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ι, 39-45, (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Πηγή 3

Η αντεπίθεση των Κικόνων

Τότε σκορπούν οι Κίκονες, φωνάζοντας τους άλλους Κίκονες, που τους γειτόνευαν, τη μέσα χώρα κατοικώντας, κι ήσαν και περισσότεροι και πιο αντρειωμένοι, ήξεραν πώς να πολεμούν πάνω απ' τις άμαξες τους αντιπάλους, κι αν η ανάγκη το 'φερνε, και με πεζούς.

Έφτασαν αναρίθμητοι, όσα την άνοιξη τα φύλλα και τα λούλουδα, μόλις που χάραζε. Κι έπεσε τότε πάνω μας στους άμοιρους κακιά η μοίρα του Διός, να ζήσουμε πόνους και πάθη.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ι, 49-57, (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του παρέμειναν στη χώρα των Κικόνων και συγκρούστηκαν μαζί τους;
2. Οι σύντροφοι του Οδυσσέα γνώριζαν τον τοπικό καρπό όταν έφτασαν στη χώρα των Λωτοφάγων; Από πού το καταλαβαίνουμε;

Αποτιμητής

1. Ποιες περιπέτειες του Οδυσσέα αφηγείται το συγκεκριμένο μάθημα;
2. Με ποιον τρόπο συμμετέχει ο Οδυσσέας σε αυτές τις περιπέτειες; Τι καταλαβαίνουμε για τον χαρακτήρα του;

Γλωσσάρι

Αντεπίθεση: Η επίθεση που κάνει κάποιος εναντίον όσων του επιτέθηκαν ή του επιτίθενται.

Απόπλους: Η αναχώρηση πλοίου από το λιμάνι.

Απώλεια: Η ενέργεια ή το αποτέλεσμα του χάνω.

Μαλέας: Ακρωτήριο στη νοτιοανατολική Πελοπόννησο.

3.12

Άνεμοι, γίγαντες και η μάγισσα Κίρκη εμποδίζουν την επιστροφή

Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του με ευφυή τρόπο κατάφεραν να γλιτώσουν από τον θάνατο που παραλίγο να τους προκαλέσει ο Κύκλωπας Πολύφημος. Η απερισκεψία των συντρόφων όμως, όταν απελευθέρωσαν τους ανέμους από τον ασκό όπου τους είχε κλείσει ο Αίολος, κατέστρεψε τα πλοία τους και τους οδήγησε σε νέους κινδύνους στο νησί της Κίρκης.

Οδυσσέας εναντίον Πολύφημου

Επόμενος σταθμός του Οδυσσέα ήταν το νησί των Κυκλώπων, **γιγάντων** με ένα μάτι που ζούσαν σε σπηλιές. Αφιλόξενοι και σκληροί, έτρωγαν ωμό κρέας και ήταν ανθρωποφάγοι. Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του παγιδεύτηκαν και κινδύνεψαν να πεθάνουν στη σπηλιά ενός από αυτούς, του Πολύφημου, γιου του Ποσειδώνα. Με τη βοήθεια των συντρόφων του, ο Οδυσσέας κάρφωσε στο μάτι του Κύκλωπα Πολύφημου τη μυτερή άκρη ενός πυρωμένου **πασσάλου** και όλοι διέφυγαν κρυμμένοι κάτω από τις κοιλιές των ζώων (πρόβατα και **κριάρι**) του Πολύφημου. Κατάφεραν να φτάσουν ασφαλείς στο καράβι τους, αλλά μόλις απομακρύνθηκαν, ο Οδυσσέας άρχισε να **καυχιέται** για τη νίκη του, διαπράττοντας με αυτόν τον τρόπο **ύβρι**.

© Εκδόσεις Πεδίο

1. Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του φεύγουν από τον τυφλωμένο Πολύφημο.

Ο ασκός του Αίολου

Στη συνέχεια έφτασαν στην Αιολία, μια παραμυθένια χώρα που έπλεε στη θάλασσα. Στον Αίολο, που ζούσε εκεί, οι θεοί είχαν εμπιστευτεί τον έλεγχο των ανέμων. Ύστερα από έναν μήνα στο νησί, ο Οδυσσέας ζήτησε να φύγει για την πατρίδα. Ο Αίολος, για να τον βοηθήσει, φυλάκισε τους ανέμους σε έναν **ασκό**, εκτός από τον **ευνοϊκό** Ζέφυρο. Τη δέκατη μέρα του ταξιδιού, στον ορίζοντα άρχισε να φαίνεται η πατρική γη. Οι σύντροφοι του Οδυσσέα, νομίζοντας ότι ο ασκός έκλεινε έναν θησαυρό, τον έλυσαν απελευθερώνοντας τους ανέμους. Όλα τα πλοία του Οδυσσέα ναυάγησαν, εκτός από το δικό του.

Η παγίδα της Κίρκης

Το πλοίο πέρασε από τη χώρα των **Λαιστρυγόνων** και έφτασε στο νησί της μάγισσας Κίρκης. Εκείνη τους υποδέχτηκε πρόθυμα, όμως τους πρόσφερε μαγικά βότανα για να

ξεχάσουν και μεταμόρφωσε τους συντρόφους σε **χοίρους**. Ο Οδυσσέας έμεινε για έναν χρόνο στο παλάτι της Κίρκης με τους συντρόφους του, όπως περιγράφει ο μύθος, πριν θυμηθούν την επιστροφή τους στην πατρίδα. Η Κίρκη τού είπε ότι έπρεπε να συναντήσει την ψυχή του μάντη Τειρεσία στον Άδη, γιατί μόνο αυτός γνώριζε ποιος ήταν ο δρόμος τους, πόσο μακρύς και πώς θα πραγματοποιούνταν ο γυρισμός στην πατρίδα.

© <https://picryl.com/>

2. Κίρκη, πίνακας του
A. Allori, 16ος αιώνας.

ΑΝΕΜΟΙ, ΓΙΓΑΝΤΕΣ ΚΑΙ Η
ΜΑΓΙΣΣΑ ΚΙΡΚΗ ΕΜΠΟΔΙΖΟΥΝ
ΤΗΝ ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ

© Μητροπολιτικό
Μουσείο Τέχνης

3. Οδυσσέας και Κίρκη.
Αγγείο, 440 π.Χ.

Πηγή 1

Ο Αίολος παραδίδει στον Οδυσσέα τον ασκό με τους ανέμους

Έγδαρε βόδι εννιάχρονο και μου 'δωσε τ' ασκί του
κι έκλεισε μέσα την ορμή των δυνατών ανέμων,
γιατί τον είχε φύλακα σ' αυτούς ο γιος του Κρόνου (Δίας)
όποιον απ' όλους ήθελε να παύει ή να σηκώνει.
Μες στο καράβι το 'δεσε μ' ένα λεπτό μερμίδι (κλωστή)
ολάργυρο, κι η πιο μικρή πνοή να μην περάσει,
κι άφησε να φυσά η πνοή για μένα του Ζεφύρου,
στο κύμα ν' αρμενίζουμε με τα γοργά καράβια.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία κ, 19-26, (μτφρ. Ζ. Σιδέρης), Αθήνα.

Πηγή 2

Οδυσσέας και Κίρκη

Είπε κι εγώ απ' τη μέση σέρνοντας το κοφτερό σπαθί μου,
Στην Κίρκη εχίμηξα, σα να' θελα να πάρω τη ζωή της.
Κι αυτή ξεφώνισε και τρέχοντας τα γόνατα μου πιάνει.
Και λόγια μου' λεγε ανεμάρπαστα στα κλάματά της μέσα:
Ποιος είσαι; Πούθε; Πού είναι η πατρίδα σου και πού οι γονείς σου εσένα;

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία κ, 321-325, (μτφρ. Ν. Καζαντζάκης - Ι. Κακριδής), Αθήνα.

Πηγή 3

Οι τριαμάτηδες της Κρήτης

Ο ερευνητής Tim Severin, επικαλούμενος και τη μαρτυρία του Γάλλου ερευνητή Paul Faure, ο οποίος πραγματοποίησε εννέα αποστολές στο νησί της Κρήτης για να καταγράψει την ιστορία και τους θρύλους των σπηλαίων, συσχετίζει τον θρύλο των Κυκλώπων με εκείνο των τριαμάτηδων, οι οποίοι κατοικούσαν στα σπήλαια, στο μέσο περίπου των νότιων ακτών της Κρήτης.

Severin, T. (2004). *Στη ρότα του Οδυσσέα* (μτφρ. Σ. Πιερρής), Αθήνα, σ. 87.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί κινδύνεψαν ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του στη σπηλιά του Πολύφημου;
2. Τι λάθος έκαναν οι σύντροφοι του Οδυσσέα όταν έφυγαν από το νησί του Αιόλου και πλησίαζαν στην πατρίδα;
3. Από πού φαίνεται ότι η Κίρκη ήταν μάγισσα;

Αποτιμητής

1. Ποιες ενέργειες βοήθησαν τον Οδυσσέα σε αυτές τις περιπέτειες που αναφέρονται στο μάθημα;
2. Ποιες ενέργειες του ήρωα τον έφεραν σε δύσκολη θέση;

4. Το σύμπλεγμα του Κύκλωπα Πολύφημου από το σπήλαιο της Σπερλώνγκα στην Ιταλία, όπως έχει αποκατασταθεί.

© <https://commons.wikimedia.org/>

Γλωσσάρι

Ασκός: Δοχείο για υγρά, φτιαγμένο από δέρμα.

Γίγαντες: Στην ελληνική μυθολογία, ονομασία ανθρωπόμορφων μυθικών όντων με υπερφυσικές διαστάσεις και τρομερές δυνάμεις, που ήταν γιοι του Ουρανού και της Γης.

Ευνοϊκός: Αυτός που εξυπηρετεί, υποβοηθά ή συμφέρει.

Καυχίεμαι: Μιλώ με πολύ επαινετικά λόγια για τον εαυτό μου.

Κριάρι: Αρσενικό πρόβατο με δυνατά κέρατα.

Λαιστρυγόνες: Μυθική φυλή ανθρωποφάγων γιγάντων, των οποίων η πατρίδα τοποθετείται στη σημερινή Σαρδηνία, νησί της Ιταλίας.

Πάσσαλος: Μακρύ και χοντρό ξύλο ή ανάλογη κατασκευή από μέταλλο ή τσιμέντο, με αιχμηρή τη μία άκρη που μπήγεται στο έδαφος. Χρησιμοποιείται για περίφραξη, στήριξη ή θεμελίωση.

Υβρις: Στην αρχαιότητα, η υπέρβαση του ανθρώπινου μέτρου, αυθάδεια που πηγάζει από ένα υπερβολικό πάθος ή από τη συναίσθηση μιας υπερβολικής δύναμης.

Χοίρος: Γουρούνι.

3.13 Ο Οδυσσέας κατεβαίνει στον Άδη

Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του, με τις οδηγίες και τη βοήθεια της μάγισσας Κίρκης, έφτασαν στον Άδη. Η ψυχή του μάντη Τειρεσία τον προειδοποίησε για τους κινδύνους που θα αντιμετώπιζε και του έδωσε την ευκαιρία να συνομιλήσει με τις ψυχές σημαντικών νεκρών, ανδρών και γυναικών.

Άφιξη στον Άδη

Έπειτα από ένα μεγάλο ταξίδι στη θάλασσα, ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του έφτασαν στον Άδη. Ο άνεμος, που τους βοήθησε, ήταν «δώρο» της μάγισσας Κίρκης. Όταν βγήκαν στη στεριά, έκαναν θυσίες και προσφορές στους νεκρούς και στους θεούς, όπως τους είχε πει η Κίρκη. Ο Οδυσσέας κρατούσε το σπαθί του και δεν άφηνε τις **ψυχές** να πλησιάσουν, ώσπου να έρθει η ψυχή που περίμενε: ο μάντης Τειρεσίας.

Ο ΘΕΟΣ ΑΔΗΣ

Συνάντηση με τον μάντη Τειρεσία

Ο Τειρεσίας εμφανίστηκε κρατώντας το **σκήπτρο** του. Είπε στον Οδυσσέα ότι ο θεός της θάλασσας, ο Ποσειδώνας, ήταν θυμωμένος μαζί του, γιατί τύφλωσε τον γιο του, τον Κύκλωπα Πολύφημο. Γι' αυτό δεν τον άφηνε να γυρίσει στην πατρίδα. Του εξήγησε ακόμα ότι, αν εκείνος και οι σύντροφοί του δεν πείραζαν τα ιερά βόδια του Ήλιου στη Θρινακία, θα γύριζαν, όλοι μαζί, στο σπίτι τους. Αν όμως τα πείραζαν, ο Οδυσσέας θα γύριζε μόνος του και θα περνούσε πολλές δυσκολίες.

ΑΦΙΞΗ ΣΤΟΝ ΑΔΗ ΚΑΙ
ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΤΕΙΡΕΣΙΑ

Συνομιλία με τις ψυχές των νεκρών

Στον Άδη, ο Οδυσσέας είδε την ψυχή της μητέρας του, που δεν ήξερε ότι είχε πεθάνει, και συγκινήθηκε πολύ. Είδε επίσης πολλές άλλες σημαντικές γυναίκες, όπως την Αντιόπη, τη Λήδα, τη Φαίδρα, την Αριάδνη και την Εριφύλλη, οι οποίες του μίλησαν για την τραγική τους ιστορία.

Μετά, συνάντησε σπουδαίους ήρωες. Ο Αγαμέμνωνας του

© <https://commons.wikimedia.org/>

1. Ο Τειρεσίας εμφανίζεται στον Οδυσσέα, κατά τη διάρκεια της θυσίας στον Άδη. Στο φόντο, πλήθος ψυχών περιστοιχίζουν τον μάντη. Έργο του Johann Heinrich Füssli, 18ος αιώνας, Βιέννη.

είπε για τον άσχημο θάνατό του. Ο Αχιλλέας έφτασε μαζί με τον Πάτροκλο, τον Αντίλοχο και τον Αίαντα. Θαύμασε τον Οδυσσέα που τόλμησε να κατέβει στον Άδη και του είπε πως τίποτα δεν είναι πιο όμορφο από τη ζωή. Μόνο ο Αίας έμεινε σιωπηλός, γιατί ακόμα δεν είχε ξεχάσει την αδικία που του έκαναν στην Τροία, όταν έδωσαν τα όπλα του Αχιλλέα στον Οδυσσέα. Έτσι, το ταξίδι στον Άδη έφτασε στο τέλος του.

© Εθνική Βιβλιοθήκη της Γαλλίας

2. Οδυσσέας στον Άδη, Κρατήρας, 4ος αιώνας π.Χ.

Πηγή 1

Η άφιξη στον Άδη

Κι όταν άρχισε να δύει ο ήλιος και έπεφτε ίσκιος σε όλους τους δρόμους, Έφτασε στην άκρη ενός βαθιού, μεγάλου ποταμού, στην ένωση με τον Ωκεανό. Εκεί βρίσκεται η χώρα των Κιμμερίων και το κάστρο, σκεπασμένη με σύννεφα και πυκνή ομίχλη. Ο Ήλιος με τις λαμπερές του αχτίδες δεν τους βλέπει ποτέ, ούτε όταν ανηφορίζει προς τα αστροφώτιστα ουράνια, ούτε όταν επιστρέφει από τη μέση του ουρανού στη γη, μόνο φοβερή νύχτα απλώνεται πάνω στους δύστυχους θνητούς.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία λ, 12-19 (διασκευή).

Πηγή 2

Ο τόπος του Άδη

Κοντά στην Κίχυρο* βρίσκεται λίμνη που ονομάζεται Αχερουσία κι ο ποταμός Αχέροντας. Εκεί ρέει και ο Κωκυτός** με τ' άσχημα νερά. Πιστεύω πως ο Όμηρος, επειδή τα είχε δει αυτά, τόλμησε να γράψει στα ποιήματά του για τον Άδη και να δώσει στους ποταμούς του τα ονόματα των ποταμών της Θεσπρωτίας.

Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, 1, 17, 5 (μετάφραση).

*Κίχυρος: η αρχαία πόλη Εφύρα της Ηπείρου

**Κωκυτός: ποταμός του Άδη

Πηγή 3

Ο Άδης στη δημοτική ποίηση

[Στον Κάτω Κόσμο] κόρη της μάνας δε μιλεί, μηδέ στην κόρη η μάνα, μηδέ τα τέκνα στους γονιούς, μηδέ οι γονιοί στα τέκνα, κι ο βασιλιάς ακόμα εκεί με όλους μας είναι ίδια. Εκεί τα σπίτια είν' σκοτεινά, οι τοίχοι αραχνιασμένοι, εκεί μεγάλοι και μικροί είναι ανακατεμένοι.
Κακριδής, Ι.Θ. (1954). *Ομηρικά Θέματα*, Αθήνα, σ. 96.

Πηγή 4

Η Κίρκη δίνει οδηγίες στον Οδυσσέα σχετικά με την πρόσβασή του στον Άδη

Βλαστάρι των θεών, γιε του Λαέρτη, πολυμήχανε Οδυσσέα,
να μη σε βασανίζει ποιος θα κυβερνήσει το καράβι σου.
Να στήσεις μόνο το **κατάρτι**, να ανοίξεις τα λευκά πανιά,
και φτάνει. Το πλοίο θα αρμενίσει με του βοριά το φύσημα.
Κι όταν με το καράβι σου περάσεις πέρα ως πέρα τον Ωκεανό,
όπου θα δεις μian χαμηλήν ακτή κι **άλση** της Περσεφόνης,
με σκούρες και μεγάλες λεύκες, ιτιές που δεν προφταίνουν να καρπίσουν
εκεί εμπιστεύσου το πλεύμενο στον ίδιο τον Ωκεανό...

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία κ, 506-512 (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Κατάρτι: Μακρύ κυλινδρικό κοντάρι ή μεταλλικός σωλήνας, όπου στηρίζονται τα πανιά του πλοίου.

Άλσος: Μικρό δάσος, κυρίως τεχνητό, μέσα ή κοντά σε πόλη.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι ενέργειες έκανε ο Οδυσσέας φτάνοντας στον Άδη;
2. Με ποιον συναντήθηκε ο ήρωας και τι του είπε;
3. Πώς θα ενεργούσες εσύ αν ήσουν ο Οδυσσέας στον Άδη;

Αποτιμητής

1. Τι προκάλεσε τα πιο έντονα συναισθήματα στον Οδυσσέα από αυτά που είδε στον Κάτω Κόσμο;
2. Είχε αποτέλεσμα το ταξίδι του Οδυσσέα στον Άδη, και αν ναι, ποιο ήταν αυτό;

Γλωσσάρι

Άδης: α. Ονομασία του βασιλιά του Άδη, που ταυτίζεται με τον Πλούτωνα, β. στην αρχαία ελληνική μυθολογία και στη λαϊκή παράδοση, ο τόπος όπου πηγαίνουν οι ψυχές των νεκρών, ο Κάτω Κόσμος.

Άλσος: Μικρό δάσος, κυρίως τεχνητό, μέσα ή κοντά σε πόλη.

Κατάρτι: Μακρύ κυλινδρικό κοντάρι ή μεταλλικός σωλήνας, όπου στηρίζονται τα πανιά του πλοίου.

Σκήπτρο: Κοντή ράβδος ως σύμβολο βασιλικής εξουσίας.

Ψυχή: Το ένα από τα δύο βασικά στοιχεία που συνθέτουν την ανθρώπινη φύση. Το δεύτερο είναι το σώμα.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Ο Οδυσσεύς στον Άδη.
Πίνακας του A. Allori, 1580, Φλωρεντία.

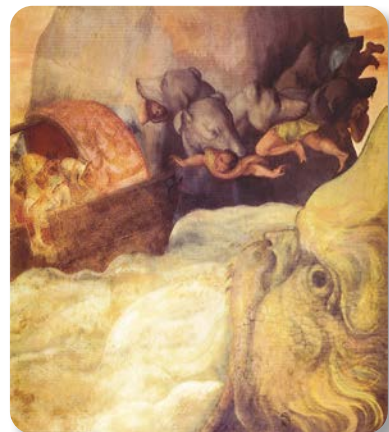
3.14

Το «πέραςμα» του Οδυσσέα από τα νησιά του Ήλιου, της Καλυψώς και των Φαιάκων

Επόμενοι σταθμοί στο ταξίδι του Οδυσσέα και των συντρόφων του ήταν οι Σειρήνες και η Σκύλλα και η Χάρυβδη. Φτάνοντας στο νησί του Ήλιου οι σύντροφοι του Οδυσσέα διέπραξαν ιεροσυλία, καθώς έφαγαν τα ιερά βόδια του θεού Ήλιου με αποτέλεσμα να πεθάνουν. Ο Οδυσσέας, ολομόναχος πια, έζησε για επτά χρόνια στο παραμυθένιο νησί της Καλυψώς.

Στο νησί του Ήλιου

Ο Οδυσσέας και οι σύντροφοί του κατάφεραν να ξεφύγουν από το τραγούδι των Σειρήνων και να περάσουν τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη. Έφτασαν σε ένα νησί που λεγόταν Θρινακία. Εκεί ζούσαν τα ιερά βόδια του θεού Ήλιου. Ο Οδυσσέας θυμήθηκε τις **προειδοποιήσεις** του Τειρεσία και της Κίρκης, που του είχαν πει να μην πλησιάσει αυτό το νησί. Οι σύντροφοί του όμως ήθελαν ξεκούραση και υποσχέθηκαν να μην πειράξουν τα ζώα. Οι μέρες περνούσαν, τα τρόφιμα τελείωναν και οι άνεμοι δεν τους άφηναν να φύγουν. Όταν ο Οδυσσέας έλειψε για λίγο, οι σύντροφοι δεν κράτησαν την υπόσχεσή τους και έφαγαν τα βόδια. Ο Δίας θύμωσε και με έναν κεραυνό βούλιαξε το καράβι. Όλοι χάθηκαν στη θάλασσα, εκτός από τον Οδυσσέα, που σώθηκε σε μια σχεδία.

© <https://commons.wikimedia.org/>

1. Σκύλλα και Χάρυβδη, τοιχογραφία του Α. Allori, 1575, Φλωρεντία.

© <https://commons.wikimedia.org/>

2. Ο Οδυσσέας περίλυπος και σκεπτικός στην ακρογιαλιά της Ωγυγίας. Πίνακας του J.C. Cazin, 19ος αιώνας, Λονδίνο, Tate.

Η ΣΚΥΛΛΑ ΚΑΙ Η
ΧΑΡΥΒΔΗ

Στο νησί της Καλυψώς

Ο Οδυσσέας, ναυαγός πια, βρέθηκε στην Ωγυγία, το ονειρικό νησί της θεάς Καλυψώς. Έμεινε εκεί σχεδόν επτά χρόνια. Αν και η Καλυψώ τον αγαπούσε και ζούσαν μαζί, ο ήρωας νοσταλγούσε την πατρίδα του, την Ιθάκη. Οι θεοί του Ολύμπου αποφάσισαν ότι έπρεπε να επιστρέψει.

Έτσι, η Καλυψώ αναγκάστηκε να **συμμορφωθεί** και να τον αφήσει να φύγει, και τον βοήθησε να φτιάξει καράβι. Σε τέσσερις μέρες ήταν έτοιμο. Του έδωσε φαγητό, κρασί, ρούχα και έναν άνεμο για να «ανοίξει πανιά».

Στο νησί των Φαιάκων

Στον δρόμο της επιστροφής, ο Ποσειδώνας έφερε μεγάλες καταιγίδες και ο Οδυσσέας ναυάγησε ξανά. Με τη βοήθεια της θεάς Αθηνάς και της θαλάσσιας θεότητας Λευκοθέας, έφτασε στο νησί των Φαιάκων. Εκεί τον βρήκε η Ναυσικά, κόρη του βασιλιά Αλκίνοου, και τον οδήγησε στο παλάτι. Ο Οδυσσέας φιλοξενήθηκε και διηγήθηκε όλες τις περιπέτειές του. Όταν αποκάλυψε ποιος ήταν, ο βασιλιάς Αλκίνοος τον βοήθησε να επιστρέψει τελικά στην αγαπημένη του Ιθάκη.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Οδυσσέας και Ναυσικά, πίνακας του Pieter Lastman, 17ος αιώνας, Μόναχο, Alte Pinakothek.

ΤΟ "ΠΕΡΑΣΜΑ" ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ ΑΠΟ ΤΑ ΝΗΣΙΑ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ, ΤΗΣ ΚΑΛΥΨΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΦΑΙΑΚΩΝ

Πηγή 1

Θεϊκά σημάδια για το τέλος των συντρόφων

Την ίδια στιγμή οι θεοί τούς έστελναν σημάδια: τα δέρματα σέρνονταν και τα κρέατα ολόγυρα στις σούβλες μούγκριζαν ψημένα και άψητα, κι ακούγονταν φωνές βοδιών τριγύρω.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία μ, 394-396 (διασκευή).

Πηγή 2

Η Ναυσικά μιλάει στον Οδυσσέα για τον λαό της

Γιατί να ξέρεις, τους Φαίακες δεν τους μέλει το τόξο κι η φαρέτρα, μόνον κατάρτια, караβιών κουπιά, πλεούμενα που να ζυγίζονται σωστά, μ' αυτά περνούν και χαίρονται την αφρισμένη θάλασσα.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ζ, 262-272 (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Πηγή 3

Η σπηλιά της Καλυψώς

Γύρω από τη σπηλιά **θρασομανούσε** δάσος με λεύκες, σκλήθρες, κυπαρίσσια μυριστά. Πουλιά με τα φτερά τους τεντωμένα, τώρα πάνω στους κλώνους κούρνιαζαν: γεράκια, κουκουβάγιες και μακρύγλωσσες θαλασσινές κουρούνες, που ξόδεψαν τη μέρα τους στη θάλασσα.

Κι εκεί μπροστά να περιβάλλει τη βαθιά σπηλιά μια νιούτσικη και καρπερή κληματαριά, σταφύλια φορτωμένη. Τέσσερις κρήνες στη σειρά να τρέχουν, στο πλάι η μια της αλληνής, κι όμως η καθεμιά αλλού το **γάργαρο** νερό της να ξεδίνει. Στις δυο μεριές λιβάδια μαλακά μ' άγριες βιολέτες κι άγρια σέλινα.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ε, 63-73 (μτφρ. Δ. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Θρασομανώ: Φυτρώνω πυκνά.

Γάργαρος, -η, -ο: Για τρεχούμενο νερό, το καθαρό, το διαυγές.

Πηγή 4

Ο Οδυσσέας στην Καλυψώ

Το σώμα σου ως ναός φεγγοβολάει [...].

Μα εντός μου εμένα αίμα θνητό κυλάει [...].

Θέλω να φύγω. Του θανάτου η μοίρα είναι στα κόκαλά μου ριζωμένη.

Από του Ολύμπου με τραβάει τη θύρα η ζωή μου η χιλιοπικραμένη.

Λύσε με πια απ' το δίκτυ σου το πλάνο, να ζήσω, να παλέψω, να πεθάνω.

Αλεξίου, Λ. (1951). *Έργο ζωής: Ποιήματα*, Αθήνα.

4. Οδυσσέας και Σειρήνες. Σύγχρονο έργο του Γιάννη Γαϊτή, 1980, Αθήνα, Εθνική Πινακοθήκη.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια ήταν η τρομερή αμαρτία που έκαναν οι σύντροφοι του Οδυσσέα;
2. Ποιοι ή ποιες αποφάσισαν την επιστροφή του Οδυσσέα στην πατρίδα του; Ποια προετοιμασία έγινε;
3. Περιγράψτε το πέρασμα του Οδυσσέα από το νησί των Φαιάκων.

Αποτιμητής

1. Τι ρόλο έπαιξαν οι γυναίκες στις συγκεκριμένες περιπέτειες του Οδυσσέα;
2. Γιατί ο Οδυσσέας στο νησί της Καλυψώς ένωθε λυπημένος;

Γλωσσάρι

Αράδα: Η σειρά.

Γάργαρος, -η, -ο: Για τρεχούμενο νερό, το καθαρό, το διαυγές.

Θρασομανώ: Φυτρώνω πυκνά.

Θωρώ: Κοιτάζω, βλέπω.

Προειδοποίηση: Ενημέρωση από πριν.

Συμμορφώνω/-ομαι: 1. Διορθώνω τη συμπεριφορά κάποιου, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μέσα αγωγής. 2. (παθ.) Προσαρμόζω τις ενέργειες, τη συμπεριφορά μου σε κάποιον κανονισμό ή σε κάποιο υπόδειγμα.

© <https://commons.wikimedia.org/>

5. Οδυσσέας και Σειρήνες. Πίνακας του J. Waterhouse 1891, Μελβούρνη, Εθνική Πινακοθήκη της Βικτόρια .

3.15

Η επιστροφή στην πατρίδα και νέες περιπέτειες

Το ταξίδι του Οδυσσέα έφτασε στο τέλος του. Με τη βοήθεια των Φαιάκων πήγε στην Ιθάκη και, αφού τον αναγνώρισε ο γιος του Τηλέμαχος, εξόντωσε τους μισητούς μνηστήρες, ενώθηκε και πάλι με την αγαπημένη του σύζυγο Πηνελόπη και τον πατέρα του τον Λαέρτη και έφερε ξανά την ηρεμία και την ειρήνη στο βασίλειό του.

Η εκδίκηση πλησιάζει

Το πλοίο των Φαιάκων τον άφησε σε μια ακτή της Ιθάκης. Μόλις κατάλαβε ότι επιτέλους είχε φτάσει έπειτα από δέκα χρόνια περιπλάνησης, η Αθηνά του αποκάλυψε πως στο παλάτι του είχαν εγκατασταθεί πολλοί μνηστήρες που σπαταλούσαν τον πλούτο του. Παράλληλα πίεζαν την Πηνελόπη, τη γυναίκα του, να παντρευτεί έναν από αυτούς για να του πάρουν τον θρόνο. Κατάλαβε ότι έπρεπε να αντιδράσει αμέσως. Η Αθηνά τον μεταμόρφωσε σε ζητιάνο και εκείνος αναγκάστηκε να κρυφτεί στην καλύβα του πιστού του χοιροβοσκού Εύμαιου. Εκεί έφτασε ο γιος του Τηλέμαχος που είχε πάει στην Πύλο και στη Σπάρτη να μάθει νέα για τον πατέρα του από τον Μενέλαο και από τον γέρο Νέστορα. Όταν έμειναν μόνοι τους, η Αθηνά ξανάδωσε τη μορφή του στον Οδυσσέα, ώστε να μπορέσει ο γιος του να τον αναγνωρίσει. Μαζί σχεδίασαν τα επόμενα βήματα για να αποκτήσει ο βασιλιάς ξανά τα **δικαιώματά** του. Στο παλάτι τον αναγνώρισε αρχικά ο πιστός του σκύλος Άργος και στη συνέχεια η πιστή του υπηρέτρια Ευρύκλεια.

Η αποκατάσταση της ηρεμίας

Με τη βοήθεια του Τηλέμαχου και της Πηνελόπης εξόντωσε τους 40 **μνηστήρες**. Αυτοί επί δέκα χρόνια πολιορκούσαν την πιστή βασίλισσα Πηνελόπη, με σκοπό να γίνει κάποιος από αυτούς ο νέος βασιλιάς στη θέση

©Μουσείο Κιουζί

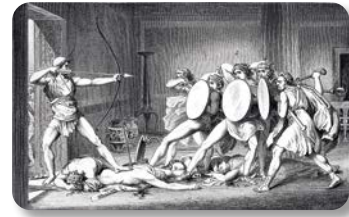
1. Η Πηνελόπη με τον Τηλέμαχο.
Από αρχαίο ελληνικό αγγείο,
5ος αιώνας π.Χ.

© Εκδόσεις Πεδίο

2. Οδυσσέας και Άργος.

του Οδυσσέα, αφού τον θεωρούσαν νεκρό. Ο Οδυσσέας, πριν από τον θάνατο των μνηστήρων, **αποκάλυψε** σε όλους την ταυτότητά του. Η Πηνελόπη δυσκολεύτηκε να τον πιστέψει και του ζήτησε σημάδια αναγνώρισης. Όταν εκείνος της τα έδωσε, έπεσε συγκινημένη στην αγκαλιά του. Ο Οδυσσέας επισκέφθηκε τον πατέρα του Λαέρτη και του αποκαλύφθηκε. Αρχικά, ο Λαέρτης έδειξε **δυσπιστία**, αλλά στο τέλος **πείστηκε**. Ο Οδυσσέας φοβήθηκε ότι οι συγγενείς των μνηστήρων θα ζητούσαν εκδίκηση για ό,τι συνέβη στο παλάτι. Όμως ο Δίας έδωσε εντολή στην Αθηνά να κατέβει στην Ιθάκη και να πείσει τους συγγενείς των μνηστήρων να ανταλλάξουν όρκους συμφιλίωσης. Έτσι, στο νησί επικράτησε ειρήνη.

© <https://commons.wikimedia.org/>

3. Ο Οδυσσέας σκοτώνει τους μνηστήρες.
Χαρακτικό του Gustav Schwab, 19ος αιώνας.

Πηγή 1

Η αμφιβολία της Πηνελόπης

«Αν όμως πράγματι ο Οδυσσέας είναι αυτός που γύρισε στο σπίτι, μπορούμε μεταξύ μας, και καλύτερα, να γνωριστούμε· κρυφά σημάδια έχουμε, που τα γνωρίζουμε οι δυο μας μόνο – άλλος κανείς». Ακούγοντας τα λόγια της εκείνος χαμογέλασε, βασανισμένος ο Οδυσσέας και θεϊός. Ύστερα γύρισε προς τον Τηλέμαχο, κι όπως του μίλησε, τα λόγια του πετούσαν σαν πουλιά:
«Τηλέμαχε, άσε τη μάνα σου μέσα σε τούτο το παλάτι να με δοκιμάσει – θα καταλάβει γρήγορα, και τότε πιο καλά.

Ομήρου, *Οδύσσεια*, ραψωδία ψ, 124-135 (μτφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτης), Αθήνα.

Η ΕΞΟΝΤΩΣΗ ΤΩΝ ΜΝΗΣΤΗΡΩΝ

Πηγή 2

Λαέρτης

Όταν βρήκε τον Λαέρτη μόνο στην περιποιημένη πεζούλα, να σκαλίζει ένα αμπέλι, αξιοθρήνητο στα κουρελιασμένα ρούχα της δουλειάς [...], ο Οδυσσέας έκλαψε στη σκιά μιας αχλαδιάς για τον πατέρα του τόσο γέρο και εξαθλιωμένο που το μόνο που ήθελε εκείνη τη στιγμή ήταν να τον φιλήσει και να τον αγκαλιάσει και να του αποκαλύψει όλη την ιστορία.

Longley, M. (2005). Λαέρτης (μτφρ. Χ. Βλαβιανός), *Ποίηση* 26, σσ. 38-39.

Πηγή 3

Η αναγνώριση του ξενιτεμένου

Αν είσαι συ ο άντρας μου, αν είσαι κι ο καλός μου,
πες μου σημάδια του κορμιού κι έτσι να σε πιστέψω.
– Έχεις ελιά στο πόδι σου κι ελιά στην αμασχάλη,
καταμεσής στο στήθος σου τ' άστρο και το φεγγάρι.
– Τότε εσύ 'σαι ο άντρας μου, εσύ 'σαι ο καλός μου.

Δημοτικό τραγούδι

© Μητροπολιτικό Μουσείο Τέχνης

4. Η αναγνώριση του Οδυσσέα.
Ανάγλυφο από τη Μήλο,
5ος αιώνας π.Χ.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Με ποιους και ποιες συναντήθηκε ο Οδυσσεύς μόλις έφτασε στην Ιθάκη;
2. Τι έπρεπε να κάνει ο Οδυσσεύς πριν ξανακερδίσει τα δικαιώματά του ως βασιλιάς της Ιθάκης;
3. Πώς κρίνετε τη στάση της Πηνελόπης απέναντι στον «ξένο» Οδυσσέα;

Αποτιμητής

1. Ποιες γυναικείες μορφές συναντάμε σε αυτό το μάθημα και πώς συμπεριφέρονται;
2. Πώς κρίνετε το τέλος των μνηστήρων;

Γλωσσάρι

Αποκαλύπτω: Φανερώνω.

Αποκατάσταση: Η επαναφορά, η επάνοδος στην προηγούμενη (καλή, ορθή, φυσιολογική) κατάσταση, θέση κ.λπ.

Δικαίωμα: Κάτι που διασφαλίζεται από τον νόμο.

Δυσπιστία: Αμφιβολία για το αν είναι αλήθεια αυτό που λέει κάποιος.

Εκδίκηση: Ανταπόδοση κακού (βλάβης, αδικίας, προσβολής κ.λπ.).

Μνηστήρες: Γόνοι αριστοκρατικών οικογενειών της Ιθάκης που ήθελαν να παντρευτούν την Πηνελόπη.

Όρκοι συμφιλίωσης: Υποσχέσεις συμφιλίωσης, στο όνομα ιερών προσώπων.

Πείθομαι: Δέχομαι κάποια γνώμη, συμφωνώ με κάτι.

Περιπλάνηση: Το να περιπλανιέται κάποιος, να περιφέρεται εδώ κι εκεί άσκοπα, χωρίς λόγο.

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΗ ΡΟΤΑ
ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΑ

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

4.1 Οι άνθρωποι είναι τροφосуλλέκτες, κυνηγοί, ψαράδες και καλλιτέχνες

© <https://zh.wikipedia.org/>

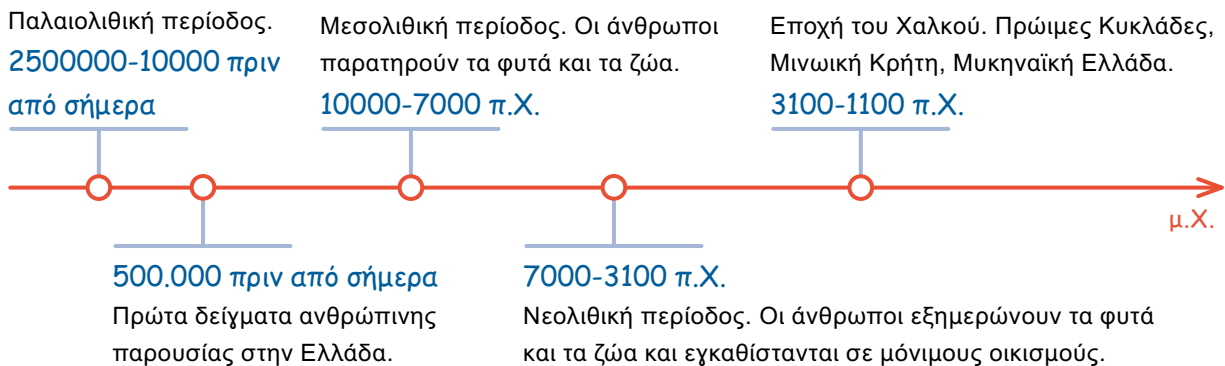
4.1

Οι άνθρωποι είναι τροφосуλλέκτες, κυνηγοί, ψαράδες και καλλιτέχνες

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΕΠΟΧΗΣ ΛΙΘΟΥ

Η Παλαιολιθική εποχή ξεκίνησε πριν από πάρα πολλά χρόνια, περίπου 2.500.000, όταν οι άνθρωποι άρχισαν να κατασκευάζουν τα πρώτα εργαλεία από πέτρα. Με τον καιρό έμαθαν να κατασκευάζουν εργαλεία και από άλλα υλικά, όπως κέρατα και κόκαλα ζώων. Άρχισαν ακόμα να ζωγραφίζουν και να οργανώνουν τελετές για την ταφή των νεκρών τους. Η Παλαιολιθική εποχή τελειώνει γύρω στο 10.000 π.Χ.

Παλαιολιθικές περιόδους

Η Παλαιολιθική εποχή διαιρείται σε τρεις περιόδους την Πρώιμη, τη Μέση και την Ύστερη. Χρονολογικά οι δύο πρώτες καλύπτουν το μεγαλύτερο μέρος της και χαρακτηρίζονται από σημαντικές εξελίξεις στο ανθρώπινο γένος. Τα λίθινα πελεκημένα εργαλεία αποτελούν τα μοναδικά ευρήματα ανθρωπίνων κατασκευών αυτών των εποχών. Στη διάρκεια της Ύστερης περιόδου, οι άνθρωποι χρησιμοποιούν και σκληρά υλικά από ζώα (κόκαλα, κέρατα) για να φτιάξουν τα εργαλεία τους. Μετά την Παλαιολιθική περίοδο ακολουθεί η Μεσολιθική.

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ - Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ ΣΤΙΣ ΒΡΑΧΟΣΚΕΠΕΣ

Πρώιμη και Μέση περίοδος

Τα αρχαιολογικά ευρήματα έχουν δείξει ότι οι άνθρωποι, στις δύο πρώτες περιόδους, ζούσαν κυρίως σε σπηλιές ή βραχосκεπές. Μετακινούνταν συχνά για να εξασφαλίσουν την τροφή τους. Συνέλεγαν από το περιβάλλον τους για τη διατροφή τους θαλάσσια όστρακα, άγρια δημητριακά (βρώμη, κριθάρι), άγρια φακή, μπιζέλια, φιστίκια, αμύγδαλα κ.ά. Ασχολούνταν με την αλιεία στις ακτές, στις λίμνες

1. Παλαιολιθικά εργαλεία από τη Νάξο.

© T. Carter

και στα ποτάμια καθώς και με το κυνήγι, που ήταν ιδιαίτερα ανεπτυγμένο. Αυτό φαίνεται από τα οστά ζώων (ρινόκεροι, ιπποειδή, βοοειδή) που βρέθηκαν στην Ήπειρο, στη Θεσσαλία, στην Πελοπόννησο, στα νησιά και αλλού.

Ύστερη περίοδος

Στην Ύστερη Παλαιολιθική εποχή υπήρχαν πολύ κρύες περιόδους, οι παγετώνες. Εκείνη την εποχή πολλά νησιά, όπως η Κέρκυρα και η Θάσος, ήταν ενωμένα με τη στεριά. Οι άνθρωποι έφτιαχναν εργαλεία όχι μόνο από πέτρα αλλά και από κόκαλα και κέρατα ζώων. Βρέθηκαν ακόμα δάπεδα, **εστίες** για φωτιά, κοσμήματα και διάφορα αντικείμενα που τοποθετούσαν σε τάφους.

© <https://zh.wikipedia.org/>

2. Σπήλαιο Lascaux, Γαλλία. Βραχογραφία με άγριους ταύρους, ελάφια και άγρια άλογα.

Πηγή 1

ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η εποχή των παγετώνων

Η Γη είναι συνηθισμένη σε μακρές περιόδους ψύχους, τις γνωστές παγετωνικές περιόδους ή, πιο απλά, εποχές των παγετώνων. Σε μια τέτοια περίοδο παρατηρούνται σημαντικές αυξομειώσεις στη θερμοκρασία με αποτέλεσμα την εμφάνιση ή και την επέκταση των ηπειρωτικών και πολικών στρωμάτων πάγου και των μεγάλων συμπαγών όγκων πάγου των παγετώνων. Η αρχή έγινε πριν από 2.200 εκατομμύρια χρόνια και 800 εκατομμύρια χρόνια, όπου η Γη ολόκληρη καλύφθηκε από πάγο, με τη θερμοκρασία στην επιφάνειά της να είναι γύρω στους -50°C . Αυτές οι μεγάλες εποχές παγετώνων διήρκεσαν εκατομμύρια χρόνια και κατέστρεψαν σχεδόν όλους τους ζωντανούς μικροοργανισμούς που ζούσαν τότε.

Γρηγόρης Παπουτής (2018) Οι εποχές των παγετώνων στον πλανήτη μας (διαθέσιμο στο: <https://www.schooltime.gr/2018/10/04/oi-epoxes-ton-pagetonon-ston-planiti-mas/>)

Πηγή 2

ΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΗΣ ΘΕΟΠΕΤΡΑΣ

Ταφές

Ταφές της περιόδου αυτής προέρχονται από το σπήλαιο της Θεόπετρας Θεσσαλίας (14.500 π.Χ.) και πιθανόν και από το Απήδημα Μάνης (30.000 χρόνια πριν από σήμερα). Τα ευρήματα αυτά αποτελούν τις πρώτες βεβαιωμένες ενδείξεις σεβασμού και φροντίδας προς τους νεκρούς στον ελλαδικό χώρο.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού <https://www.ime.gr/chronos/01/gr/pl/society/index.html>

Πηγή 3

Η Ελλάδα κατά την περίοδο των παγετώνων

Στη διάρκεια του Πλειστόκαινου (περίοδος παγετώνων), και συγκεκριμένα 400.000 χρόνια πριν από σήμερα, πολλά από τα σημερινά νησιά αποτελούσαν τμήματα της ίδιας στεριάς (π.χ. οι Κυκλάδες) ή ήταν ενωμένα στη σημερινή ηπειρωτική χώρα (π.χ. Σποράδες, νησιά βόρειου και ανατολικού Αιγαίου), αφού η στάθμη της θάλασσας βρισκόταν περίπου 200 μέτρα βαθύτερα από τη σημερινή. Την εποχή αυτή, η οποία αντιστοιχεί στην Παλαιολιθική, ο κορμός της ηπειρωτικής Ελλάδας καλύπτεται από πυκνά δάση.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού https://www.ime.gr/chronos/01/gr/pl/housing/gr_geomfr.html

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι εξελίξεις και ποιες αλλαγές συνέβησαν στη ζωή των ανθρώπων κατά την Παλαιολιθική εποχή;
2. Τι διαφορές μπορούμε να παρατηρήσουμε ανάμεσα στις περιόδους της Παλαιολιθικής εποχής;
3. Γιατί πιστεύετε ότι οι άνθρωποι προτιμούσαν να μένουν σε σπηλιές;

Αποτιμητής

1. Τι σημαίνει η λέξη προϊστορία; Ποια είναι η διάρκειά της;
2. Εξηγήστε τον τίτλο του μαθήματος.

Γλωσσάρι

Εστία: Μία κατασκευή, παρόμοια με το τζάκι, όπου έμπαινε φωτιά για ζέσταμα και μαγείρεμα φαγητού.

Τροφосуλλέκτης: Μέλος πρωτόγονης ομάδας ανθρώπων, που ζούσε από τις ρίζες των φυτών, από τους καρπούς των δέντρων και τα ζώα που σκότωνε.

© Εκδόσεις Πεδίο

3. Θέσεις ανθρώπινων εγκαταστάσεων στην Ελλάδα κατά την Παλαιολιθική περίοδο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

5.1 Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα

5.2 Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα. Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

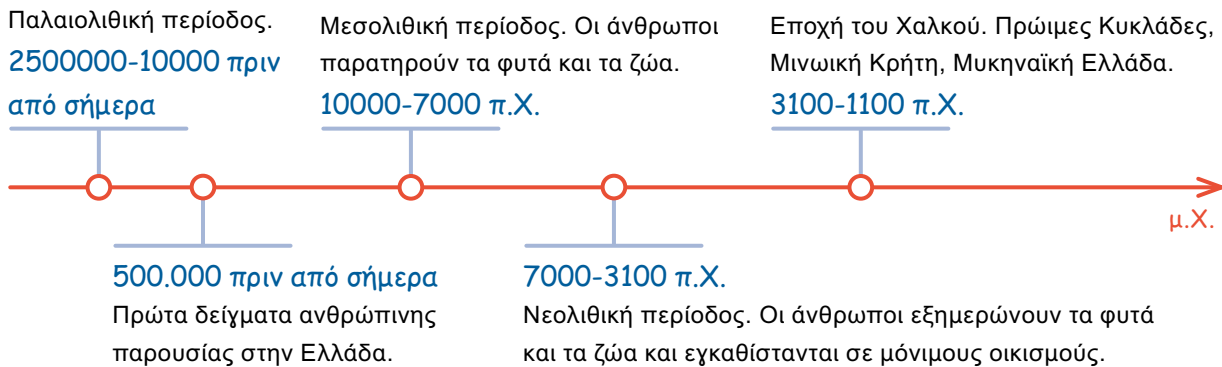

© Υπουργείο Πολιτισμού

5.1

Οι άνθρωποι ζουν σε οικισμούς, καλλιεργούν τη γη και εκτρέφουν ζώα

Η Νεολιθική (7η έως 4η χιλιετία π.Χ.) εποχή ακολούθησε τη Μεσολιθική εποχή (10η έως 8η χιλιετία π.Χ.). Στη χώρα μας, η Μεσολιθική εποχή έγινε γνωστή από τα ευρήματα στο Σιδάρι της Κέρκυρας και τις ανασκαφές στο Φράγχθι της Αργολίδας. Ο μόνιμος οικισμός, η συστηματική γεωργική καλλιέργεια, η εκτροφή ζώων, τα νέα υλικά στα εργαλεία και η εμφάνιση της κεραμικής ορίζουν το πέρασμα στη Νεολιθική εποχή.

Αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων

Η Νεολιθική εποχή χαρακτηρίστηκε από σημαντική καλύτερευση του κλίματος, το οποίο έμοιαζε με το σημερινό στην Ανατολική Μεσόγειο. Μια σημαντική ανακάλυψη που μας βεβαιώνει για την ύπαρξη ναυσιπλοΐας στην περιοχή είναι η παρουσία **οψιανού** από τη Μήλο στην Αργολίδα. Οι αλλαγές στη ζωή των ανθρώπων τη Νεολιθική εποχή έχουν σχέση με τη μόνιμη κατοίκηση σε έναν τόπο και την ασχολία με τη γεωργία και την κτηνοτροφία.

Οικισμοί

Ένας πολύ σημαντικός οικισμός είναι της Χοιροκοιτίας στην Κύπρο. Είναι αρχαιότερος από τους οικισμούς του ελλαδικού χώρου, των οποίων απομεινάρια έχουν βρεθεί κυρίως στη Θεσσαλία. Οι οικισμοί έμοιαζαν με μικρά χωριά δίπλα σε πηγές νερού. Τα κτίσματα ήταν τετράπλευρα, με λίθινα θεμέλια και τοίχους από πασσάλους, κλαδιά και πηλό.

© Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

1. Αναπαράσταση νεολιθικών σπιτιών στη Χοιρικιτία της Κύπρου.

Γεωργία και κτηνοτροφία

Οι άνθρωποι καλλιεργούσαν τα βασικά είδη διατροφής τους, όπως τα δημητριακά και τα όσπρια. Παράλληλα συνεχιζόταν το κυνήγι, η αλιεία και η συλλογή της τροφής. Υπάρχουν «ίχνη» για εξημέρωση ζώων (αιγοπρόβατα, βόδια, χοίροι), αλλά και του σκύλου, που μάλιστα έχει αρχίσει ήδη από τη Μεσολιθική εποχή.

Τέχνη, θρησκεία

Τα εργαλεία φτιάχνονταν από ποικιλία υλικών, όπως ο **πυριτόλιθος** και ο **οψιανός** από τη Μήλο. Η **κεραμική** εμφανίζεται για πρώτη φορά, στην αρχή μονόχρωμη και στη συνέχεια με διακόσμηση από γραμμικά σχέδια. Τα πήλινα **ειδώλια** της εποχής έχουν μορφή κυρίως γυναικών, αλλά και εξημερωμένων ζώων, ανδρών και μικροσκοπικών ομοιωμάτων σπιτιών. Στοιχεία για οργανωμένη θρησκευτική ζωή δεν υπάρχουν. Έχουν βρεθεί τάφοι στη Νέα Νικομήδεια και στο σπήλαιο Φράγγχι, οι οποίοι ήταν απλοί και συνήθως **ακτέριστοι**.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ - Η
ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ

Πηγή 1

Νεολιθική κοινωνία

Οι πρώτες νεολιθικές κοινότητες ζουν σε πυκνά δομημένους οικισμούς και αριθμούν 50-300 άτομα. Κατά την Προκεραμική [δηλαδή την εποχή πριν φτιάξουν αγγεία από πηλό], την Αρχαιότερη και τη Μέση Νεολιθική, βασική μονάδα της κοινωνίας είναι το γένος ή η διευρυμένη οικογένεια που περιλαμβάνει τους γονείς, τα παιδιά, τους παππούδες και τους άλλους κοντινούς συγγενείς.

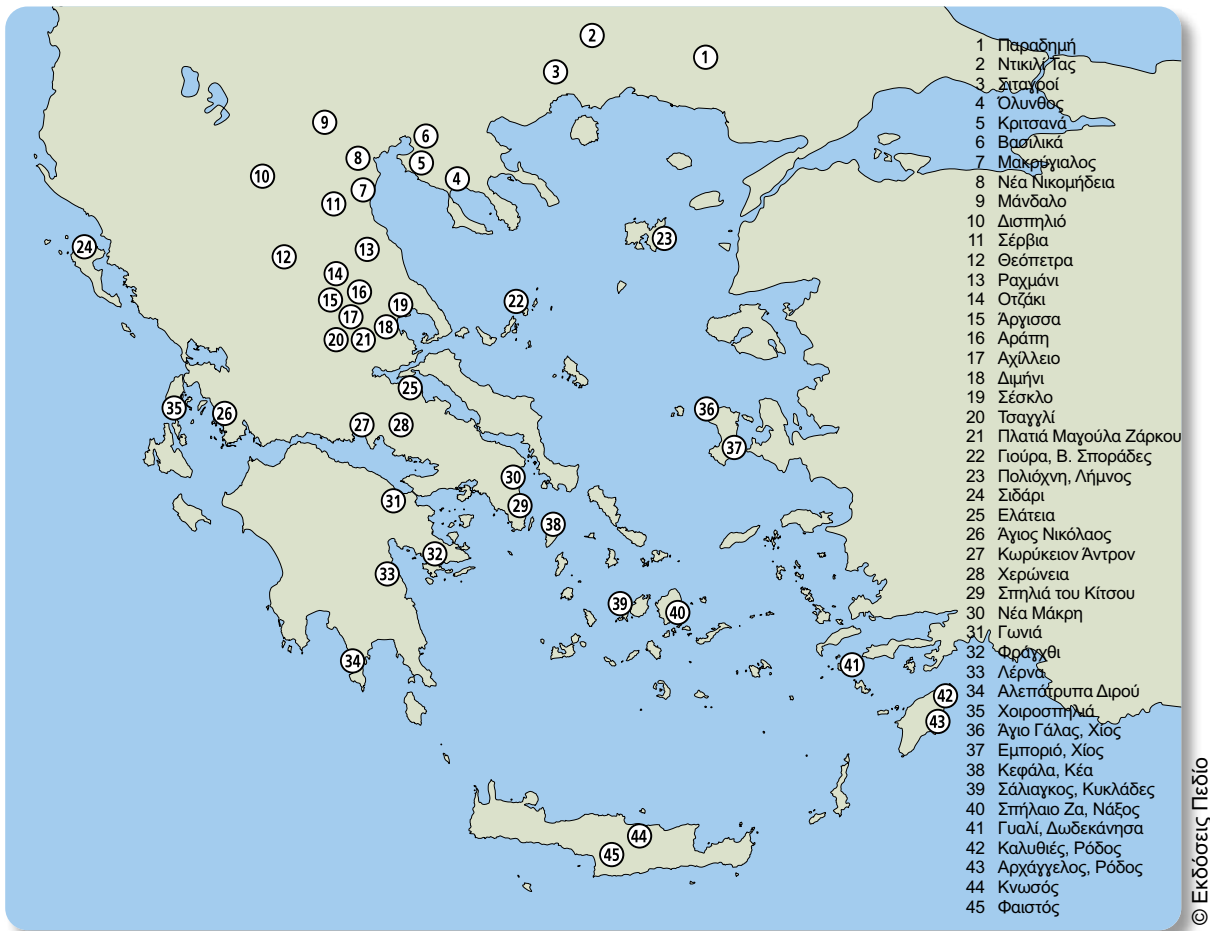
Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <https://www.ime.gr/chronos/01/gr/nl/society/index.html>

Πηγή 2

Οι τέχνες

Η κεραμική, αναπόσπαστο στοιχείο της καθημερινότητας του νεολιθικού ανθρώπου, γίνεται πεδίο καλλιτεχνικής έκφρασης, που εκπλήσσει με την ποικιλία χρωμάτων και διακοσμητικών ρυθμών και θεμάτων. Η εξαιρετική ποιότητα των νεολιθικών αγγείων οφείλεται στην ανάπτυξη της κεραμικής τεχνογνωσίας και της πυροτεχνολογίας (σύσταση πηλών και γαιωδών χρωμάτων, ψήσιμο). [...] Η ειδωλοπλαστική αποτελεί με την ποικιλομορφία της μια μοναδική τέχνη [...]. Συντροφεύει τον άνθρωπο στη γέννηση, στην καθημερινότητα, στον θάνατο, αλλά και σε συμβολικές πράξεις (π.χ. προσφορά για τη θεμελίωση σπιτιού).

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <https://www.ime.gr/chronos/01/gr/nl/culture/index.html>

© Εκδόσεις Πεδίο

2. Οι κυριότερες γνωστές θέσεις της Νεολιθικής εποχής στον ελλαδικό χώρο (6500-3100 π.Χ.).

© Υπουργείο Πολιτισμού

3. Πήλινο νεολιθικό ειδώλιο από την Ιεράπετρα Κρήτης. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

© Υπουργείο Πολιτισμού

4. Ειδώλιο από την περιοχή της Καρδίτσας γνωστό ως «ο διανοητής/σκεπτόμενος», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιες αλλαγές έφερε η Νεολιθική εποχή στη ζωή των ανθρώπων;
2. Γιατί πιστεύετε ότι έφτιαχναν τους οικισμούς κοντά σε νερό;
3. Με τι ασχολούνταν; Ποια τέχνη ανέπτυξαν και ποια θρησκευτική συνήθειά τους γνωρίζουμε;

Αποτιμητής

1. Ποια ευρήματα αυτής της εποχής μάς δείχνουν τις ασχολίες των ανθρώπων της Νεολιθικής εποχής; Ποιες ήταν αυτές;
2. Τι σημαίνουν οι έννοιες *τεχνολογία*, *γεωργία*, *κτηνοτροφία*, *οικισμός*; Έχουν σχέση με τον πολιτισμό;

Γλωσσάρι

Ακτέριστος: Χωρίς τα κτερίσματα, δηλαδή τα αντικείμενα τα οποία τοποθετούσαν στον τάφο μαζί με τον νεκρό, αντικείμενα αξίας, καθημερινής χρήσης ή αγαπητά σε αυτόν κατά τη διάρκεια της ζωής του.

Ειδώλιο: Μικρού μεγέθους ομοίωμα ανθρώπου, ζώου ή και αντικειμένου, συνήθως λίθινο, ξύλινο ή πήλινο.

Κεραμική: Η τέχνη που έχει σχέση με την κατασκευή κεραμικών αντικειμένων.

Οψιανός: Είναι μια σκληρή πέτρα, σαν ένα πολύ γυαλιστερό μαύρο γυαλί, που βρίσκουν οι άνθρωποι σε ηφαίστεια.

Πυριτόλιθος: Σκληρή πέτρα κατάλληλη για εργαλεία. Αν χτυπηθεί με άλλη πέτρα, βγάζει σπίθα.

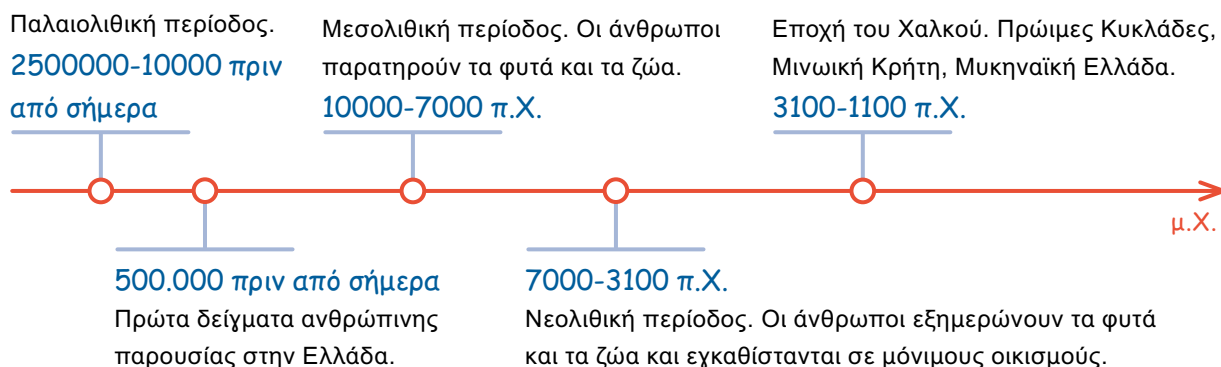
© Υπουργείο Πολιτισμού

5. Πήλινο αγγείο από το νεολιθικό Διμήνι, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

5.2

Οι πρώτοι νεολιθικοί οικισμοί στην Ελλάδα. Σέσκλο, Διμήνι, Δισπηλιό

Οι οικισμοί στο Σέσκλο, το Διμήνι και το Δισπηλιό αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα νεολιθικών οικισμών στη χώρα μας. Οι δύο πρώτοι από αυτούς ήρθαν στο φως έπειτα από ανασκαφές στην περιοχή της Θεσσαλίας όπου, σύμφωνα με ενδείξεις, υπήρχε αυξημένος πληθυσμός, ενώ ο τρίτος είναι λιμναίος οικισμός στην περιοχή της Καστοριάς.

Σέσκλο

Στο Σέσκλο, κοντά στη σύγχρονη πόλη του Βόλου της Θεσσαλίας, βρέθηκαν τα **απομεινάρια** ενός οργανωμένου οικισμού, φτιαγμένου με συγκεκριμένο σχέδιο, με στενούς δρόμους που σχημάτιζαν παράλληλες γραμμές. Τα κτίρια ήταν φτιαγμένα από λίθους, ορθογώνια με τέσσερις πλευρές, και αποτελούνταν από ένα ή δύο δωμάτια. Στο άκρο του οικισμού βρισκόταν περίβολος. Στο κέντρο του υπήρχε **μέγαρο** με πλακόστρωτη αυλή μπροστά και δικό του περίβολο πίσω. Είχε αναπτυχθεί η κεραμική τέχνη, η κατασκευή πήλινων ειδωλίων, ανδρικών και γυναικείων μορφών, και η κατασκευή πήλινων ή λίθινων σφραγίδων. Οι κάτοικοι είχαν πολύ μεγάλη ποικιλία εργαλείων από διάφορα υλικά, όπως απλές πέτρες αλλά και πυριτόλιθο και οψιανό, κόκαλο και κέρατο.

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Αεροφωτογραφία του νεολιθικού οικισμού του Σέσκλου.

Διμήνι

Στο Διμήνι βρέθηκε οικισμός μικρότερος από το γειτονικό του Σέσκλο. Κατοικήθηκε από το τέλος της 5ης χιλιετίας. Τα νεολιθικά αρχιτεκτονικά λείψανα εκτείνονται πάνω σε λόφο και μας δίνουν την εικόνα μιας οργανωμένης κοινότητας, που παρουσιάζει ένα μοναδικό αρχιτεκτονικό στοιχείο: έξι λιθόκτιστους περίβολους, που είχαν κτιστεί κατά ζεύγη γύρω από τον οικισμό. Ο εσωτερικός περίβολος αποτελείται από μια ευρύχωρη κεντρική αυλή.

Δισπηλιό

Το Δισπηλιό είναι οικισμός κοντά στην πόλη της Καστοριάς. Σήμερα υπάρχει στην περιοχή αναπαράσταση του οικισμού σε πραγματικές διαστάσεις. Οι άνθρωποι έφτιαχναν κυκλικές και ορθογώνιες καλύβες πάνω σε πασσαλόπηκτες πλατφόρμες. Κάποια σπίτια ήταν χτισμένα μέσα στη λίμνη και κάποια –ανάλογα με την αυξομείωση της στάθμης του νερού– άλλοτε βρίσκονταν μέσα στη λίμνη και άλλοτε έξω από αυτή. Υπήρχαν και καλύβες χτισμένες κοντά στη λίμνη. Στα ευρήματα των ανασκαφών περιλαμβάνονται πήλινα αγγεία, κύπελλα και **φιάλες**, καθώς και εργαλεία φτιαγμένα από πυριτόλιθο, άλλους λίθους ή οστά.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Ο νεολιθικός οικισμός του Διμηνίου. Σισμάνη - Αδρύμη Β., 2014. *Ιωλκός. Η εϋκτιμένη πόλη του Ομήρου. Ένα αστικό κέντρο στο μυχό του Παχασητικού κόλπου. Βόλος.*

© <https://limneosoikismos.gr>

3. Αναπαράσταση νεολιθικής κατοικίας στο Δισπηλιό, στις όχθες της λίμνης της Καστοριάς.

Πηγή 1

ΟΙ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ - Ο ΛΙΜΝΑΙΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΔΙΣΠΗΛΙΟΥ

Δισπηλιό

Την πρώτη πληροφορία σχετικά με την ύπαρξη και την ανασκαφή του Λιμναίου Οικισμού στο χωριό Δισπηλιό (Δουπιάκι) την αντλούμε από το δημοσίευμα της τοπικής εφημερίδας *Καστοριά* στις 28 Αυγούστου του 1938:

«Σπουδαιότατας ανακαλύψεις έκαμεν ο σοφός καθηγητής του Πανεπιστημίου και Πρόεδρος της Ακαδημίας κ. Αντ. Κεραμόπουλος. Εις το Δισπηλιό εύρε λιμναίας κατοικίας στηριζομένας επί πασσάλων προϊστορικάς. Οι πάσσαλοι εξέχουν του εδάφους, το οποίον ήτο πιθμίν της λίμνης πριν καταβιβασθή η στάθμη αυτής».

© <https://commons.wikimedia.com/>

4. Δισπηλιό. Ομοίωμα νεολιθικού σπιτιού.

Σωφρονίδου, Μ. (2008). *Ο προϊστορικός λιμναίος οικισμός του Δισπηλιού Καστοριάς: Μια πρώτη εισαγωγή. Ανάσκαμμα 1*, σσ. 9-26.

Πηγή 2

Διμήνι

Οι περίβολοι του Διμηνίου είναι κτισμένοι από σχιστόλιθο και έχουν ύψος 1-1,7 μέτρα. Διατάσσονται περικεντρικά και διακόπτονται σε τέσσερα σημεία από στενά περάσματα που οδηγούν στο εσωτερικό του οικισμού. Με τον τρόπο αυτό η οικιστική δραστηριότητα αναπτύσσεται σε πέντε περιοχές: την αυλή του κεντρικού περιβόλου και τα τέσσερα τμήματα γύρω από αυτήν.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <https://www.ime.gr/chronos/01/gr/vpoints/vp1.html>

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι ομοιότητες και τι διαφορές είχαν οι νεολιθικοί οικισμοί του Σέσκλου, του Διμηνίου και του Δισπηλιού;
2. Σε ποιες περιοχές βρίσκονταν;
3. Ποιες τέχνες φαίνεται να είχαν αναπτύξει οι κάτοικοι των οικισμών, σύμφωνα με τα ευρήματα των ανασκαφών;

Αποτιμητής

1. Πώς γνωρίζουμε σήμερα τη ζωή των ανθρώπων που έζησαν πριν από πάρα πολλά χρόνια;
2. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις ασχολίες των ανθρώπων της Νεολιθικής και της Παλαιολιθικής εποχής, όπως φαίνονται από τα ευρήματα των οικισμών που μελετήσαμε;

Γλωσσάρι

Απομεινάρια/λείψανα: Ό,τι έχει απομείνει από κάτι, συνήθως μεγάλο και επιβλητικό.

Μέγαρο: Ορθογώνιο κτίριο που αποτελείται από δύο ή τρία δωμάτια στη σειρά.

Φιάλη: συνηθισμένο οικιακό σκεύος, ανοιχτού σχήματος, σαν βαθύ πιάτο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Η ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

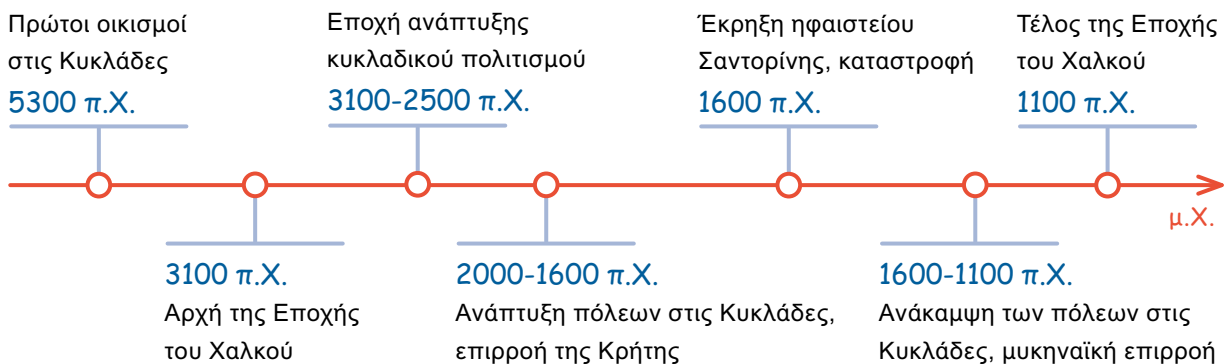
- 6.1** Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες
- 6.2** Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού
- 6.3** Μινωικός πολιτισμός και μινωική θαλασσοκρατορία
- 6.4** Το μινωικό ανάκτορο
- 6.5** Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών
- 6.6** Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη
- 6.7** Η τέχνη της μινωικής Κρήτης
- 6.8** Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα
- 6.9** Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού
- 6.10** Το μυκηναϊκό ανάκτορο
- 6.11** Οι μυκηναϊκοί τάφοι
- 6.12** Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο
- 6.13** Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού

6.1

Ο κυκλαδικός πολιτισμός και η ζωή των ανθρώπων στις Κυκλάδες

Στα νησιά των **Κυκλάδων** δημιουργήθηκε ο κυκλαδικός πολιτισμός. Οι Κυκλαδίτες ανέπτυξαν τη **ναυτιλία** και το **εμπόριο**. Ήταν καλοί τεχνίτες εργαλείων από **μέταλλα**. Κατοικούσαν σε **οχυρωμένους** οικισμούς και ήταν καλοί ναυτικοί.

Η θέση των Κυκλάδων

Στα νησιά των Κυκλάδων αναπτύχθηκε το 3000 π.Χ. ένας σημαντικός πολιτισμός που ονομάστηκε κυκλαδικός πολιτισμός. Οι Κυκλάδες βρίσκονται στη μέση του Αιγαίου πελάγους, ανάμεσα σε δύο στεριές. Οι κάτοικοί τους ήταν ψαράδες, γεωργοί και κτηνοτρόφοι. Οι εκτάσεις για καλλιέργεια ήταν μικρές, χωρίς μεγάλη παραγωγή. Έτσι οι κάτοικοι ανέπτυξαν τη ναυτιλία. Έγιναν πολύ καλοί ναυτικοί.

Κυκλαδίτες, λαός ναυτικός

Αρχικά κατασκεύαζαν μικρά πλοία με κουπιά και ταξίδευαν από νησί σε νησί. Μετά βελτίωσαν και μεγάλωσαν τα καράβια τους και ταξίδευαν σε πιο μακρινά μέρη. Με το εμπόριο βελτίωσαν σημαντικά τη ζωή τους. Μετέφεραν προϊόντα όπως χαλκό, οψιανό και μάρμαρο, και τα αντάλλαζαν με άλλα προϊόντα.

© Μ. Μαράβρη

1. Πρωτοκυκλαδικός οικισμός στο Σκάρκο Ίου. Τα προϊστορικά σπίτια φαίνονται ανάμεσα στους σύγχρονους τοίχους για καλλιέργεια.

Οι Κυκλαδίτες χρησιμοποιούν τα μέταλλα

Οι κάτοικοι των Κυκλάδων έμαθαν να χρησιμοποιούν τον χαλκό και κατασκεύασαν όπλα, μαχαίρια, πριόνια, σφυριά και άλλα χρήσιμα εργαλεία από χαλκό που υπήρχε στα νησιά τους. Εξελίχθηκαν σε σπουδαίους τεχνίτες που δούλευαν το μάρμαρο και άλλα πετρώματα.

Τα σπίτια των Κυκλαδιτών

Οι Κυκλαδίτες κατοικούσαν σε μικρούς οικισμούς κοντά στη θάλασσα ή σε πλαγιές λόφων. Δέχονταν συχνά επιθέσεις από πειρατές. Γι' αυτό άρχισαν να κατασκευάζουν τείχη για οχύρωση και προφύλαξη. Τα σπίτια τους είχαν δύο ή τρία δωμάτια και βρίσκονταν κοντά το ένα στο άλλο. Ήταν φτιαγμένα από πέτρες και πηλό, και η στέγη ήταν από ξύλο ή καλάμια με λάσπη. Δεν ήξεραν να γράφουν. Αγαπούσαν τη διασκέδαση. Οι γυναίκες ντύνονταν με πολύχρωμα υφάσματα και είχαν πολλά κοσμήματα. Συνήθιζαν, όταν κάποιος πέθαινε, να τον θάβουν μαζί με τα αγαπημένα του αντικείμενα.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Ο ψαράς. Τοιχογραφία από το Ακρωτήρι της Θήρας. Μουσείο Προϊστορικής Θήρας.

ΚΥΚΛΑΔΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ

Πηγή 1

Η πειρατεία στις Κυκλάδες

Όταν τα ταξίδια με τα καράβια έγιναν ασφαλή, οι πόλεις χτίστηκαν στα παράλια για να είναι σε κατάλληλη τοποθεσία για το εμπόριο και να είναι ισχυρότερες από τους γείτονές τους. Οι οικισμοί αυτοί άρχισαν να αποκτούν περισσότερο πλούτο και να έχουν μόνιμους κατοίκους. Οι παλαιότερες πόλεις, εξαιτίας της πειρατείας που είχε διαρκέσει πολλά χρόνια, είχαν κτιστεί μακριά από τη θάλασσα γιατί οι πειρατές έκαναν εύκολα επιθέσεις εναντίον όλων εκείνων που ζούσαν στα παράλια.

Θουκυδίδης, *Ιστορίες* 1.7.1-18.1 (διασκευή).

Πηγή 2

Η διατροφή των Κυκλαδιδιών

Η καλλιέργεια της γης αποτελούσε μια από τις βασικές απασχολήσεις των Κυκλαδιδιών. Τα δημητριακά, τα όσπρια, οι ελιές, διάφορα φρούτα και καρποί αποτελούσαν τη βάση της τροφής τους. Τα ψάρια, τα θαλασσινά και το κυνήγι συμπλήρωναν το καθημερινό τραπέζι. Εκτός από τη γεωργία και η κτηνοτροφία απασχολούσε καθημερινά τους κατοίκους των νησιών. Πρόβατα, κασίκια, βόδια, γουρούνια έδιναν στους ανθρώπους το κρέας και το γάλα, αλλά και τα δέρματα και το μαλλί.

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα Μουσείου Κυκλαδικής Τέχνης,
<https://kidscontest.cycladic.gr/mathaino/pos-zousan-oi-archaioi-kykladites/>

Πηγή 3

Τα πλοία των Κυκλαδιδιών

Στη Νάξο υπάρχει χαραγμένο σε βράχο ένα καλοφτιαγμένο σκάφος, που επιτρέπει τη μεταφορά ενός εξημερωμένου ζώου. Με την εξάπλωση της χρήσης των χάλκινων εργαλείων, οι Κυκλαδίτες βελτίωσαν τις τεχνικές τους. Η ναυπηγική τους τέχνη αναπτύχθηκε πολύ και έχουμε τα εκπληκτικά ξύλινα πλοία των Κυκλαδιδιών, που χρονολογούνται από τον 16ο μέχρι τον 12ο αιώνα π.Χ. Τα πλοία τους έχουν μεγάλο αριθμό κουπιών και βοηθητικά πανιά.

Τζάλας, Χ. (2006). Cultural Portal of the Aegean Archipelago, <http://kassiani.fhw.gr/aigaio2/Forms/fLemmaBodyExtended.aspx?lemmaID=10595>

3. Πήλινο τηχανόσχημο σκεύος με παράσταση πλοίου από τη Χαλανδριανή της Σύρου, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

© Υπουργείο Πολιτισμού

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί οι Κυκλαδίτες στράφηκαν στη θάλασσα;
2. Πώς ήταν τα σπίτια των Κυκλαδιδιών;
3. Με ποιο μέταλλο έφτιαχναν τα εργαλεία τους και πόσο άλλαξε τη ζωή τους η χρήση των εργαλείων;

Αποτιμητής

1. Ποιον ρόλο έπαιξε η γεωγραφική θέση των Κυκλάδων στην ανάπτυξη του εμπορίου και της ναυτιλίας;
2. Πόσο συνέβαλαν στην ανάπτυξη του κυκλαδικού πολιτισμού η ναυτική τέχνη των Κυκλαδιτών και η χρήση των μετάλλων;

Γλωσσάρι

Εμπόριο: Όταν αγοράζουμε ή πουλάμε κάτι, αυτή η πράξη είναι το εμπόριο.

Κυκλάδες: Ομάδα νησιών που βρίσκονται στη μέση του Αιγαίου πελάγους. Το όνομά τους το πήραν επειδή σχηματίζουν έναν κύκλο γύρω από το νησί της Δήλου.

Μέταλλα: Είναι σώματα τα περισσότερα σκληρά και ανθεκτικά, με τα οποία κατασκευάζουμε πολλά πράγματα, όπως εργαλεία και κοσμήματα. Τα πιο γνωστά μέταλλα είναι ο χρυσός, ο χαλκός, ο σίδηρος.

Ναυτιλία: Οι δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη θαλάσσια μεταφορά ανθρώπων και προϊόντων.

Οχύρωση: Τα τείχη ή τα κάστρα που φτιάχνουμε για να αντιμετωπίσουμε καλύτερα τον εχθρό όταν επιτεθεί.

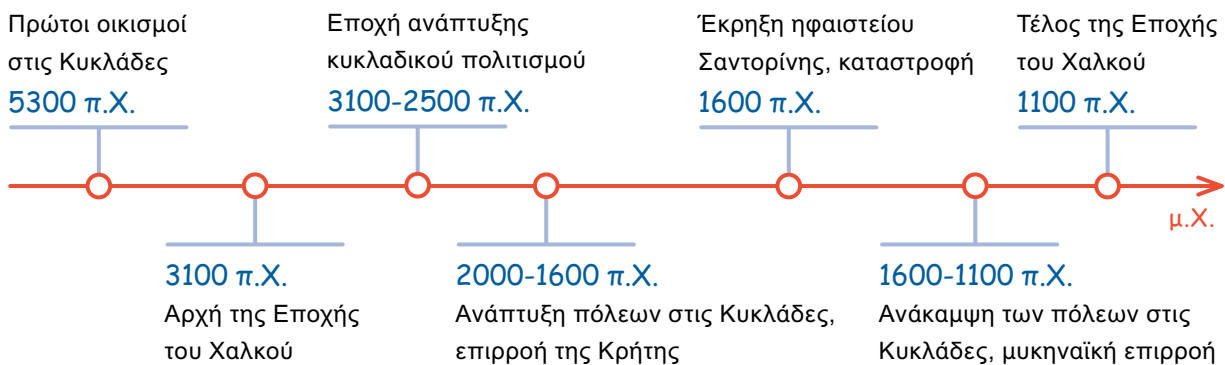
© Εκδόσεις Πεδίο

4. Χάρτης της Ελλάδας. Με μπλε χρώμα οι Κυκλάδες.

6.2

Η τέχνη του κυκλαδικού πολιτισμού

Οι Κυκλαδίτες ήταν σπουδαίοι καλλιτέχνες. Ζωγράφιζαν αγγεία και κατασκεύαζαν ειδώλια, δηλαδή μικρά μαρμάρινα αγάλματα, που είναι το πιο χαρακτηριστικό δείγμα της κυκλαδικής τέχνης. Οι πολύχρωμες **τοιχογραφίες** της Θήρας μάς φανερώνουν μια ακόμη τέχνη που ανέπτυξαν οι Κυκλαδίτες.

Τηγανόσχημα αγγεία

Οι Κυκλαδίτες ήταν σπουδαίοι καλλιτέχνες. Η κεραμική τέχνη ήταν πολύ διαδεδομένη. Με τον πηλό κατασκεύαζαν πολύ όμορφα αγγεία, με ζωγραφισμένες παραστάσεις ζώων και πουλιών. Πολλά αγγεία είχαν θέματα από τη θάλασσα, μιας και οι Κυκλαδίτες ήταν πολύ καλοί ναυτικοί. Μερικά αγγεία έχουν επίπεδη επιφάνεια και σχήμα τηγανιού, γι' αυτό οι αρχαιολόγοι τα ονόμασαν **τηγανόσχημα**. Πολλά από αυτά βρέθηκαν στη Σύρο και ίσως χρησιμοποιούνταν ως καθρέφτες ή τύμπανα. Πολύ όμορφα είναι και τα κοσμήματα που έφτιαχναν οι Κυκλαδίτες, όπως βραχιόλια, δαχτυλίδια, **περιδέραια** από ασήμι, χαλκό και πέτρινες χάντρες.

Κυκλαδικά ειδώλια

Με τα χάλκινα εργαλεία οι Κυκλαδίτες δούλεψαν το μάρμαρο που ήταν άφθονο στα νησιά τους και κατασκεύασαν μαρμάρινα αγάλματα. Τα πιο χαρακτηριστικά είναι τα ειδώλια. Τα ειδώλια είναι μικρά μαρμάρινα αγάλματα με ανθρώπινες μορφές. Τα περισσότερα είναι μικρά σε μέγεθος και απεικονίζουν γυμνές γυναίκες με διπλωμένα τα χέρια και ενωμέ-

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Τηγανόσχημο πήλινο σκεύος από τη Νάξο, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

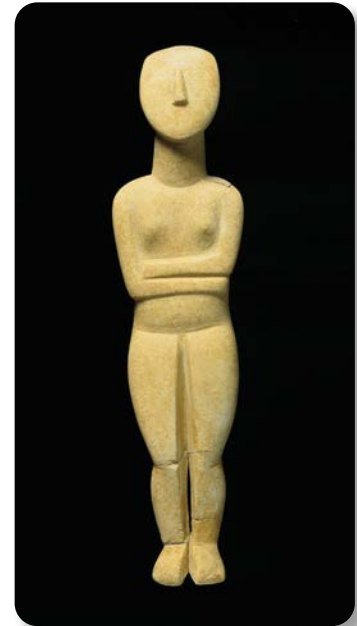
ΤΑ ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ
ΕΙΔΩΛΙΑ

να πόδια. Λίγα ειδώλια απεικονίζουν άνδρες. Σε αυτά τα ειδώλια απεικονίζονται ως μουσικοί ή κυνηγοί. Τα ειδώλια βρέθηκαν κυρίως σε τάφους, αλλά και σε οικισμούς και σε ιερά. Ένας τύπος ειδωλίων ονομάζονται βιολόσχημα γιατί έχουν το σχήμα του βιολιού. Από τα ειδώλια επηρεάστηκαν πολλοί γλύπτες της εποχής μας.

Κυκλαδικές τοιχογραφίες

Ταξιδεύοντας στην Κρήτη, οι Κυκλαδίτες γνώρισαν τον μινωικό πολιτισμό και επηρεάστηκαν από αυτόν. Αυτό φαίνεται στο **Ακρωτήρι της Θήρας**, έναν οικισμό με μεγάλα κτίρια και πανέμορφες τοιχογραφίες με ζωντανά χρώματα, πολύ καλά διατηρημένες. Οι τοιχογραφίες απεικονίζουν ανθρώπους, ζώα, πουλιά, πλοία. Οι τοιχογραφίες και τα **ειδώλια** μας δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τη ζωή, τις συνήθειες, τις ασχολίες και την κοινωνία των Κυκλαδιτών.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Μαρμάρινο ειδώλιο από τη Νάξο, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

3. Τοιχογραφία με χελιδονόψαρα από τη Φυλακωπή της Μήλου, 1700-1500 π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα

© Υπουργείο Πολιτισμού

Πηγή 1

Το χρώμα στην κυκλαδική τέχνη

Οι Κυκλαδίτες αγαπούσαν το χρώμα και το χρησιμοποιούσαν στις δημιουργίες τους. Τα χρώματα που προτιμούσαν ήταν κυρίως το κόκκινο και το γαλάζιο και, σπανιότερα, το πράσινο και το μαύρο. Η διατήρηση χρώματος στο εσωτερικό των φιαλών είναι αρκετά συνηθισμένο φαινόμενο. Συχνά ολόκληρη η εσωτερική επιφάνεια της φιάλης καλύπτεται από χρώμα. Τα μαρμάρινα κυκλαδικά ειδώλια ήταν συχνά διακοσμημένα με έντονα χρώματα.

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης εκπαιδευτικό πρόγραμμα

<https://cycladic.gr/essay/i-chrisi-tou-chromatos-stin-kykladiki-te/?srsltid=AfmBOorSExq1H3wMHkPZKf-g6erKzCAKDvdb-G8tXXCYiv31zbOtgA4m>

ΚΥΚΛΑΔΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Πηγή 2

Κυκλαδικά ειδώλια

Οι Κυκλαδίτες σκάλιζαν μεγαλύτερα ή μικρότερα κομμάτια μάρμαρο για να φτιάξουν τα ειδώλια. Τα περισσότερα από τα αντικείμενα του κυκλαδικού πολιτισμού ήταν φτιαγμένα από μάρμαρο που υπήρχε σε αφθονία στα περισσότερα νησιά των Κυκλάδων κυρίως στη Νάξο, στην Κέρο, στην Πάρο και στην Ίο. Το μάρμαρο το χρησιμοποιούσαν όχι μόνο γιατί το έβρισκαν εύκολα γύρω τους, αλλά και επειδή ήταν όμορφο και ανθεκτικό υλικό που έσπαγε δύσκολα και άντεχε στον χρόνο.

© Εκδόσεις Πεδίο

4. Αναπαράσταση κεφαλιού κυκλαδικού ειδωλίου από μάρμαρο με χρώμα.

Πλατή, Μ. & Μάρκου, Ε. (2013). *Ανθρωπος ή βιολί*. Αθήνα, σσ. 18-22.

Πηγή 3

Το αίνιγμα της Κέρου

Η Κέρος είναι ένα ακατοίκητο νησάκι μεταξύ Νάξου και Αμοργού. Σημαντικά κυκλαδικά γλυπτά έχουν βρεθεί από συστηματικές ανασκαφές. Ανακαλύφθηκαν ευρήματα του κυκλαδικού πολιτισμού χωρίς να μπορούν με βεβαιότητα οι αρχαιολόγοι να απαντήσουν εάν εκεί υπήρχε οικισμός ή νεκροταφείο. Το παράξενο είναι ότι τα ειδώλια της Κέρου είναι σπασμένα όχι από ατύχημα, αλλά είχαν τεμαχιστεί επίτηδες από τους Κυκλαδίτες τότε και οι αρχαιολόγοι πιστεύουν ότι η Κέρος ήταν ένα προϊστορικό ιερό.

Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης, εκπαιδευτικό πρόγραμμα, <https://tinyurl.com/bdz4st6z>

Η ΚΕΡΟΣ ΚΑΙ ΤΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι είναι τα τηγανόσχημα αγγεία; Από ποιο υλικό κατασκευάστηκαν;
2. Τι γνωρίζετε για τα κυκλαδικά ειδώλια;
3. Σε ποιο νησί των Κυκλάδων βρέθηκαν τοιχογραφίες και τι απεικονίζουν;

Αποτιμητής

1. Ποιο στοιχείο της κυκλαδικής τέχνης σάς εντυπωσίασε περισσότερο και γιατί;
2. Τι εννοούμε όταν λέμε ειδώλιο;
3. Τι πληροφορίες μάς δίνουν για τους Κυκλαδίτες οι τοιχογραφίες και τα ειδώλια;

Γλωσσάρι

Ακρωτήρι της Θήρας: Μια περιοχή στη Σαντορίνη όπου ανακαλύφθηκε προϊστορικός οικισμός.

Ειδώλια: Μικρά μαρμάρινα αγάλματα με ανθρώπινες μορφές, τα πιο χαρακτηριστικά έργα της κυκλαδικής τέχνης.

Μινωικός πολιτισμός: Ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη και πήρε το όνομά του από τον βασιλιά Μίνωα.

Περιδέραιο: Κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό.

Τηγανόσχημα αγγεία: Πήλινα αγγεία που φτιάχνονταν στις Κυκλάδες. Ονομάστηκαν έτσι γιατί είχαν σχήμα τηγανιού.

Τοιχογραφία: Είναι η ζωγραφική που γίνεται πάνω σε τοίχο ή σε οροφή.

Ο ΑΡΠΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΚΕΡΟΥ

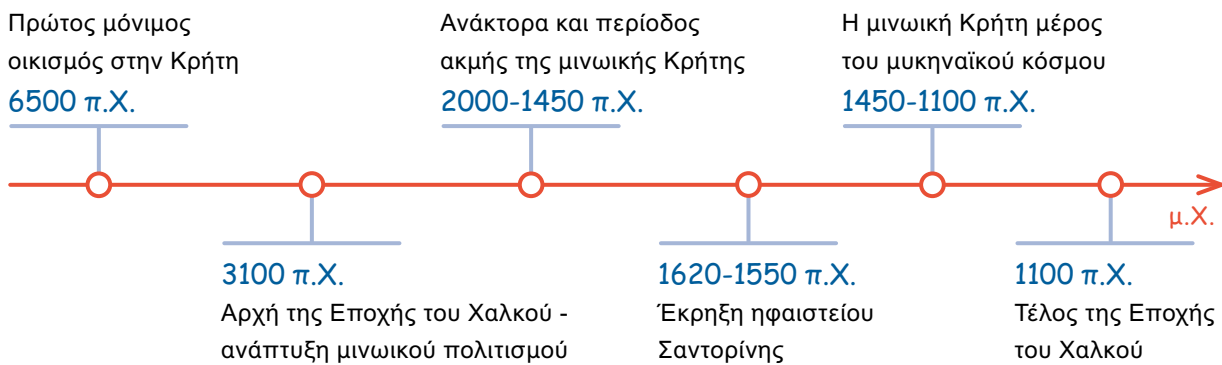

ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ
ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΤΗΣ ΘΗΡΑΣ

6.3

Μινωικός πολιτισμός και μινωική θαλασσοκρατία

Στην Κρήτη αναπτύχθηκε ένας πολύ σημαντικός πολιτισμός, ο μινωικός, από τον μυθικό βασιλιά Μίνωα. Οι Μινωίτες ανέπτυξαν το εμπόριο και τη ναυτιλία. Έγιναν κυρίαρχοι στη θάλασσα δημιουργώντας τη μινωική «**θαλασσοκρατία**».

Βασιλιάς Μίνωας - Μινωικός πολιτισμός

Στην Κρήτη, την Εποχή του Χαλκού, αναπτύχθηκε ένας πολύ σημαντικός πολιτισμός, ο μινωικός. Ο μινωικός πολιτισμός πήρε το όνομά του από τον μυθικό βασιλιά Μίνωα, γιο του Δία και της Ευρώπης, που ήταν ένας ισχυρός και δίκαιος βασιλιάς. Η Κρήτη βρίσκεται στο κέντρο της Ανατολικής Μεσογείου και έχει εύφορο έδαφος. Αυτοί ήταν σημαντικοί λόγοι για την ανάπτυξη του μινωικού πολιτισμού.

Οι Μινωίτες αναπτύσσουν το εμπόριο

Οι Μινωίτες ασχολήθηκαν με επιτυχία με το εμπόριο και τη ναυτιλία. Την περίοδο από το 2000 π.Χ. έως το 1450 π.Χ. ο μινωικός πολιτισμός γνώρισε μεγάλη **ακμή**. Η Κρήτη είχε εμπορικές σχέσεις με όλα τα νησιά του Αιγαίου και ιδιαίτερα με τις Κυκλάδες. Εμπορικές σχέσεις είχαν αναπτύξει και με την Κύπρο, την Αίγυπτο, τη Συρία, τη Μικρά Ασία. Μετέφεραν και πουλούσαν λάδι, ελιές, μέλι, κρασί, όσπρια, αλλά και κεραμικά αγγεία, κοσμήματα, ξυλεία. Αγόραζαν χαλκό, χρυσό, ασήμι και άλλα μέταλλα, καθώς και **ελεφαντόδοντο**.

1. Σφραγιδόλιθος με παράσταση πλοίου με πανί 2100 π.Χ.-1580 π.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

© Υπουργείο Πολιτισμού

Μινωική «Θαλασσοκρατία»

Οι Μινωίτες κατασκεύασαν τα καλύτερα πλοία της εποχής και ήταν πολύ καλοί ναυτικοί. Έφτιαξαν πολλά λιμάνια σε όλο το νησί για να διευκολύνονται στο εμπόριο. Τα πιο σημαντικά από αυτά βρίσκονταν στην Κάτω Ζάκρο, στην Αμνισό, στον Κομμό και στο Παλαίκαστρο. Τα μινωικά πλοία ταξίδευαν σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Για τον λόγο αυτό οι αρχαίοι ιστορικοί και οι αρχαιολόγοι ονόμασαν το φαινόμενο αυτό «μινωική θαλασσοκρατία». Με τη θαλάσσια κυριαρχία οι Μινωίτες έλεγχαν το εμπόριο και την οικονομία και αύξαναν τη δύναμή τους.

Πηγή 1

Το μινωικό λιμάνι του Κομμού

Ο Κομμός βρίσκεται στην ακτή της νότιας κεντρικής Κρήτης. Κατά τη μινωική εποχή (1750-1250 π.Χ.) ήταν πόλη 35.000 τετραγωνικών μέτρων και είχε κτίρια στον τύπο του ανακτόρου με κεντρική αυλή. Σε ένα από αυτά φύλασσαν πλοία τον χειμώνα που δεν γίνονταν ταξίδια. Η θέση του Κομμού στη θάλασσα, με τον πλούτο των υλικών από την Κύπρο την Αίγυπτο, τη Συρία και αλλού, δείχνει ότι ο Κομμός ήταν η πόλη-λιμάνι της Φαιστού και της Αγίας Τριάδας.

<https://www.kommosconservancy.org>

2. Ο αρχαιολογικός χώρος του Κομμού.

© Υπουργείο Πολιτισμού

Πηγή 2

Οι απόγονοι του Μίνωα στον Τρωικό Πόλεμο

Ο Ιδομενέας ήταν εγγονός του Μίνωα και βασιλιάς της Κρήτης. Ήταν αρχηγός των Μινωιτών στον Τρωικό Πόλεμο. Ο Ιδομενέας είχε φιλοξενηθεί πολλές φορές στο παλάτι του Μενέλαου και της Ελένης στη Σπάρτη. Ήταν ο αρχηγός των Κρητών και πήγε στην Τροία με οχδόντα πλοία από τις πόλεις Κνωσό, Γόρτυνα, Φαιστό και Ρύτιο. Πολέμησε γενναία και μετά το τέλος του Τρωικού Πολέμου επέστρεψε στην Κρήτη.

Όμηρος, *Ιλιάδα*, ραψωδίες Γ και Ν (ελεύθερη απόδοση).

ΜΙΝΩΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΜΙΝΩΙΚΗ ΘΑΛΑΣΣΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Πηγή 3

Ομοίωμα πλοίου μινωικής περιόδου, Ναυτικό Μουσείο Κρήτης

Επιστήμονες-ερευνητές έκαναν ένα πείραμα ανακατασκευής μινωικού πλοίου. Το πλοίο έχει μήκος 17 μέτρα και πλάτος 4 μέτρα. Θα ήταν κατασκευασμένο από ξύλο κυπαρισσιού. Θα είχε κουπιά σε κάθε μεριά καθώς και ένα βοηθητικό, απλό, μεγάλο πανί.

© Ναυτικό Μουσείο Κρήτης

3. Ομοίωμα πλοίου μινωικής περιόδου.

Ναυτικό Μουσείο Κρήτης, <http://mar-mus-crete.gr/ektheseis/arxaia-naypigiki/anakataskeyi/>

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Γιατί ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στην Κρήτη ονομάστηκε μινωικός;
2. Πώς πιστεύετε ότι επηρέασε το εμπόριο τη ζωή των ανθρώπων στην Κρήτη;
3. Φανταστείτε ότι είστε Μινωίτες ναυτικοί και ταξιδεύετε από την Κρήτη για την Αίγυπτο. Περιγράψτε σε μία παράγραφο τις δυσκολίες του ταξιδιού σας.

Αποτιμητής

1. Τι εννοούμε με τον όρο «θαλασσοκρατία»;
2. Πόσο επηρέασε η γεωγραφική θέση της Κρήτης τις επαφές της με τους αρχαίους πολιτισμούς της Ανατολής και της Μεσογείου;

Γλωσσάρι

Ακμή: Η ανάπτυξη, η πρόοδος.

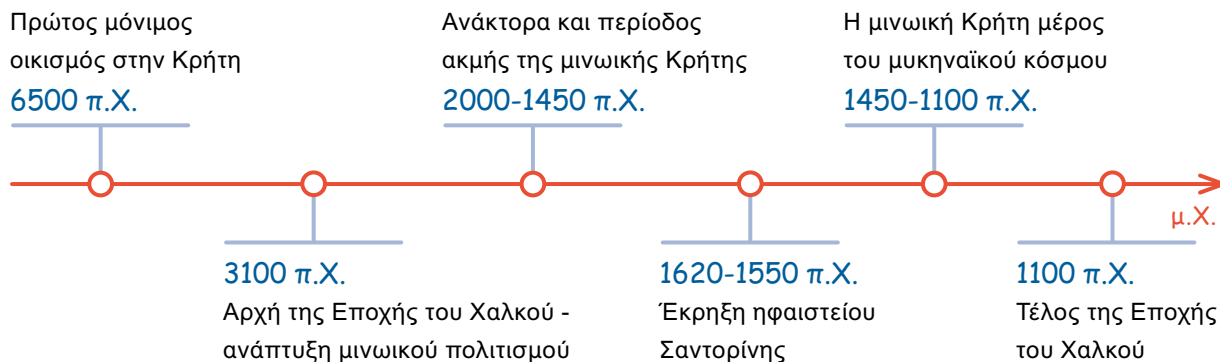
Ελεφαντόδοντο: Λευκό υλικό, που παίρνουμε από τα δόντια του ελέφαντα και φτιάχνουμε έργα τέχνης μεγάλης αξίας.

Θαλασσοκρατορία ή θαλασσοκρατία: Η κυριαρχία στη θάλασσα.

Σφραγιδόλιθοι: Πολύτιμοι λίθοι, με παραστάσεις ή σύμβολα που χρησιμοποιούνταν σαν σφραγίδες.

6.4 Το μινωικό ανάκτορο

Τα **ανάκτορα** της Κρήτης ήταν κτίρια με δύο ή περισσότερους ορόφους και πολλά δωμάτια στολισμένα με τοιχογραφίες. Εκεί έμεναν οι άρχοντες με τις οικογένειές τους. Ήταν τα πολιτικά, οικονομικά και θρησκευτικά κέντρα των περιοχών τους. Το πιο ονομαστό ανάκτορο ήταν αυτό της Κνωσού.

Ανάκτορα στην Κρήτη

Τη μινωική εποχή χτίστηκαν σπουδαία ανάκτορα σε διάφορες περιοχές της Κρήτης. Πιο ονομαστά ήταν αυτά που χτίστηκαν στην Κνωσό, στη Φαιστό, στα Μάλια και στη Ζάκρο. Υπήρχαν και πιο μικρά σε άλλες περιοχές του νησιού.

1. Περιοχές της Κρήτης με τα σπουδαιότερα ανάκτορα και παρόμοια κτίρια.

Οι ανασκαφές

Με τη βοήθεια των ανασκαφών του Άγγλου **αρχαιολόγου** Άρθουρ Έβανς, ο οποίος έφερε στο φως το ανάκτορο της Κνωσού, γνωρίζουμε τον τρόπο που ήταν χτισμένα τα ανάκτορα αυτά, μιας και όλα έμοιαζαν αρκετά μεταξύ τους.

Οργάνωση ανακτόρων

Τα ανάκτορα ήταν οικονομικά, θρησκευτικά, εμπορικά και πολιτικά κέντρα, πολύ καλά οργανωμένα. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα ήταν η κεντρική αυλή. Γύρω της υπήρχαν συγκροτήματα δωματίων, τοποθετημένα με πολύπλοκο τρόπο, το ένα δίπλα στο άλλο. Τα συγκροτήματα αυτά είχαν συνήθως δύο ορόφους και στην Κνωσό περισσότερους. Επικοινωνούσαν μεταξύ τους με σκάλες και πολύπλοκους διαδρόμους. Υπολογίζεται ότι το ανάκτορο της Κνωσού, που ήταν το μεγαλύτερο, είχε περίπου 1.500 δωμάτια. Στους επάνω ορόφους έμεναν οι άρχοντες με τις οικογένειές τους, οι σύμβουλοί τους, οι ιερείς και οι ιέρειες. Στο ισόγειο υπήρχαν αποθήκες, όπου αποθήκευαν σε μεγάλα πιθάρια λάδι, κρασί, σιτάρι και άλλα προϊόντα. Υπήρχαν και εργαστήρια στα οποία τεχνίτες κατασκεύαζαν αγγεία, κοσμήματα και άλλα αντικείμενα από πέτρα και μέταλλο. Εντυπωσιακό ήταν το σύστημα **ύδρευσης**, με το οποίο έφερναν νερό στο ανάκτορο από μακρινές πηγές, καθώς και το σύστημα αποχέτευσης.

ΤΑ ΜΙΝΩΙΚΑ ΑΝΑΚΤΟΡΑ

Τοιχογραφίες

Τα ανάκτορα ήταν στολισμένα με όμορφες τοιχογραφίες που απεικόνιζαν λουλούδια, ζώα, δελφίνια, νέους και νέες. Από αυτές μαθαίνουμε για τον τρόπο ζωής των Μινωικών. Στα ανάκτορα γίνονταν οι περισσότερες θρησκευτικές τελετές και ενδεχομένως τα ταυροκαθάψια.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Το ανάκτορο της Κνωσού όπως είναι σήμερα.

ΜΙΝΩΙΚΑ
ΑΝΑΚΤΟΡΑ

ΜΙΝΩΙΚΕΣ
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Πηγή 1

Ανασκαφές στην Κνωσό

Νομίζω ότι πέτυχα με τις ανασκαφές μου να βρω το βασιλικό ανάκτορο, δηλαδή το Βασιλικό Μέγαρο του Πρώτου της Κρήτης Βασιλιά, Μίνωα του Α΄. Το ανάκτορο βρίσκεται στην κορυφή του χαμηλού λόφου Κεφάλα και για το Βασιλικό Μέγαρο ο Όμηρος βεβαιώνει την ύπαρξή του στην Κνωσό.

Από την ανασκαφική έκθεση του Μίνωα Καλοκαιρινού, στο Κόπακα Κ., *Παλίμνηστο* 9-10 (1989-90), σ. 42 (ελεύθερη απόδοση).

© Moptil

3. Αναπαράσταση του ανακτόρου της Κνωσού.

ΤΟ ΑΝΑΚΤΟΡΟ ΤΗΣ ΚΝΩΣΟΥ

Πηγή 2

Από τον Καλοκαιρινό στον Έβανς

Η πρώτη ανασκαφή έγινε το 1878 από τον Μίνωα Καλοκαιρινό στον χαμηλό λόφο «του Τσελεπή ή Κεφάλα», εκεί όπου βρίσκονται σήμερα τα εντυπωσιακά ερείπια του ανακτόρου. Οι συστηματικές ανασκαφικές έρευνες άρχισαν αργότερα από τον Άγγλο αρχαιολόγο Άρθουρ Έβανς.

Δομή, τόμος 8ος, σ. 291.

© <https://el.wikipedia.org/wiki/>

4. Μίνωας Καλοκαιρινός.

© <https://el.wikipedia.org/wiki/>

5. Άρθουρ Έβανς.

Πηγή 3

Αίθουσα του θρόνου

Πρόκειται για ένα συγκρότημα δωματίων που ο αρχαιολόγος Έβανς ονόμασε «αίθουσα του θρόνου». Η ονομασία οφείλεται στο λίθινο κάθισμα που βρέθηκε στον χώρο πίσω από τον προθάλαμο. Οι χρωματισμένες επιφάνειες της αίθουσας είχαν υποστεί ζημιές. Έγιναν εργασίες συντήρησης των τοιχογραφιών, οι οποίες αποκαταστάθηκαν αισθητικά και απέκτησαν την αρχική τους αξία ως έργα τέχνης.

Εφορία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου,
<https://knossosdocumenta.gr/aithousa-tou-thronou>

© Υπουργείο Πολιτισμού

6. Η αίθουσα του θρόνου στο ανάκτορο της Κνωσού.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Σε ποιες περιοχές της Κρήτης είχαν χτιστεί ανάκτορα; Βρείτε τις περιοχές αυτές στον πολιτικό χάρτη της τάξης σας.
2. Ποιος ξεκίνησε και ποιος ολοκλήρωσε τις ανασκαφές στην Κνωσό;
3. Τι σας εντυπωσίασε περισσότερο από το ανάκτορο της Κνωσού;

Αποτιμητής

1. Πώς κατάλαβα τι ήταν ένα μινωικό ανάκτορο; Τι άλλο θα ήθελα να μάθω;
2. Το ανάκτορο, εκτός από σπίτι του άρχοντα, είχε και άλλες λειτουργίες. Μπορείτε να αναφέρετε κάποιες από αυτές;

Γλωσσάρι

Ανάκτορο: Η κατοικία του βασιλιά ή του άρχοντα.

Αρχαιολόγος: Ο επιστήμονας που ασχολείται με την έρευνα και τη μελέτη μνημείων της αρχαιότητας.

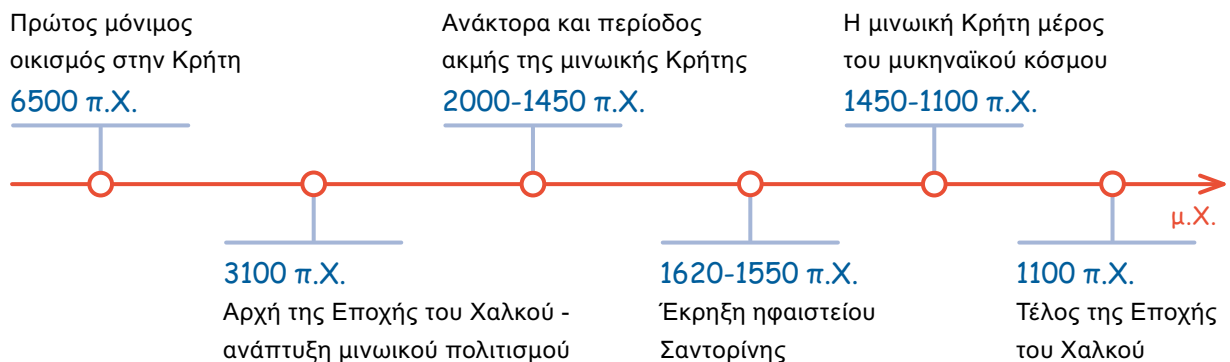
Πολυώροφο κτίριο: Το κτίριο που είναι μεγάλο και έχει πολλούς ορόφους.

Ύδρευση: Δίκτυο μεταφοράς πόσιμου νερού σε μια περιοχή.

6.5

Η καθημερινή ζωή στις πόλεις των Μινωιτών

Η καθημερινή ζωή στη μινωική Κρήτη φαίνεται ότι ήταν ειρηνική και οι κάτοικοι ζούσαν με αισιοδοξία. Η κοινωνία, η κατοίκηση, το φυσικό περιβάλλον, η θρησκεία, η **διοίκηση** και η οικονομία συνδέονταν μεταξύ τους αρμονικά και οδήγησαν στη δημιουργία ενός πολύ σημαντικού πολιτισμού.

Τόποι κατοικίας

Αρχικά οι Μινωίτες κατοικούσαν σε χωριά επάνω σε πλαγιές βουνών, χαμηλούς λόφους και σε γόνιμες πεδινές περιοχές. Στη συνέχεια δημιουργήθηκαν μικρές πόλεις γύρω από τα ανάκτορα. Υπήρχαν και οικισμοί που χτίζονταν σε ψηλά και αρκετά συχνά σε απόκρημνα σημεία.

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Ομοιώματα προσώπων σπιτιών που βρέθηκαν στην Κνωσό, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Κοινωνία, διοίκηση, θρησκεία

Στη μινωική Κρήτη υπήρχαν διαφορετικές **κοινωνικές ομάδες** με βάση το επάγγελμα και τον πλούτο των ατόμων. Διοικούσαν οι επικεφαλής των ανακτόρων που συγκέντρωναν και τη μεγαλύτερη εξουσία. Η θρησκεία ήταν πολύ σημαντική και βρισκόταν σε στενή σχέση με τα ανάκτορα. Στη θρησκεία κυρίαρχη θέση είχε μια γυναικεία θεότητα, για την οποία γίνονταν **τελετουργίες** σε ειδικούς χώρους (ιερά) με τη συμμετοχή ανδρών και γυναικών.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Λεπτομέρεια από τη σαρκοφάγο της Αγίας Τριάδας. Η ιέρεια θυσιάζει τον ταύρο με τη συνοδεία αυλητού. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Επαγγέλματα, οικονομία

Αν και οι αρχαιολόγοι μιλούν για μια μεγάλη περίοδο «μινωικής ειρήνης», στην Κρήτη έχουν βρεθεί και όπλα (διπλοί πελέκεις, ξίφη). Εκτός από τους στρατιώτες υπήρχαν αγρότες, κτηνοτρόφοι, έμποροι και τεχνίτες. Καθώς δεν χρησιμοποιούσαν νομίσματα, αποθήκευαν και αντάλλασσαν τα αγροτικά, κτηνοτροφικά ή βιοτεχνικά προϊόντα τους με δυσεύρετες πρώτες ύλες και πολυτελή υλικά σε ολόκληρη την Ανατολική Μεσόγειο και την Αίγυπτο.

Ενδυμασία, θέση της γυναίκας

Οι Μινωίτες ντύνονταν πολύ κομψά. Οι άνδρες φορούσαν το «ζώμα», που έμοιαζε με ύφασμα σφιγμένο στη μέση. Μακρύ ρούχο φορούσαν οι αξιωματούχοι ή οι ιερείς. Στις δημόσιες εμφανίσεις τους οι γυναίκες φορούσαν εντυπωσιακά ρούχα και φαίνεται ότι κατείχαν σημαντική θέση στην κοινωνία.

© Εκδόσεις Πεδίο

3. Τύποι γυναικείων κομμώσεων όπως απεικονίζονται στις τοιχογραφίες της Θήρας, της Κνωσού και της Τίρυνθας.

Η θέση του μινωικού πολιτισμού

Η γεωγραφική θέση της Κρήτης, κοντά στην Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή, την έφερε από νωρίς σε επικοινωνία και ανταλλαγές με τους μεγάλους πολιτισμούς της εποχής, όπου οι Κρήτες απολάμβαναν αναγνώριση και ιδιαίτερη εκτίμηση.

Πηγή 1

Η θέση της γυναίκας στην Κρήτη

[...] είναι κοινώς αποδεκτό ότι οι γυναίκες κατείχαν υψηλή θέση στη μινωική κοινωνία και έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη δημόσια ζωή. Το συμπέρασμα αυτό προκύπτει από τις παραστάσεις της μινωικής εικονογραφίας, όπου οι γυναίκες εμφανίζονται συχνά να συμμετέχουν σε κοινωνικές εκδηλώσεις ως θεατές δημόσιων θεαμάτων, ως ιέρειες αλλά και ως αθλήτριες.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού,
<https://www.fhw.gr/chronos/02/crete/gr/society/index3.html>

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΣΤΗ ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

4. Κνωσός. Το σφράγισμα της «μητέρας των ορέων».

© Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel

ΟΙ ΚΥΡΙΑΣ ΤΩΝ
ΜΙΝΩΙΚΩΝ
ΑΝΑΚΤΟΡΩΝ

Πηγή 2

Στα εργαστήρια των μινωικών ανακτόρων

«Πήγαινε γρήγορα στα εργαστήρια, βρες τον Άκτι, τον τεχνίτη και πες του να σου δώσει το δοχείο με τα αρωματικά λάδια που του έχω παραγγείλει». Τα εργαστήρια βρίσκονταν στο βορειανατολικό τμήμα των ανακτόρων. Οι τεχνίτες και οι καλλιτέχνες κατασκεύαζαν εργαλεία, κομψοτεχνήματα, αγγεία, κοσμήματα και ό,τι άλλο χρησιμοποιούσαν οι ένοικοι του ανακτόρου. Δυσκολεύτηκα να βρω τον Άκτι μέσα στο πλήθος των τεχνιτών. Μου έδωσε το αγγείο της Αριάδνης και έμεινα με ανοικτό το στόμα, να το θαυμάζω.

Ψαραύτη, Λ. (2006). *Τάλως, ο χάλκινος γίγαντας της Κρήτης*. Αθήνα, σσ. 86-87.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι είδους μέρη διάλεγαν οι Κρήτες για να φτιάξουν τις κατοικίες τους;
2. Ποια ήταν τα επαγγέλματα των Μινωιτών;
3. Πώς δημιουργούνταν οι κοινωνικές ομάδες των Κρητών και ποιοι διοικούσαν;

Αποτιμητής

1. Τι σημαίνουν οι έννοιες *τελετουργία*, *εορτή*, *αισιοδοξία*, *ειρήνη*, όπως φαίνονται από την καθημερινή ζωή στη μινωική Κρήτη;
2. Ποια στοιχεία της ζωής των Κρητών φαίνεται ότι είχαν ξεχωριστή σημασία για αυτούς;
3. Ποια η σχέση των Μινωιτών με τη θρησκεία;

Γλωσσάρι

Διοίκηση: Ο τρόπος που διευθύνεται ένα σύστημα.

Ιεραρχία: Η σειρά των κοινωνικών τάξεων.

Κοινωνικές ομάδες: Ομάδες ανθρώπων με κάποιον ρόλο στην παραγωγή και την οικονομία.

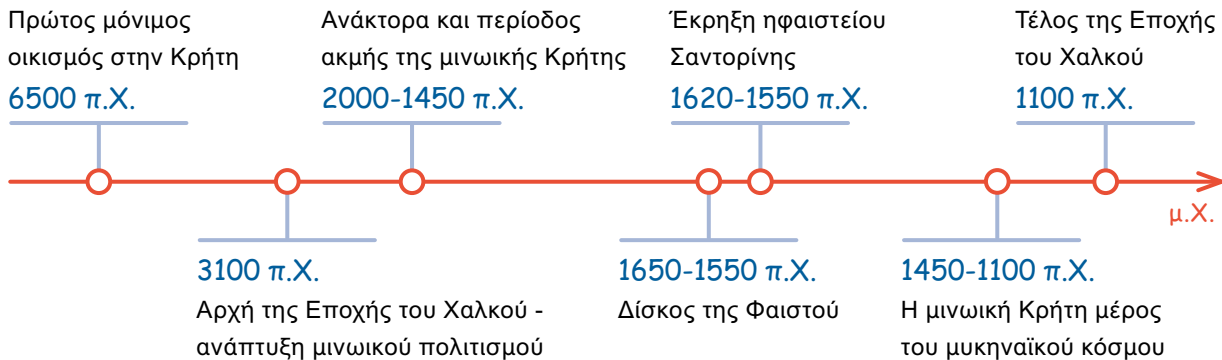
Μινωική ειρήνη: Μια χρονική περίοδος χωρίς πολέμους.

Τελετουργίες: Πράξεις που γίνονται με συγκεκριμένο τρόπο σε θρησκευτικές ή άλλες τελετές.

6.6

Τελετουργίες και γραφή στη μινωική Κρήτη

Στη μινωική Κρήτη λάτρευαν μία γυναικεία θεότητα, τη θεά της φύσης. Έκαναν πολλές γιορτές και τελετές προς τιμήν της. Μία από τις γιορτές ήταν τα **ταυροκαθάψια**. Ανακάλυψαν τη γραφή και χρησιμοποίησαν διάφορα είδη γραφής, όπως την ιερογλυφική και τη **γραμμική Α΄**.

Η Μεγάλη Θεά

Οι κάτοικοι της μινωικής Κρήτης λάτρευαν μία γυναίκα θεά. Κάποιοι αρχαιολόγοι την αποκαλούν Μεγάλη Θεά ή Μεγάλη Μητέρα. Πίστευαν ότι ήταν υπεύθυνη για την **καρποφορία** στη φύση και προκαλούσε τη βροχή, τον αέρα και τα διάφορα καιρικά φαινόμενα. Υπήρχαν διάφοροι χώροι λατρείας, όπως σπηλιές, κορυφές βουνών και σε ειδικά δωμάτια στα ανάκτορα. Για να την ευχαριστήσουν, της πρόσφεραν διάφορα προϊόντα, καρπούς και μικρά πήλινα αγάλματα για τις καλές σοδειές που είχαν. Τις τελετές συνήθως έκαναν **ιέρειες** αλλά και ιερείς.

1. Χρυσό δακτυλίδι που απεικονίζει λατρευτική σκηνή, πιθανώς προς τη Μεγάλη Μητέρα Θεά, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου

© Υπουργείο Πολιτισμού

Ταυροκαθάψια

Οι μινωικές γιορτές συχνά συνδύαζαν τα αθλήματα με τις θρησκευτικές τελετές. Η πιο σημαντική γιορτή ήταν τα ταυροκαθάψια. Νέοι και νέες συλλάμβαναν ταύρους με δίχτυα ή έκαναν ακροβατικές ασκήσεις πάνω τους. Ο ταύρος ήταν ιερός και αποτελούσε σύμβολο της δύναμης των ανακτόρων.

Η γραφή στη μινωική Κρήτη

Στη μινωική Κρήτη χρησιμοποιήθηκε και η γραφή. Οι άνθρωποι έγραφαν ή χάραζαν εικόνες ζώων, φυτών και πλοίων ή σύμβολα σε πινακίδες από πηλό και σε αντικείμενα. Οι επιστήμονες δεν έχουν καταφέρει να "διαβάσουν" τις μινωικές γραφές. Έτσι η γλώσσα τους παραμένει άγνωστη.

Η ΓΡΑΦΗ ΤΩΝ
ΜΙΝΩΙΤΩΝ

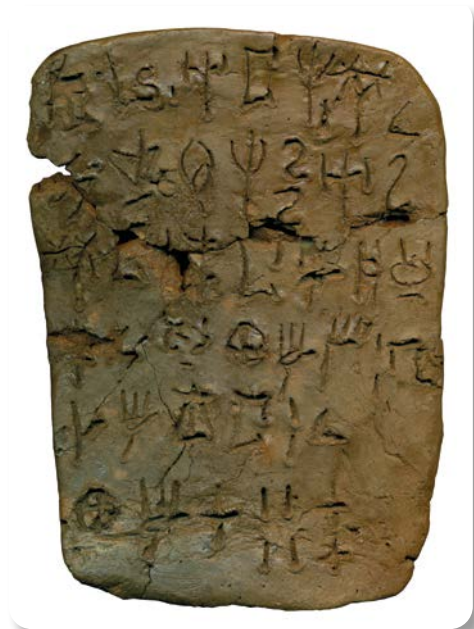
Ιερογλυφική γραφή - Δίσκος της Φαιστού - Γραμμική Α'

Κάποιες φορές μία εικόνα αντιστοιχούσε σε μία λέξη. Αυτή είναι η ιερογλυφική γραφή. Στη Φαιστό βρέθηκε ένας πήλινος δίσκος με σύμβολα μιας ιδιαίτερης ιερογλυφικής γραφής που είχαν γίνει με σφραγίδες. Είναι ο διάσημος Δίσκος της Φαιστού. Άλλες φορές κάθε σύμβολο αντιστοιχούσε σε μία συλλαβή μιας λέξης. Αυτή η γραφή ονομάστηκε από τους αρχαιολόγους Γραμμική Α'.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Η περίφημη τοιχογραφία με τα ταυροκαθάψια ανακαλύφθηκε στην ανατολική πλευρά του ανακτόρου της Κνωσού. Απεικονίζονται ένας άνδρας να κάνει ακροβατικά στην πλάτη του ταύρου και δύο γυναίκες, μια πίσω του και μια που στηρίζεται στα κέρατα του ταύρου. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

© Λ. Πλάτων. Αρχείο ανασκαφής Ζάκρου

3. Πήλινη πινακίδα με Γραμμική Α' γραφή από το μινωικό ανάκτορο της Ζάκρου. Χρονολογείται περίπου στο 1450 π.Χ.

Πηγή 1

Ο Δίσκος της Φαιστού

Το πιο γνωστό δείγμα της ιερογλυφικής μινωικής γραφής είναι ο μοναδικός στο είδος του δίσκος, που βρέθηκε σε ένα μικρό δωμάτιο του ανακτόρου της Φαιστού. Στις δύο πλευρές του έχουν αποτυπωθεί σύμβολα σε μία σειρά, που ακολουθεί σπειροειδή διάταξη, ξεκινώντας από την περιφέρεια και καταλήγοντας στο κέντρο. Διακρίνονται 45 σύμβολα που ομαδοποιούνται σχηματίζοντας λέξεις. Η αποτύπωσή τους έγινε με σφραγίδες, όταν ο πηλός ήταν ακόμη νωπός. Μέχρι σήμερα έχουν προταθεί διάφορες αποκρυπτογραφήσεις του κειμένου.

4. Ο Δίσκος της Φαιστού,
Αρχαιολογικό Μουσείο
Ηρακλείου.

© Υπουργείο Πολιτισμού

Υπουργείο Πολιτισμού (2007). «Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου. Ο Δίσκος της Φαιστού». Οδυσσεύς, Υπουργείο Πολιτισμού, http://odysseus.culture.gr/h/4/gh430.jsp?obj_id=7881

Πηγή 2

Σύμβολα της μινωικής λατρείας

Πολλά είναι τα σύμβολα της μινωικής λατρείας. Ο διπλός **πέλεκυς** είναι το σημαντικότερο ιερό σύμβολο της μινωικής λατρείας. Στη φωτογραφία κάτω δεξιά εικονίζεται χρυσός διπλός πέλεκυς, που χρονολογείται στο 1700-1600 π.Χ. και βρέθηκε στο σπήλαιο Αρκαλοχωρίου. Τα διπλά κέρατα του ταύρου, που λατρευόταν ως ιερό ζώο, είναι πολύ συνηθισμένο σύμβολο της μινωικής λατρείας. Στη φωτογραφία κάτω αριστερά εικονίζεται κεφαλή ταύρου που βρέθηκε στο ανάκτορο της Κνωσού και χρονολογείται στο 1600 π.Χ. Βρίσκονται και τα δύο στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

<https://heraklionmuseum.gr/dimofilestera-ekthemata/>

© Υπουργείο Πολιτισμού

© Υπουργείο Πολιτισμού

ΤΕΛΕΤΟΥΡΓΙΕΣ
ΚΑΙ ΓΡΑΦΗ ΣΤΗ
ΜΙΝΩΙΚΗ ΚΡΗΤΗ

Πηγή 3

Ταυροκαθάψια

Οι άνθρωποι αντάμωναν συχνά το θάνατο. Ο ταύρος ποτέ, γιατί ποτέ δε σκότωναν τους ταύρους. Ένας ταύρος μπήκε ορμητικός στην αρένα. Ο ακροβάτης πήρε φόρα, πήδησε στη ράχη του ζώου, έκανε δύο τούμπες στον αέρα. Ο κόσμος τον αποθέωσε. Ο ταυροκαθάπτης επιχείρησε νέο άλμα. Έπιασε τον ταύρο από τα κέρατα και τινάχτηκε ψηλά. Έκανε μια στροφή. Αυτή τη φορά η προσγείωση ήταν άστοχη, χτύπησε στην κοιλιά και στη ράχη. Το πλήθος σηκώθηκε στο πόδι.

Βαρελά, Α. (2009). *Κρήτη: Ήρωες – Τόποι – Πολιτισμοί*. Αθήνα, σσ. 59-60.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια ήταν η πιο σημαντική θεά των Μινωιτών, πού τη λάτρευαν και τι της πρόσφεραν;
2. Ποιο στοιχείο της μινωικής ζωής σας εντυπωσίασε περισσότερο και γιατί;
3. Διαβάστε την Πηγή 3 και απαντήστε στην ερώτηση: Ποιοι αγωνίζονταν στα Ταυροκαθάψια, κινδύνευαν και τι γινόταν ο ταύρος;

Αποτιμητής

1. Για ποιον λόγο διοργάνωναν γιορτές και αγώνες οι Μινωίτες;
2. Τι γνωρίζετε για τον Δίσκο της Φαιστού;

Γλωσσάρι

Γραμμική Α΄: Ήταν ένα είδος γραφής των Μινωιτών. Έγραφαν ή χάραζαν πάνω σε πήλινες πινακίδες που έχουν βρεθεί σε πολλά μέρη της Κρήτης. Ακόμη δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί.

Ιέρεια: Η γυναίκα που υπηρετεί έναν θεό ή μία θεά και κάνει τελετουργίες.

Καρποφορία: Όταν παίρνουμε πολλούς καρπούς από τα δέντρα ή τα φυτά.

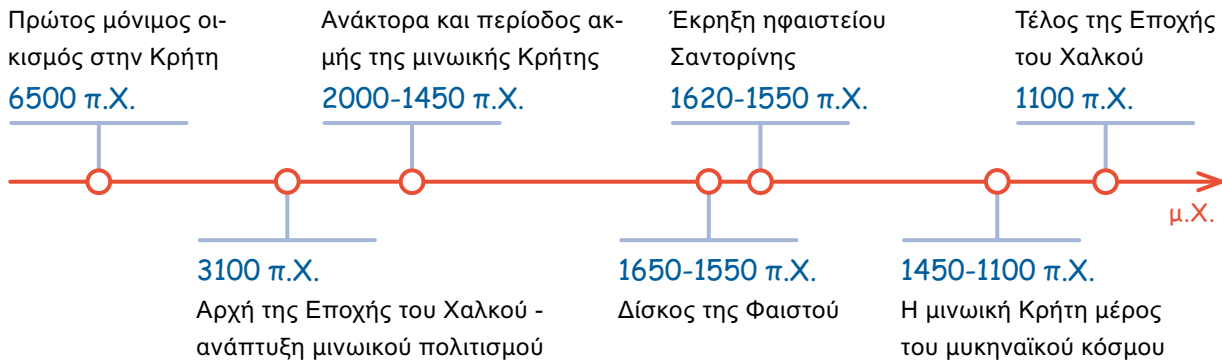
Πέλεκυς: Τσεκούρι με ξύλινη λαβή.

Ταυροκαθάψια: Τα Ταυροκαθάψια ήταν η μεγαλύτερη γιορτή. Γίνονταν την άνοιξη και έπαιρναν μέρος αγόρια και κορίτσια, κάνοντας επικίνδυνα ακροβατικά πάνω σε ταύρους.

6.7

Η τέχνη της μινωικής Κρήτης

Οι Μινωίτες διακρίθηκαν στις τέχνες. Σε όλη την Κρήτη υπήρχαν πολλά εργαστήρια **κεραμικής** και **χρυσοχοΐας** που έφτιαχναν πολύ όμορφα κεραμικά αγγεία και κοσμήματα. Ανέπτυξαν την τέχνη των σφραγίδων και ξεχώρισαν και στη ζωγραφική με τις περίφημες **τοιχογραφίες** τους.

Η κεραμική τέχνη

Οι Μινωίτες ανέπτυξαν τις τέχνες, όπως η κεραμική τέχνη. Οι **αγγειοπλάστες** κατασκεύαζαν πήλινα αγγεία σε πολλά σχήματα και μεγέθη και τα διακοσμούσαν με πολλά σχέδια και χρώματα. Τα έργα των μινωικών εργαστηρίων ήταν περιζήτητα. Μινωικά αγγεία έχουν βρεθεί στις Κυκλάδες, στην Κύπρο, στη Συρία και στην Αίγυπτο.

Οι σφραγίδες

Οι Μινωίτες έφτιαχναν σφραγίδες από κόκαλο ή από πέτρα και τις κρεμούσαν στον λαιμό τους. Υπήρχαν και χρυσές σφραγίδες-δαχτυλίδια. Οι τεχνίτες χάραζαν στις σφραγίδες διάφορα σχήματα και παραστάσεις: ζώα πραγματικά ή μυθικά, εικόνες καθημερινής ζωής ή θρησκευτικά θέματα. Οι Μινωίτες πίεζαν τις σφραγίδες σε κομμάτια από υγρό πηλό για να υπογράψουν μία συμφωνία ή τις φορούσαν ως δαχτυλίδια, κοσμήματα και φυλαχτά.

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Καμαραϊκό αγγείο από τη Φαιστό. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Τα κοσμήματα

Η χρυσοχοΐα ήταν επίσης μια τέχνη που ανέπτυξαν οι Μινωίτες. Ο πλούτος και η ποικιλία των κοσμημάτων τους είναι τεράστια. Υπήρχαν εργαστήρια χρυσοχοΐας που κατασκεύαζαν πανέμορφα κοσμήματα. Ακόμα και σήμερα θαυμάζουμε την τεχνική και τον τρόπο κατασκευής τους που αποδεικνύει ότι οι τεχνίτες αυτοί ήταν πραγματικοί καλλιτέχνες.

Οι τοιχογραφίες

Οι Μινωίτες ήταν εξαιρετικοί ζωγράφοι. Τα πιο εντυπωσιακά δείγματα ζωγραφικής είναι οι πανέμορφες τοιχογραφίες, όπως αυτές που ανακάλυψαν οι αρχαιολόγοι στο ανάκτορο της Κνωσού και σε άλλα κτίρια, οι οποίες απεικονίζουν θέματα από τη φύση και τη θρησκεία τους.

Το τέλος του μινωικού πολιτισμού

Οι Μινωίτες ξεχώρισαν στις τέχνες και στο εμπόριο, στην οικονομία και τη γραφή. Δημιούργησαν έναν πολύ σημαντικό πολιτισμό που άκμασε για πάνω από 1.500 χρόνια, ακόμη και όταν η Κρήτη βρέθηκε κάτω από την επίδραση των Μυκηναίων.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Η τοιχογραφία του «Πρίγκιπα των Κρίνων» από την Κνωσό. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Η ΤΕΧΝΗ ΤΗΣ
ΜΙΝΩΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Πηγή 1

Ο Πρίγκιπας των Κρίνων

Η ανάγλυφη τοιχογραφία του «Πρίγκιπα των Κρίνων» είναι ίσως η διασημότερη μινωική τοιχογραφία. Παριστάνεται νεαρός άνδρας με έντονο ανάγλυφο σε κόκκινο βάθος. Η τοιχογραφία βρέθηκε στο ανάκτορο της Κνωσού. Δημιουργήθηκε την περίοδο 1600-1450 π.Χ. και έχει ύψος περίπου 2,5 μέτρα. Ο Έβανς πίστευε ότι απεικονίζει τον «Βασιλιά-Ιερέα», ενώ άλλοι αρχαιολόγοι θεωρούν ότι ο «Πρίγκιπας» ήταν αθλητής, πυγμαχός ή ηγεμόνας.

Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου,

<https://www.heraklionmuseum.gr/exhibit/toichografia-tou-prigkipa-me-ta-krina/>

Πηγή 2

Τα καμαραϊκά αγγεία

Τα πιο γνωστά κεραμικά είναι τα καμαραϊκά αγγεία. Ονομάστηκαν έτσι γιατί τα πρώτα βρέθηκαν στο σπήλαιο των Καμαρών κοντά στη Φαιστό. Η ακρίβεια των σχημάτων, η πρωτοτυπία της διακόσμησης ανέδειξαν τα αγγεία του καμαραϊκού ρυθμού σε πραγματικά έργα τέχνης. Ήταν περιζήτητα εντός και εκτός Κρήτης. Τα σχήματά τους είναι περίτεχνα και πολλές φορές εντελώς πρωτότυπα. Η διακόσμησή τους έχει ανεξάντλητους συνδυασμούς που κάνουν τα περισσότερα αγγεία μοναδικά χωρίς δεύτερο όμοιό τους.

Δημοπούλου-Ρεθεμιωτάκη, Ν. (2007). *Το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου*, Αθήνα, σ. 223.

© Υπουργείο Πολιτισμού

3. Η τοιχογραφία των δελφινιών που βρέθηκε στην Κνωσό. Απεικονίζονται δελφίνια να παίζουν με μικρότερα ψάρια. Χρονολογείται στο 1600-1450 π.Χ. Η αυθεντική βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου.

Πηγή 3

Γλαύκος: Ο μικρός Μινωίτης

«Με λένε Γλαύκο και είμαι ο γιος του βασιλιά Μίνωα. Το σπίτι μου είναι ένα ανάκτορο, με σκάλες, πολλά δωμάτια και μεγάλες αποθήκες. Τι μου αρέσει πιο πολύ στο ανάκτορο; Οι τοίχοι του! Είναι γεμάτοι ζωγραφιές, με χίλια χρώματα! Μ' αρέσει να κοιτάζω τους ζωγράφους που τις ζωγραφίζουν. Καμιά φορά ζητάω να με αφήσουν να βοηθήσω και εγώ λιγάκι. Εκείνοι με κοιτάνε αυστηρά και λένε πως αυτές δεν είναι δουλειές για γιο βασιλιά».

Σέρβη, Κ. (2019). *Γλαύκος, ο μικρός Μινωίτης*. Αθήνα, σσ. 6-8.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πώς το φυσικό περιβάλλον (π.χ. η θάλασσα, τα ζώα) έγινε πηγή έμπνευσης για τη μινωική τέχνη;
2. Τι ήταν η τέχνη των σφραγίδων;
3. Πώς ονομάζεται το παιδί στο τρίτο παράθεμα, ποιος είναι ο πατέρας του και τι θαυμάζει περισσότερο στο σπίτι του;

Αποτιμητής

1. Σε ποια είδη τέχνης διακρίθηκαν οι Μινωίτες;
2. Ποια είναι τα πιο εντυπωσιακά δείγματα της μινωικής ζωγραφικής;

Γλωσσάρι

Αγγειοπλάστες: Είναι αυτοί που παίρνουν τον πηλό, του δίνουν διάφορα σχήματα, τον ψήνουν και μετά ζωγραφίζουν το αγγείο που έχουν φτιάξει.

Κεραμική τέχνη: Είναι η κατασκευή διαφόρων αντικειμένων, όπως βάζα, φλιτζάνια, πιάτα, κούκλες, μικρογλυπτά φτιαγμένα από πηλό.

Τοιχογραφία: Η ζωγραφική που γίνεται σε έναν τοίχο ή σε μια οροφή.

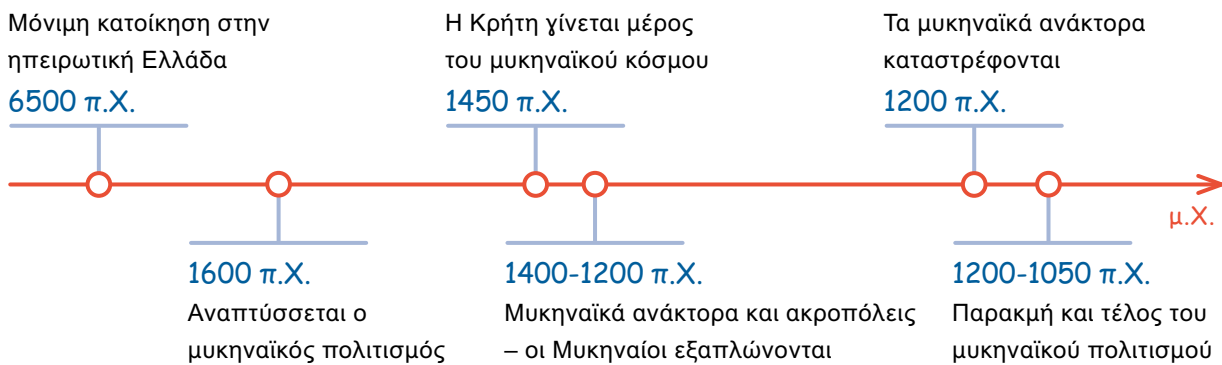
Χρυσοχοΐα: Η τέχνη της κατασκευής χρυσών κοσμημάτων.

6.8

Ο μυκηναϊκός πολιτισμός και τα σημαντικότερα μυκηναϊκά κέντρα

Οι προϊστορικοί κάτοικοι της κεντρικής και νότιας Ελλάδας δημιούργησαν τον μυκηναϊκό πολιτισμό. Αυτός πήρε το όνομα από τις Μυκήνες, πόλη της Πελοποννήσου. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός επηρεάστηκε πολύ από τον μινωικό. Οι Μυκηναίοι ή Αχαιοί, όπως τους ονομάζει ο Όμηρος, διακρίθηκαν στο εμπόριο και τη ναυτιλία.

Αχαιοί και κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού

Ο Όμηρος αποκαλεί Αχαιούς τους προϊστορικούς κατοίκους του ελλαδικού χώρου. Οι αρχαιολόγοι τούς ονόμασαν Μυκηναίους, από τις Μυκήνες, το μεγαλύτερο και σημαντικότερο κέντρο του πολιτισμού τους, και ο πολιτισμός τους ονομάστηκε μυκηναϊκός. Άλλα σπουδαία κέντρα ήταν η Αθήνα, η Σπάρτη, η Θήβα, η Ελευσίνα, ο Ορχομενός, η Πύλος, το Άργος, η Ιωλκός και η Τίρυνθα. Οι πόλεις των Μυκηναίων διέθεταν ακροπόλεις με ισχυρά τείχη για προστασία από τους εχθρούς τους.

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Η ακρόπολη των Μυκηνών.

Σχέσεις μινωικού και μυκηναϊκού πολιτισμού

Οι Μυκηναίοι ήρθαν σε επαφή με τις Κυκλάδες και ακόμη περισσότερο με τη μινωική Κρήτη η οποία επηρέασε την τέχνη τους. Μετά το 1500 π.Χ. οι Μυκηναίοι κυριάρχησαν στη θάλασσα παίρνοντας τη θέση της μινωικής Κρήτης. Από την κεντρική και νότια Ελλάδα η δράση τους απλώθηκε στα νησιά του Αιγαίου, την Κρήτη, την Κύπρο και την ανατολική Μεσόγειο. Έτσι απέκτησαν ισχυρή οικονομία, ενώ οι σχέσεις με την Κρήτη έγιναν πιο έντονες. Υπάρχουν πολλές ομοιότητες ανάμεσα στους δύο πολιτισμούς στην αρχιτεκτονική, τη θρησκεία, τα έργα τέχνης και στον τρόπο ζωής.

Ομηρικά ποιήματα και αρχαιολογικά ευρήματα

Δεν ξέρουμε αν οι ήρωες του Ομήρου ήταν πραγματικά πρόσωπα. Όμως τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών δείχνουν ότι ο Τρωικός Πόλεμος δεν ήταν απλώς ένας μύθος. Ο Γερμανός ερευνητής Ερρίκος Σλήμαν και αρχαιολόγοι μετά από αυτόν έφεραν στο φως μνημεία του μυκηναϊκού πολιτισμού. Η τρωική εκστρατεία μάλλον έχει σχέση με την προσπάθεια των Μυκηναίων να ελέγξουν την περιοχή του Ελλάσποντου, που ήταν σημαντική για το εμπόριο.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Η δυτική πλευρά της ακρόπολης της Τίρυνθας.

Πηγή 1

Ο **Ερρίκος Σλήμαν** (1822-1890) ήταν Γερμανός επιχειρηματίας που κατάφερε να δημιουργήσει μεγάλη περιουσία. Σε ηλικία 41 χρονών εγκατέλειψε τις επιχειρήσεις του και αφιερώθηκε στην αρχαιολογία. Το 1868 επισκέφθηκε για πρώτη φορά την Ελλάδα. Είχε ιδιαίτερη αγάπη για τον Όμηρο. Η ανακάλυψη της Τροίας και η ανασκαφή σημαντικών προϊστορικών πόλεων, όπως οι Μυκήνες, η Τίρυνθα, ο Ορχομενός, χάρισαν στον Σλήμαν τον τίτλο του «πατέρα της μυκηναϊκής αρχαιολογίας», καθώς ανέδειξε μια σημαντική περίοδο του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

© <https://ru.m.wikipedia.org/>

3. Ο Ερρίκος Σλήμαν.

Από την ιστοσελίδα του Νομισματικού Μουσείου: <https://www.nummus.gr/ερρίκος-σλήμαν>

Ο ΜΥΚΗΝΑΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΤΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΑ ΚΕΝΤΡΑ ΤΟΥ

Πηγή 2

Η επίδραση του μινωικού στον μυκηναϊκό πολιτισμό

Οι τεχνίτες της Πρώιμης Μυκηναϊκής εποχής, αφού ήρθαν σε επαφή με τον μινωικό πολιτισμό, θέλησαν να μιμηθούν τα προϊόντα της κρητικής τέχνης δημιουργώντας παράλληλα με την κατασκευή χρηστικών αντικειμένων και πραγματικά έργα τέχνης που διακρίνονταν όπως και τα μινωικά για την πολυτέλεια. Οι τεχνίτες, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις προτιμήσεις της μυκηναϊκής άρχουσας τάξης, ίσως μαθήτευαν σε κρητικά εργαστήρια, ενώ είναι πολύ πιθανόν Μινωίτες καλλιτέχνες να πήγαν στα σημαντικότερα κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού,

<https://www.fhw.gr/chronos/02/mainland/gr/mg/technology/index.html>

Πηγή 3

Ο Περσέας ιδρυτής των Μυκηνών

Ο Περσέας ίδρυσε τις Μυκήνες. Όταν περνούσε από εκεί έπεσε από το θηκάρι του το καπάκι (μύκες) και το θεώρησε ως σημάδι για να ιδρύσει μια πόλη. Έχω ακούσει και άλλη μια ιστορία. Διψούσε και του ήρθε η σκέψη να πει νερό και να μαζέψει ένα μανιτάρι (μύκες) από το έδαφος. Πίνοντας χαρούμενος το νερό έδωσε στο μέρος το όνομα Μυκήνες.

Παυσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, Βιβλίο 2, Κεφάλαιο 16.3 μετάφραση Ν. Παπαχατζής

4. Χάρτης με τα σημαντικότερα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι είναι οι Αχαιοί;
2. Οι Μυκηναίοι σε ποιους τομείς διακρίθηκαν;
3. Αν ήσουν Μυκηναίος βασιλιάς, πού θα έκτιζες την πόλη σου και γιατί;

Αποτιμητής

1. Ποια ήταν τα σημαντικότερα κέντρα του μυκηναϊκού πολιτισμού;
2. Πόσο επηρεάστηκε ο μυκηναϊκός πολιτισμός από τον μινωικό και σε ποιους τομείς;

Γλωσσάρι

Ακρόπολη: Το άκρο της πόλης, συνήθως οχυρωμένο με τείχος και πάνω σε λόφο. Στις μυκηναϊκές ακροπόλεις βρισκόταν το ανάκτορο του βασιλιά.

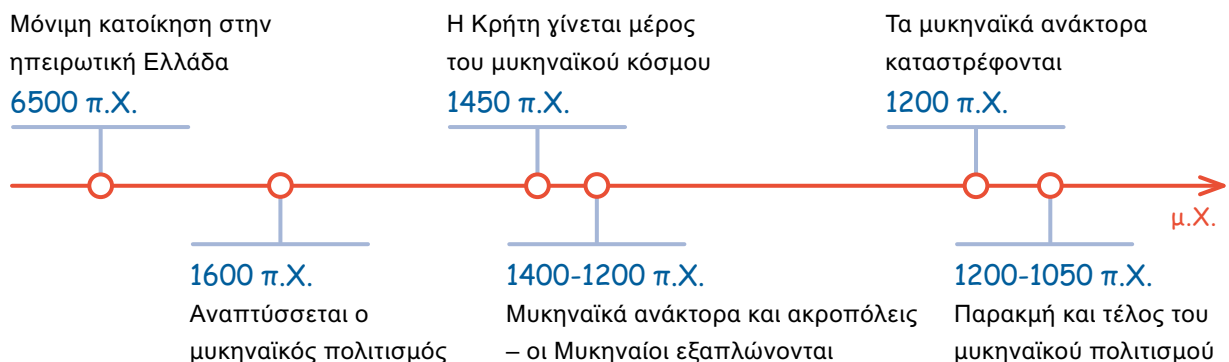
Περσέας: Μυθικός ήρωας, γιος του Δία και της Δανάης, που θεωρείται ότι ίδρυσε την πόλη των Μυκηνών.

Πόλη: Είναι ένας οικισμός με πολλά σπίτια και πολλούς κατοίκους που ζουν συνέχεια εκεί.

6.9

Η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού

Οι Μυκηναίοι επικράτησαν στη θάλασσα και ανέπτυξαν το εμπόριο. **Εξαπλώθηκαν** σε όλη τη Μεσόγειο Θάλασσα, αλλά και σε πιο μακρινές περιοχές. Απέκτησαν μεγάλη οικονομική δύναμη και έγιναν πολύ ισχυροί χάρη στο εμπόριο.

Οι Μυκηναίοι κυρίαρχοι στη θάλασσα

Μετά την κατάρρευση των μινωικών ανακτόρων, οι Μυκηναίοι αντικατέστησαν τους Κρήτες και **κυριάρχησαν** στη ναυτιλία και στο εμπόριο. Ήταν πολύ ικανοί ναυτικοί και, κατασκευάζοντας ανθεκτικά καράβια, κατάφεραν να δημιουργήσουν τη δική τους θαλασσοκρατορία σε όλο το Αιγαίο πέλαγος. Στη συνέχεια εξαπλώθηκαν και δημιούργησαν εμπορικές σχέσεις με τη Συρία, την Αίγυπτο και την Παλαιστίνη. Χάρη στο εμπόριο απέκτησαν πλούτο και έγιναν ισχυρή οικονομική δύναμη.

Η εγκατάσταση των Μυκηναίων στην Κύπρο

Μετά το 1400 π.Χ. οι Μυκηναίοι ανέπτυξαν πολύ στενές σχέσεις με την Κύπρο. Εκεί υπήρχε άφθονος χαλκός, μέταλλο απαραίτητο για τους Μυκηναίους. Πιθανότατα Μυκηναίοι εγκαταστάθηκαν στο νησί της Κύπρου σε σημαντικές πόλεις όπως η Έγκωμη και το Κίτιο. Οι ντόπιοι κάτοικοι επηρεάστηκαν από τον τρόπο ζωής, τις συνήθειες, τη θρησκεία και τα επαγγέλματα των Μυκηναίων και έμαθαν από αυτούς την ελληνική γλώσσα, την οποία μιλούν μέχρι και σήμερα.

Η εξάπλωση των Μυκηναίων

Οι Μυκηναίοι δεν περιορίστηκαν μόνο σε αυτές τις περιοχές, αλλά εξαπλώθηκαν στην Ιταλία, την Ισπανία και τον Εύξεινο Πόντο. Τα αντικείμενα από **κεχριμπάρι** στους τάφους των Μυκηνών μαρτυρούν επαφές με την Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη. Τα ταξίδια στόχευαν κυρίως στην αναζήτηση μετάλλων. Οι Μυκηναίοι έκαναν εξαγωγές αγροτικών κυρίως προϊόντων, όπως ελαιόλαδο και κρασί. Στην Αίγυπτο έστελναν και ξυλεία. Επίσης, εμπορεύονταν όπλα, αγγεία, υφάσματα και κοσμήματα. Για να διευκολύνουν το εμπόριό τους, ίδρυσαν εμπορικούς σταθμούς στα λιμάνια της Μεσογείου και στις περιοχές όπου ταξίδευαν. Κάποιοι εργάστηκαν και ως στρατιώτες στην υπηρεσία των φαραώ της Αιγύπτου και άλλων βασιλέων της Ανατολικής Μεσογείου.

© Department of Classics, University of Cincinnati

1. Μυκηναϊκό πλοίο από τοιχογραφία του ανακτόρου της Πύλου.
Αρχαιολογικό Μουσείο, Χώρα Τριφυλλίας.

Πηγή 1

Τα μυκηναϊκά καράβια

Οι Μυκηναίοι ταξίδεψαν στη θάλασσα με γαλέρες, ένα νέο είδος πλοίου, διαφορετικό από αυτά των Μινωιτών. Ήταν μακρύ και στενό, είχε κεφάλι πουλιού μπροστά και ταξίδευε γρήγορα με πανί και κωπηλάτες. Οι κωπηλάτες ήταν πολεμιστές έτοιμοι να πολεμήσουν αμέσως μόλις το πλοίο έφτανε στη στεριά. Αυτό συνέβαινε γιατί στο Αιγαίο υπήρχαν εχθροί και πειρατές. Σε αυτόν τον τύπο της γαλέρας ανήκαν τα πλοία που μετέφεραν τους Έλληνες στην Τροία. Απεικονίσεις πλοίων υπάρχουν σε αρκετά μυκηναϊκά αγγεία.

Υπουργείο Πολιτισμού, https://www.culture.gov.gr/DocLib/g_5243.pdf

Πηγή 2

Οι Μυκηναίοι αναζητούν μέταλλα

Το εμπόριο των Μυκηναίων έφτασε στη Συρία και στην Παλαιστίνη, περιοχές που οι Μυκηναίοι ανέπτυξαν εμπορικές σχέσεις. Δεν υπήρχε νόμισμα και το εμπόριο στηριζόταν αποκλειστικά στο σύστημα των ανταλλαγών. Οι Μυκηναίοι εισήγαγαν μέταλλα που είχαν γίνει απαραίτητα στην οικονομία τους, όπως ο χρυσός, το ελεφαντόδοντο και το ήλεκτρο. Ο χαλκός εισαγόταν από τα μεταλλεία της Κύπρου και της Μέσης Ανατολής. Η αναζήτηση του κασσίτερου, ενός πιο σπάνιου μετάλλου, έφερε τους Μυκηναίους μέχρι την Ισπανία και τη Βαλτική.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού,

<https://www.ime.gr/CHRONOS/02/mainland/gr/mg/economy/trade/index.html>

Πηγή 3

Ευρήματα μιας ανασκαφής στην Κύπρο

Ολοκληρώθηκε η ανασκαφή από αρχαιολόγους στη θέση στη Δρομολαξιά όπου υπήρξε μια πόλη-λιμάνι της Εποχής του Χαλκού. Ο οικισμός άκμασε από το 1630 μέχρι το 1150 π.Χ. Ο πλούτος της πόλης φαίνεται από την παραγωγή και το εμπόριο του χαλκού ο οποίος κατέληγε σε κοντινές και σε πιο μακρινές περιοχές. Βρέθηκαν αντικείμενα κεραμικής, κοσμήματα και αντικείμενα εισηγμένα από την περιοχή του Αιγαίου, την Αίγυπτο, την Ανατολική Μεσόγειο αλλά και από πολιτισμούς ανατολικότερα και βρειότερα.

© Βρετανικό Μουσείο

2. Μυκηναϊκός κρατήρας, αγγείο για ανάμειξη κρασιού και νερού, από την Κύπρο.

Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου, «Θέματα Αρχαιολογίας», 7.2, 2023,

<https://www.themata-archaiologias.gr/ανασκαφές-στη-θέση-δρομολαξιά-βυζακι/>

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποιοι ήταν οι νέοι θαλασσοκράτορες και πώς το κατάφεραν;
2. Γιατί οι Μυκηναίοι είχαν ιδιαίτερες σχέσεις με την Κύπρο;
3. Τι μπορεί να σήμαινε για έναν νέο Μυκηναίο να ταξιδεύει σε άγνωστες χώρες;

© Εκδόσεις Πεδίο

3. Η εξάπλωση και οι επαφές των Μυκηναίων στο Αιγαίο, στην Ανατολική και την Κεντρική Μεσόγειο.

Αποτιμητής

1. Πώς συνδέεται η εξάπλωση του μυκηναϊκού πολιτισμού με τη μυκηναϊκή θαλασσοκρατορία;
2. Η ίδρυση μυκηναϊκών εγκαταστάσεων στη Μεσόγειο τι φανερώνει για το εμπόριο των Μυκηναίων;
3. Τι εννοούμε όταν λέμε *εξάπλωση και κυριαρχία*;

Γλωσσάρι

Εξάπλωση: Η αύξηση της έκτασης του κράτους ή των περιοχών που κάποιος επηρεάζει.

Κεχριμπάρι: Πορτοκαλί υλικό από ρετσίνι, δηλαδή υγρό από τον κορμό του πεύκου, που έχει σκληρύνει σαν πέτρα.

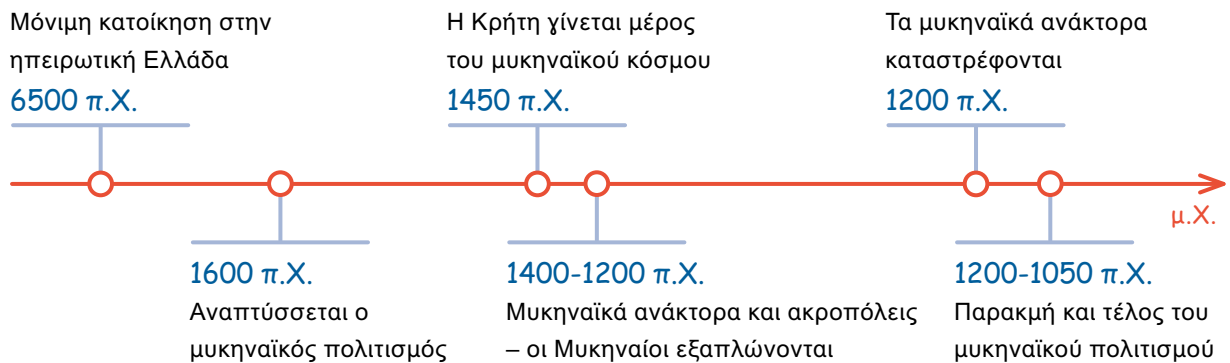
Κυριαρχία: Όταν κάποιος έχει την εξουσία και μπορεί να αποφασίζει και να κάνει ό,τι επιθυμεί.

6.10

Το μυκηναϊκό ανάκτορο

Οι Μυκηναίοι έχτισαν σε ύψωμα την ακρόπολή τους, για να προστατεύονται από τους εχθρούς τους. Στο κέντρο της ακρόπολης βρισκόταν το ανάκτορο, στο οποίο ζούσε ο βασιλιάς. Η πιο εντυπωσιακή ακρόπολη που ανακάλυψαν οι αρχαιολόγοι είναι των Μυκηνών.

Μυκηναϊκές ακροπόλεις

Οι Μυκηναίοι έχτισαν ακροπόλεις πάνω σε λόφους με βράχια για να μπορούν να αντιμετωπίσουν τους εχθρούς τους. Οι ακροπόλεις είχαν μεγάλα τείχη για προστασία. Οι αρχαιολόγοι με τις ανασκαφές τους έχουν ανακαλύψει τις ακροπόλεις των Μυκηνών, της Τίρυνθας και της Μιδέας στην Πελοπόννησο.

Η ακρόπολη των Μυκηνών

Η ακρόπολη των Μυκηνών, της πιο σημαντικής πόλης των Μυκηναίων, είναι πολύ εντυπωσιακή. Έχει μεγάλα και ισχυρά τείχη που τα ονομάζουμε Κυκλώπεια, γιατί πιστεύεται ότι μόνο οι μυθικοί **Κύκλωπες** μπορούσαν να τα κατασκευάσουν. Η περίφημη Πύλη των Λεόντων είναι η κύρια είσοδος για την ακρό-

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Η ακρόπολη και το ανάκτορο της Τίρυνθας.

πολη. Γύρω από την ακρόπολη απλωνόταν η πόλη με τα σπίτια. Όταν δέχονταν επίθεση από τους εχθρούς, οι κάτοικοι μπορούσαν να βρουν ασφάλεια στην ακρόπολη.

Το μέγαρο - Ο ρόλος του

Μέσα στην ακρόπολη υπήρχαν διάφορα κτίρια, όπως αποθήκες, εργαστήρια, ιερά και σπίτια για τους τεχνίτες, τους υπαλλήλους και τους αξιωματούχους του ανακτόρου. Στο κέντρο της ακρόπολης βρισκόταν το ανάκτορο. Εκεί ζούσε ο βασιλιάς και η οικογένειά του. Κάθε ανάκτορο είχε ένα μέγαρο, μια μεγάλη ορθογώνια αίθουσα με τον θρόνο του βασιλιά και μία εστία με φωτιά που έκαιγε συνέχεια. Τα μυκηναϊκά ανάκτορα ήταν μικρότερα από τα μινωικά, αλλά είχαν και αυτά πολλές τοιχογραφίες.

Συνήθως απεικόνιζαν σκηνές από τη φύση, το κυνήγι και τον πόλεμο. Το ανάκτορο είχε αίθουσες για συγκεντρώσεις, δικές του αποθήκες και ιερό. Αποτελούσε το κέντρο της διοίκησης και της οικονομίας της ακρόπολης, της πόλης και της περιοχής.

Η ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΩΝ

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Η Πύλη των Λεόντων και το κυκλώπειο τείχος των Μυκηνών.

Πηγή 1

Η πύλη των Λεόντων

Η Πύλη των Λεόντων είναι ένα θαυμαστό μνημείο. Αποτελείται από τέσσερις πελώριους **ογκολίθους**: Το ανάγλυφο είναι από τα αρχαιότερα δείγματα της ελληνικής γλυπτικής. Διατηρείται θαυμάσια, παρόλο ότι έμεινε εκτεθειμένο τόσους αιώνες. Το ανάγλυφο παριστάνει δύο λέοντες ανορθωμένους και αντιμέτωπους, με τα μπροστινά τους πόδια στηριγμένα σε μια **πλίνθο**. Ανάμεσα στους λέοντες υψώνεται ένας **κίονας**. Τα κεφάλια των λεόντων, που έχουν χαθεί, ήταν στραμμένα προς τον επισκέπτη. Πρόκειται για το έμβλημα του ισχυρού βασιλικού οίκου των Μυκηνών.

Βασιλικού, Ν. (1995). *Μυκηναϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα, σ. 163.

Η ΠΥΛΗ ΤΩΝ ΛΕΟΝΤΩΝ

Πηγή 2

Η καταστροφή των μυκηναϊκών ανακτόρων

Τα μυκηναϊκά ανάκτορα καταστράφηκαν γύρω στο 1200 π.Χ. από πυρκαγιά. Τα αίτια της καταστροφής έχουν γίνει αφορμή για πολλές και διαφορετικές θεωρίες που είναι δύσκολο να αποδειχθούν. Αρχικά θεωρήθηκε ότι υπεύθυνοι για την καταστροφή των ανακτόρων ήταν η είσοδος νέων φύλων που εκτόπισε βίαια τους Μυκηναίους ηγεμόνες και έφερε το τέλος τους. Με τα νεότερα αρχαιολογικά στοιχεία οι περισσότεροι μελετητές υποστηρίζουν ότι η κατάρρευση των μυκηναϊκών ανακτόρων ήταν αποτέλεσμα εσωτερικών αναταραχών.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, διασκευή

<https://www.ime.gr/chronos/02/mainland/gr/mg/habitation/palaces/index.html>

Πηγή 3

Τα κυκλώπεια τείχη

Τα τείχη διαχωρίζουν την Ακρόπολη των Μυκηνών σε ό,τι υπάρχει μέσα σε αυτήν και σε ό,τι βρίσκεται απέξω. Τα τείχη έχουν πάχος 5,50μ. και ύψος σε ορισμένα σημεία πάνω από 6μ. Το αρχικό ύψος ήταν περίπου 12μ. Κτίστηκαν τον 14ο αι. π.Χ. Ονομάστηκαν κυκλώπεια, επειδή χρησιμοποιήθηκε μεγάλη δύναμη ή πολλά χέρια για την κατασκευή τους. Μεγάλοι ογκόλιθοι τοποθετήθηκαν σε δύο σειρές, μία εσωτερική και μία εξωτερική, ο ένας πάνω στον άλλον. Δημιουργούνταν, έτσι, μία εσωτερική και μία εξωτερική όψη στο τείχος.

Τουλούμης, Κ. (2012). στο *Αρχαϊκή Επική Ποίηση. Εγκυκλοπαιδικός Οδηγός*,
Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας,

https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/encyclopedia/epic/page_071.html

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πού ήταν χτισμένες οι ακροπόλεις και γιατί;
2. Τι γνωρίζετε για την Πύλη των Λεόντων;
3. Τι ήταν το μέγαρο και ποιοι έμεναν σε αυτό;

Αποτιμητής

1. Ποια μορφή είχε και ποια ήταν η θέση του μυκηναϊκού ανακτόρου στη μυκηναϊκή ακρόπολη;
2. Πώς καταλαβαίνουμε ότι το μυκηναϊκό ανάκτορο ήταν το διοικητικό, εμπορικό, θρησκευτικό και παραγωγικό κέντρο;

Γλωσσάρι

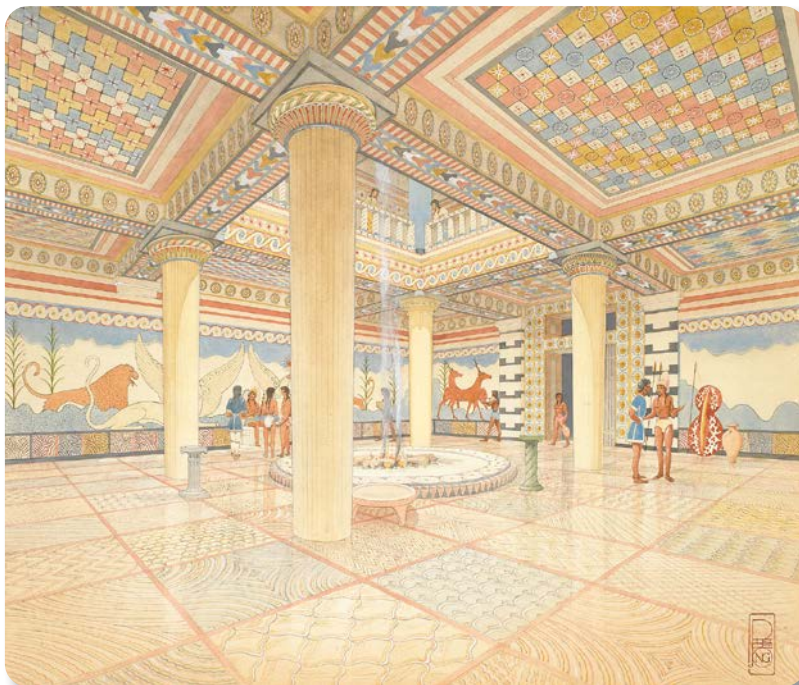
Κίονας: Η κολόνα που είναι κυκλική.

Κύκλωπες: Ήταν ένας μυθικός λαός γιγάντων. Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι έχτιζαν τεράστια τείχη, όπως στις Μυκήνες.

Ογκόλιθος: Πέτρα τεραστίων διαστάσεων.

Πλίνθος: Υλικό που χρησιμοποιείται στο κτίσιμο και κατασκευάζεται από πηλό.

Πύλος: Πόλη στην Πελοπόννησο, στον νομό Μεσσηνίας. Σύμφωνα με τον Όμηρο, βασιλιάς της ήταν ο Νέστορας.

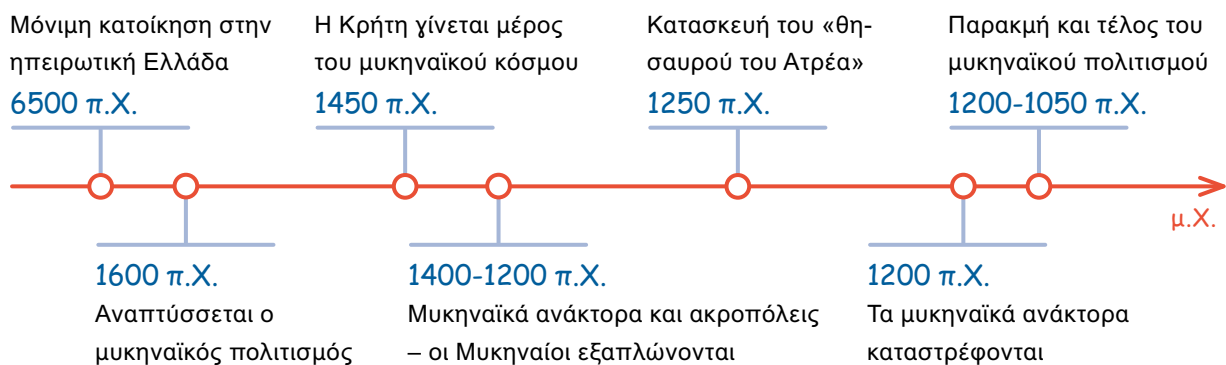
© Department of Classics, University of Cincinnati

3. Αναπαράσταση της κεντρικής αίθουσας του ανακτόρου της Πύλου από τον Piet de Jong.

6.11 Οι μυκηναϊκοί τάφοι

Οι τάφοι των Μυκηναίων είναι δείγματα της αρχιτεκτονικής τους ικανότητας. Οι θολωτοί τάφοι είναι οι εντυπωσιακότεροι. Τα **κτερίσματα** που έχουν βρεθεί σε αυτούς μας πληροφορούν για το μεγαλείο του μυκηναϊκού πολιτισμού και τα έθιμα των ανθρώπων της εποχής.

Είδη μυκηναϊκών τάφων

Χαρακτηριστικό δείγμα της μυκηναϊκής αρχιτεκτονικής είναι οι τάφοι. Υπάρχουν τρεις τύποι μυκηναϊκών τάφων: οι λακκοειδείς, οι θαλαμωτοί και οι θολωτοί. Οι λακκοειδείς τάφοι ήταν ορθογώνιοι, σκαμμένοι στο έδαφος και ήταν τάφοι βασιλέων και **αξιωματούχων**. Οι θαλαμωτοί τάφοι ήταν υπόγειοι και χρησιμοποιούνταν από τους απλούς πολίτες.

Θολωτοί τάφοι

Οι θολωτοί τάφοι ήταν οι εντυπωσιακότεροι. Αποτελούνταν από έναν μακρύ διάδρομο, με τοίχο από πέτρες σε κάθε πλευρά που οδηγούσε στην είσοδο. Το κάτω μέρος τους ήταν υπόγειο και κυκλικό. Μόνο ο **θόλος** ξεχώριζε πάνω από το έδαφος. Ήταν

1. Αναπαράσταση ταφικής τελετής στον λακκοειδή τάφο του «Γρύπα Πολεμιστή» στην Πύλο, 15ος αιώνας π.Χ.

© D. Nenova, Department of Classics, University of Cincinnati

κατασκευασμένοι από πέτρες τοποθετημένες με τέχνη σε σειρές. Μετά την ταφή του νεκρού, ο διάδρομος που οδηγούσε στον τάφο και ο θάλαμος σκεπάζονταν με χώμα και ο θολωτός τάφος εξωτερικά έμοιαζε με μικρό λόφο.

Θολωτός τάφος του Αγαμέμνονα

Έχουν βρεθεί περίπου 120 θολωτοί τάφοι σε διάφορες περιοχές. Ήταν τάφοι για βασιλείς και αξιωματούχους. Οι πιο γνωστοί θολωτοί τάφοι είναι της Κλυταιμνήστρας και ο «θησαυρός του Ατρέα». Ονομάστηκε έτσι, γιατί κάποτε πίστευαν ότι είχε πολύτιμα αντικείμενα και ίσως ανήκε στον Ατρέα, πατέρα του Αγαμέμνονα ή και στον ίδιο τον ομηρικό ήρωα. Είναι ο εντυπωσιακότερος και από τους μεγαλύτερους θολωτούς τάφους που έχουν βρεθεί.

Τα κτερίσματα

Οι Μυκηναίοι μέσα στον τάφο τοποθετούσαν δίπλα στον νεκρό προσωπικά του αντικείμενα, τα κτερίσματα. Τα κτερίσματα ήταν χρυσά και χάλκινα αντικείμενα, κοσμήματα, όπλα, αγγεία με λάδι, κρασί, μέλι και μας δίνουν πολύτιμες πληροφορίες για τα έθιμα και τον τρόπο ζωής των Μυκηναίων. Στις ταφές γίνονταν τελετές και όσο πιο υψηλή θέση κατείχε ο νεκρός τόσο πιο λαμπρή ήταν η τελετή της ταφής.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΙ ΘΟΛΩΤΟΙ ΤΑΦΟΙ

Πηγή 1

Κτέρισμα μυκηναϊκού τάφου

Ξύλινη πυξίδα με έξι γωνίες και χρυσές πλάκες. Βρέθηκε στις Μυκήνες σε θολωτό τάφο και κατασκευάστηκε τον 16ο αιώνα π.Χ. Στα χρυσά πλακίδια υπάρχουν σκηνές με κυνήγι ελαφιού και αντιλόπης από λιοντάρι σε τοπίο με πυκνή βλάστηση. Η μορφή του ταύρου με τα μεγάλα μάτια κυριαρχεί. Η πυξίδα είναι μοναδικό εύρημα, τόσο για το υλικό, ξύλο, το οποίο σπάνια σώζεται από τη μυκηναϊκή εποχή, όσο και για τις εμβληματικές παραστάσεις της.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Χρυσή πυξίδα με χρυσές πλάκες. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Από την ιστοσελίδα του μουσείου:
<https://www.namuseum.gr/collection/syllogi-mykinaikon-archaiotiton>

Πηγή 2

Ο «θησαυρός του Ατρέα» ή «τάφος του Αγαμέμνονα»

Πρόκειται για ένα από τους μεγαλύτερους και τελειότερους μυκηναϊκούς θολωτούς τάφους και τον πιο εντυπωσιακό από τους εννέα που βρέθηκαν στις Μυκήνες. Χρονολογείται μεταξύ του 1350 και του 1250 π.Χ. Είναι βέβαιο ότι χρησιμοποιήθηκε για την ταφή κάποιου σημαντικού μέλους της βασιλικής οικογένειας των Μυκηνών. Ο κυκλικός θάλαμος του τάφου έχει άνοιγμα 14,60 μ. και ύψος 13,40 μ. και είναι χτισμένος με 33 σειρές από λίθους. Στην είσοδο βρίσκονται δυο πολύ μεγάλοι λίθοι. Ο ένας έχει βάρος 120 τόνους.

Ψυχογιού, Ο. (2012). «Θολωτός τάφος του Ατρέως», Οδυσσεύς, Υπουργείο Πολιτισμού, http://odysseus.culture.gr/h/2/gh251.jsp?obj_id=819

© Υπουργείο Πολιτισμού

3. Μυκήνες. Θολωτός τάφος, γνωστός ως «θησαυρός του Ατρέα».

Πηγή 3

Τα έθιμα της ταφής

Τα έθιμα της ταφής των νεκρών μάς αποκαλύπτονται από τα χαρακτηριστικά των τάφων και τα κτερίσματα που βρέθηκαν στο εσωτερικό τους. Στους θαλαμωτούς και στους θολωτούς τάφους, ο νεκρός έμπαινε στο κέντρο, με τα κτερίσματά του τριγύρω. Ήταν ξαπλωμένος, μερικές φορές με λυγισμένα τα γόνατα και ανασηκωμένο το κεφάλι. Μετά την ταφή έφραζαν την είσοδο του τάφου με πέτρες και γέμιζαν το δρόμο με χώμα.

Σαρόγλου-Τσάκου, Ε. (2015). *Αι πολύχρυσαι Μυκήναι*. Αθήνα, σ. 168.

© <https://webhelper.brown.edu/>

4. Σχέδιο του «θησαυρού του Ατρέα».

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Ποια είδη μυκηναϊκών τάφων υπάρχουν;
2. Τι γνωρίζετε για τους θολωτούς τάφους και ποιος είναι ο πιο εντυπωσιακός θολωτός τάφος;
3. Τι είναι τα κτερίσματα και πού τα τοποθετούσαν;

Αποτιμητής

1. Γιατί πιστεύετε ότι οι θολωτοί τάφοι ήταν τόσο μεγάλοι και στολισμένοι; Τι μας λέει αυτό για τους ανθρώπους που τάφηκαν εκεί;
2. Οι αρχαιολόγοι ανακαλύπτουν δύο τάφους από τη μυκηναϊκή εποχή. Ο ένας ανήκει σε έναν **ηγεμόνα** και ο άλλος σε έναν αξιωματούχο. Πώς θα καταλάβουν ποιος τάφος ανήκει στον ηγεμόνα και ποιος στον αξιωματούχο;

Γλωσσάρι

Αξιωματούχος: Αυτός που έχει μια σημαντική θέση στον στρατό ή στο κράτος.

Ηγεμόνας: Αυτός που κυβερνάει, ο αρχηγός, αυτός που έχει την εξουσία.

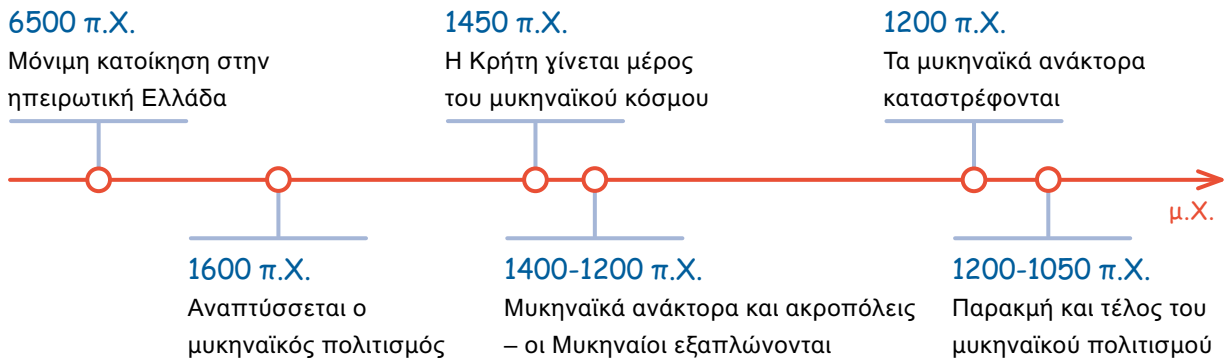
Θόλος: Μια αρχιτεκτονική κατασκευή που έχει σχήμα καμπύλης.

Κτερίσμα: Αντικείμενο με μεγάλη αξία ή προσωπικό αντικείμενο του νεκρού που τοποθετούνταν στον τάφο του.

6.12

Η καθημερινή ζωή σε ένα μυκηναϊκό ανάκτορο

Οι Μυκηναίοι αγαπούσαν το κυνήγι και τη μουσική. Ήταν πολύ καλοί πολεμιστές. Οι γυναίκες ντύνονταν κομψά, φορούσαν κοσμήματα και είχαν όμορφα χτενίσματα. Χρησιμοποίησαν ένα νέο είδος γραφής, τη Γραμμική Β'.

Μυκηναίοι πολεμιστές

Οι Μυκηναίοι αγαπούσαν το κυνήγι. Σκηνές κυνηγιού απεικονίζονται σε τοιχογραφίες. Ήταν πολύ καλοί πολεμιστές και χρησιμοποιούσαν χάλκινα όπλα, όπως δόρατα, ξίφη και πανοπλίες. Είχαν, επίσης, ασπίδες από δέρμα. Χαρακτηριστικά είναι τα κράνη που κατασκεύαζαν από δέρμα και δόντια αγριόχοιρου. Οι βασιλιάδες και οι αξιωματούχοι είχαν πλουσιότερο οπλισμό. Ο Όμηρος στα έπη του μας αναφέρει για τα άρματα που χρησιμοποιούσαν οι Μυκηναίοι, τα οποία απεικονίζονται και σε τοιχογραφίες και πήλινα αγγεία.

Ενδυμασία και γιορτές των Μυκηναίων

Η γυναικεία μυκηναϊκή ενδυμασία επηρεάστηκε από τη μινωική. Οι Μυκηναίες όμως χρησιμοποιούσαν διαφορετικά υφάσματα και τα σχέδιά τους ήταν πιο

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Τοιχογραφία από την Τίρυνθα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

απλά. Τα ρούχα τους κατασκευάζονταν στα εργαστήρια που υπήρχαν στα ανάκτορα. Φορούσαν πολλά κοσμήματα και απεικονίζονται στις τοιχογραφίες με εντυπωσιακά χτενίσματα. Αντίθετα με τις γυναίκες, η ενδυμασία των Μυκηναίων ήταν πολύ διαφορετική από εκείνη των Μινωιτών. Οι Μυκηναίοι άνδρες φορούσαν μονόχρωμα υφάσματα και έναν κοντό χιτώνα που τους προστάτευε από το κρύο και δεν τους εμπόδιζε να κυνηγήσουν ή να πολεμήσουν. Έκαναν πολλές γιορτές. Αγαπούσαν τη μουσική και οι **αιδοί** τούς διασκέδαζαν με ηρωικά τραγούδια.

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Πήλινη πινακίδα Γραμμικής Β' γραφής, σχετική με προμήθεια μαλλιού από τις Μυκήνες, 13ος αιώνας π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Η Γραμμική Β'

Οι Μυκηναίοι χρησιμοποίησαν μια νέα γραφή, τη Γραμμική Β'. Ονομάστηκε έτσι, διότι τα σύμβολά της μοιάζουν με τη μινωική Γραμμική Α'. Ωστόσο, η Γραμμική Β' έχει **αποκρυπτογραφηθεί** και καταγράφει για πρώτη φορά την ελληνική γλώσσα. Έχουν βρεθεί χιλιάδες κείμενα αυτής της γραφής σε πήλινες πινακίδες. Τα περισσότερα είναι κατάλογοι με εμπορεύματα που βρίσκονταν στα μυκηναϊκά ανάκτορα.

Πηγή 1

Η Γραμμική Β'

Οι Μυκηναίοι χρησιμοποίησαν τη Γραμμική Β'. Οι πήλινες πινακίδες που βρέθηκαν στα μυκηναϊκά ανάκτορα μας προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τη διοίκηση, τη θρησκεία, την οικονομία, την κοινωνία, την ιδιωτική και τη δημόσια ζωή των Μυκηναίων. Επιγραφές στην ίδια γραφή συναντούμε και σε αμφορείς. Η Γραμμική Β' ήταν συλλαβική γραφή που προήλθε από τη Γραμμική Α'. Η κατάρρευση του ανακτορικού συστήματος οδήγησε και στην εξαφάνιση της γραφής στα τέλη του 13ου αιώνα π.Χ.

Παπαδημητρίου, Α. (2015). *Μυκήνες*, Αθήνα, σ. 252.

ΜΟΝΑΔΕΣ			=	5
ΔΕΚΑΔΕΣ	—	≡	=	50
ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ	○	○○	=	400
ΧΙΛΙΑΔΕΣ	⊙	⊙⊙	=	4000
ΔΕΚ . ΧΙΛΙΑΔΕΣ	⊙	⊙⊙	=	40000
ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ	⊙	⊙⊙ ○ ○ ≡ ≡	=	14268

© Βικιπαίδεια (cc)

3. Πίνακας με το αριθμητικό σύστημα της Γραμμικής Β' (πηγή: Βικιπαίδεια)

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ
ΣΕ ΕΝΑ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ
ΑΝΑΚΤΟΡΟ

Πηγή 2

Οι Μυκηναίοι κυνηγοί και πολεμιστές

Στις τοιχογραφίες κυριαρχούν τα κυρίως μυκηναϊκά θέματα: οι κυνηγετικές και οι πολεμικές σκηνές, και οι τελετουργικές πομπές γυναικών με επίσημα ενδύματα, οι οποίες προσέφεραν δώρα. Μέσα από τη θεματολογία των τοιχογραφιών φανερώνεται το θρησκευτικό και το ηρωικό πνεύμα της μυκηναϊκής άρχουσας τάξης. Οι πολεμικές σκηνές αναφέρονται, ίσως, σε συγκεκριμένα στιγμιότυπα ή ιστορικά γεγονότα. Στην εικόνα, τοιχογραφία από το ανάκτορο της Πύλου της αίθουσας του θρόνου του Νηλέως. Χρονολογείται στον 13ο αιώνα π.Χ. Απεικονίζει σκηνή μάχης μεταξύ Πυλίων και Αρκάδων (;) σε ποταμό.

Σαρόγλου-Τσάκου, Ε. (2015). *Αι πολύχρυσαι Μυκήναι*. Αθήνα, σ. 181.

© Department of Classics,
University of Cincinnati

4. Τοιχογραφία μάχης από το ανάκτορο της Πύλου. Αρχαιολογικό Μουσείο, Χώρα Τριφυλίας.

Πηγή 3

Η γυναικεία ενδυμασία

Η γυναικεία μυκηναϊκή ενδυμασία αποδίδεται συχνά και με αρκετές λεπτομέρειες στις παραστάσεις των τοιχογραφιών και στα σφραγιστικά δαχτυλίδια. Παρά τη μεγάλη ομοιότητά τους με τα μινωικά, τα μυκηναϊκά ενδύματα παρουσιάζουν και ορισμένες ουσιαστικές διαφορές από αυτά. Η πιο ουσιαστική διαφορά είναι ότι στην ηπειρωτική Ελλάδα χρησιμοποιούνται απλούστερα υφάσματα που διαφέρουν από τα μινωικά. Συχνά τα ενδύματα ανήκαν μεν στον μινωικό τύπο αλλά ήταν μονόχρωμα ή διακοσμημένα με απλά σχέδια.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού,

<https://www.ime.gr/chronos/02/mainland/gr/mg/society/dresses/index1.html>

© Department of Classics,
University of Cincinnati

5. Τοιχογραφία από το ανάκτορο της Πύλου με παράσταση μουσικού με πεντάχορδη λύρα. Αρχαιολογικό Μουσείο, Χώρα Τριφυλίας. Υδατογραφία P. de Jong.

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Πώς ξέρουμε ότι οι Μυκηναίοι ήταν καλοί πολεμιστές;
2. Οι Μυκηναίες πρόσεχαν την εμφάνισή τους; Τι φορούσαν;
3. Πώς συνδέεται με τα μυκηναϊκά ανάκτορα;

Αποτιμητής

1. Πώς η μυκηναϊκή τέχνη μάς βοηθάει να καταλάβουμε την καθημερινή ζωή των Μυκηναίων;
2. Πώς συνδέεται η Γραμμική Β΄ με μια πρώιμη μορφή της ελληνικής γλώσσας;

Γλωσσάρι

Αοιδός: Στην αρχαία εποχή αυτός που τραγουδούσε τα ηρωικά κατορθώματα.

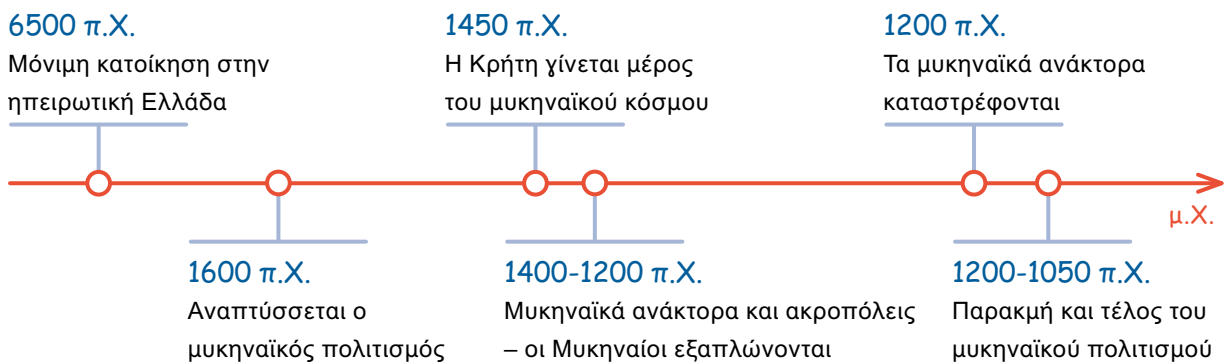
Αποκρυπτογραφώ: Καταφέρνω να διαβάσω και να καταλάβω ένα κείμενο που έχει γραφτεί σε ένα άλλο σύστημα γραφής ή σε έναν μυστικό κώδικα.

Νηλέας: Μυθικός ήρωας που ίδρυσε την Πύλο στην Πελοπόννησο.

6.13

Η τέχνη του μυκηναϊκού πολιτισμού

Οι Μυκηναίοι διακρίθηκαν στις τέχνες. Έφτιαχναν πανέμορφα κοσμήματα και εξαιρετικά αγγεία. Στη ζωγραφική ξεχώρισαν οι τοιχογραφίες τους, ενώ τα εργαστήρια **μεταλλοτεχνίας** τους εξασφάλιζαν τα όπλα για τους πολέμους.

Μυκηναϊκή τοιχογραφία

Οι Μυκηναίοι ανέπτυξαν τις τέχνες και οι αρχαιολόγοι έχουν ανακαλύψει σπουδαία έργα του πολιτισμού τους. Επηρεασμένοι από τους Μινωίτες, διακρίθηκαν στην τέχνη της τοιχογραφίας. Τα χρώματα που χρησιμοποιούσαν ήταν το κόκκινο, το μαύρο, το γαλάζιο και το κίτρινο. Στόλισαν τα ανάκτορα και τα σπίτια τους με ζωγραφίες που απεικονίζουν πολεμικές σκηνές, σκηνές κυνηγιού και ιερές τελετές.

Μυκηναϊκά αγγεία

Στα ανάκτορα υπήρχαν πολλά είδη εργαστηρίων και οι τεχνίτες δημιουργούσαν διάφορα αντικείμενα έχοντας εξασφαλίσει από τον βασιλιά τα υλικά που χρειαζόνταν. Σπουδαία δείγματα κεραμικής τέχνης είναι τα αγγεία. Οι Μυκηναίοι αγγειοπλάστες κατασκεύασαν πολλά είδη αγγείων με ωραίες ζωγραφίες και με αυτά γινόταν το εμπόριο. Τα μυκηναϊκά προϊόντα, όπως το λάδι, το κρασί, τα

© Υπουργείο Πολιτισμού

1. Χρυσή νεκρική μάσκα από τις Μυκήνες. Ονομάστηκε «προσωπίδα του Αγαμέμνονα» αλλά είναι παλαιότερη (16ος αιώνας π.Χ.), Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

αρώματα, μεταφέρονταν μέσα στα περίτεχνα αυτά αγγεία. Μυκηναϊκά αγγεία έχουν βρεθεί σε πολλές περιοχές της Μεσογείου.

Η μεταλλοτεχνία και η οπλοποιία των Μυκηναίων

Η μεταλλοτεχνία είναι ακόμη μια τέχνη που ξεχώρισαν οι Μυκηναίοι. Κατασκεύασαν υπέροχα χρυσά κοσμήματα όπως δαχτυλίδια, περιδέραια, αλυσίδες. Το πιο χαρακτηριστικό δείγμα της μυκηναϊκής μεταλλοτεχνίας είναι οι χρυσές νεκρικές μάσκες. Ο Όμηρος είχε χαρακτηρίσει τις Μυκήνες πολύχρυσες από το πολύ χρυσάφι που χρησιμοποιούσαν. Οι Μυκηναίοι πολεμιστές είχαν ανάγκη από καλά και ανθεκτικά όπλα. Με χαλκό από την Κύπρο κατασκεύασαν ξίφη, κρήνη, ακόμη και ολόκληρες πανοπλίες. Έχουν βρεθεί πολλά από τα όπλα των Μυκηναίων, κυρίως σε τάφους, ως δώρα στους νεκρούς.

ΧΑΛΚΙΝΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΟΠΛΑ ΤΩΝ ΜΥΚΗΝΑΙΩΝ

Μυκηναϊκή μικροτεχνία

Κατασκεύασαν, επίσης, περίτεχνα μικρά αντικείμενα, όπως σφραγίδες από πολύτιμους λίθους, καθρέφτες από χαλκό και αγαλματάκια και χτένες από ελεφαντόδοντο. Όλα τα δείγματα της μυκηναϊκής τέχνης προκαλούν ακόμη και σήμερα τον θαυμασμό μας.

Πηγή 1

Τα εργαστήρια των ανακτόρων

Τα καλλιτεχνικά εργαστήρια βρίσκονταν σε ειδικούς χώρους μέσα στα ανάκτορα και οι τεχνίτες κατασκεύαζαν εκεί τα προϊόντα τους κατά παραγγελία των ηγεμόνων. Η μαζική εισαγωγή των βασικών πρώτων υλών για την οικονομία, όπως ο χαλκός και ο κασσίτερος, αλλά και πολυτελών υλών, όπως ο χρυσός, το ελεφαντόδοντο και οι πολύτιμοι λίθοι, συνέβαλαν σημαντικά στην ανάπτυξη των τεχνών. Παράλληλα εισήχθησαν και εντελώς νέες τέχνες, όπως η ελεφαντουργία, η σφραγιδογλυφία και ο τοιχογραφικός διάκοσμος των εσωτερικών χώρων.

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, <https://www.fhw.gr/chronos/02/crete/gr/habitanace/index5.html>

© Υπουργείο Πολιτισμού

2. Τριάδα ειδωλίων από ελεφαντόδοντο: δύο γυναίκες και ένα κορίτσι. Μυκήνες, 15ος-14ος αιώνας π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΑ
ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ

Πηγή 2

Ο Κρατήρας των Πολεμιστών

Στον Κρατήρα των Πολεμιστών, το μυκηναϊκό αγγείο, παρουσιάζονται δύο χρονικά διαδοχικές σκηνές που αφηγούνται μια πολεμική ιστορία. Στη μία βλέπουμε τους στρατιώτες να βαδίζουν με πλήρη εξάρτηση, ενώ στη δεύτερη έχουν ήδη φτάσει στο πεδίο της μάχης και επιτίθενται υψώνοντας συντονισμένα τα δόρατά τους. Η γυναίκα στην πρώτη σκηνή φοράει κάλυμμα στο κεφάλι, και υψώνει τα χέρια της: αποχαιρετά, προσεύχεται, ευλογεί. Η γυναίκα αυτή προσωποποιεί την οικογένεια, το σπίτι, την πατρίδα.

3. Ο κρατήρας των πολεμιστών, Μυκήνες, 12ος αιώνας π.Χ., Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Πλιάτσικα, Β. (2021). *Το πρόσωπο του αποχαιρετισμού*. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (https://www.namuseum.gr/monthly_artefact/to-prosopo-toy-apochairetismoy/).

© Υπουργείο Πολιτισμού

Πηγή 3

Η Μυκηναία

Η «Μυκηναία». Τοιχογραφία από την περιοχή του Θρησκευτικού Κέντρου. 1250 π.Χ. Η πανέμορφη γυναίκα με την περίτεχνη κόμμωση, το επίσημο ένδυμα και τα πλούσια κοσμήματα στον λαιμό και τα χέρια απεικονίζει προφανώς μια θεά. Καθιστή και μεγαλοπρεπής θα υποδεχόταν την πομπή των πιστών, που θα της έφερνε τις πολύτιμες προσφορές.

4. Η τοιχογραφία της «Μυκηναίας», Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

Παπαδημητρίου, Α. (2015). *Μυκήνες*. Αθήνα, σ. 282.

© Υπουργείο Πολιτισμού

Η ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ
ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΜΥΚΗΝΑΪΚΕΣ
ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Η ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΤΩΝ
ΜΥΚΗΝΑΙΩΝ

Ερωτήσεις κατανόησης

1. Τι γνωρίζετε για τις μυκηναϊκές τοιχογραφίες;
2. Πού βρίσκονταν τα εργαστήρια των Μυκηναίων και γιατί;
3. Από τι υλικό κατασκεύαζαν τα όπλα τους οι Μυκηναίοι και από πού το προμηθεύονταν;

Αποτιμητής

1. Ποιες μορφές τέχνης ανέπτυξε ο μυκηναϊκός πολιτισμός;
2. Τι σημαίνουν οι έννοιες *οπλοποιία* και *μικροτεχνία*;
3. Ποια μορφή τέχνης θα θέλατε να μάθετε και γιατί;

Γλωσσάρι

Ευρήματα: Αυτά που βρίσκουν οι αρχαιολόγοι στις ανασκαφές.

Μεταλλοτεχνία: Η τέχνη τού να δημιουργείς διάφορα αντικείμενα από μέταλλα.

Μικροτεχνία: Η τέχνη της κατασκευής μικρών αντικειμένων.

Οπλοποιία: Η κατασκευή και η παραγωγή όπλων.

Ευρετήριο ονομάτων και όρων

Όρος	σελίδα
Αγαμέμνονας	66, 72-75, 78, 92, 153-154, 160
Αθηνά	13-14, 16-17, 28, 31, 34, 37, 45, 47, 51-52, 61-62, 67, 69, 71, 78-79, 81, 96, 99-100
Αιγέας	20, 41-47, 50, 52
Αρχοναυτική εκστρατεία	37, 53-56, 61, 63-65
Αργώ	5, 54, 59-65
Αριάδνη – μίτος Αριάδνης	14, 38-39, 47-52, 91, 132
Αυλίδα	66, 68, 72-74
Αχαιοί	20, 66-68, 72-80, 85, 141, 143
Αχιλλέας	20-21, 61, 66, 68, 73-78, 92
Γη (θεά Γαία)	10, 11, 13, 16, 90
γραφή – Γραμμική Α'	133-134, 136, 157
γραφή – Γραμμική Β'	156-157, 159
Δαίδαλος	39-40, 48-49
Δήλος	14, 50-52, 118
Δίας	10-18, 21, 24-25, 31-32, 34-36, 52, 57-58, 62, 66-70, 77-78, 89, 95, 100, 123, 143
Διόνυσος	13-14, 50-52, 59
Δίσκος της Φαιστού	134-137
Δούρειος Ίππος	79-81
Έκτορας	66, 68, 75-77
Ελένη	66, 69-72, 76, 79-80, 124
Έλλη και Φρίξος	57-59, 74
Ερμής	13-15, 67, 69-70
Ήρα	13-14, 24, 29, 35-36, 61, 67, 69-72, 78
Ηρακλής – Άθλοι του Ηρακλή	20, 22-38, 40, 42-43, 54-56
Θησέας	20, 23, 37-52, 61
Θεοί του Ολύμπου	10-17, 20, 22-23, 35-36, 50, 54, 66-69, 76, 84, 88, 91, 93, 96
θολωτοί τάφοι	152-155
Ιάσωνας	20, 53-54, 59-65
Ίκαρος	48-49
Ιφιγένεια	21, 72-74
Καλυψώ	82-83, 95-98

Όρος	σελίδα
Κνωσός	44, 56, 124, 126-130, 133-135, 138-139, 147
Κρόνος	10-12, 14, 56, 89
κυκλαδικά ειδώλια	119-122
κυκλαδικός πολιτισμός – Κυκλάδες	114-122
κυκλώπεια τείχη	148-150
Μαντείο Δελφών	24-27, 41, 43, 57-60
Μήδεια	21, 45, 54, 63-65
Μινώταυρος	39, 47-50
Μίνωας – μινωικός πολιτισμός	32, 39, 47-49, 51, 122-144, 149, 156-158
Μυκήνες – μυκηναϊκός πολιτισμός	25, 27-28, 30-31, 33, 138, 141-163
Ναυσικά	96
Νεολιθική Εποχή	106-113
Νέστορας	66, 99, 151
Οδυσσέας	20, 61, 66, 73, 77, 79-80, 82-94, 96-101
Όμηρος	66, 68, 80, 82, 84, 86-87, 92-93, 96-97, 100, 112, 124, 126, 141-142, 151, 156, 161
Ορφέας	54-56, 63-64
Ουρανός	10-11, 14, 90
Παλαιολιθική εποχή	103-113
Παναθήναια	51-52
Πάρης	66, 69-72, 75-76, 80
Πάτροκλος	66, 68, 75-77, 92
Πηνελόπη	99-101
Πολύφημος	88, 90
Ποσειδώνας	10, 12-13, 52, 64, 67, 88, 96
Ταυροκαθάψια	127, 134, 136
Τηλέμαχος	99-100
Τιτάνες	10-12, 16
Τοιχογραφίες	119-122, 126-127, 129, 131, 134, 137-140, 145, 149, 150, 157-163
Τροία	20, 66-75, 77-83, 92, 124, 142, 145, 147
Φαιστός	45, 124, 126, 134, 137, 139
Χρυσόμαλλο Δέρας	20, 54, 56, 58, 62-65

Χρονολογικός πίνακας

Βιβλιογραφία

- Απολλώνιος Ρόδιος, *Αρχοναυτικά*, μετάφραση Θ. Γ. Μαυρόπουλος, Αθήνα: Ζήτρος, 2021.
- Ασλανίδης, Α., Γ. Ζαφειρακίδης, Δ. Καλαϊτζίδης, *Γεωλογία-Γεωγραφία Β' Γυμνασίου*, Αθήνα: Ινστιτούτο Τεχνολογίας υπολογιστών και Εκδόσεων «Διόφαντος».
- Βασιλικού, Ντ., *Ο μυκηναϊκός πολιτισμός*, Αθήνα: εν Αθήναις Αρχαιολογική Εταιρεία, 2019.
- Berg, I., *The Cycladic and Aegean Islands in Prehistory*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, 2019.
- Broodbank, C., *Οι πρώιμες Κυκλάδες. Μια ανάλυση στο πλαίσιο της νησιωτικής αρχαιολογίας*, μετάφραση: Γ. Παπαδάτος, Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2009.
- Cline, E. H. (επιμ.), *The Oxford Handbook of the Bronze Age Aegean*, Οξφόρδη και Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 2010.
- Darcque, P., J., Poursat, C., Touchais, G., Treuil, R., *Οι πολιτισμοί του Αιγαίου*, μετάφραση Ο. Πολυχρονοπούλου και Α. Φίλιππα – Touchais, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2015.
- Dickinson, O. T. P. K., *Η προέλευση του μυκηναϊκού πολιτισμού*, μετάφραση Α. Παπαδόπουλος, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1999.
- Dickinson, O. T. P. K., *Αιγαίο. Εποχή του χαλκού*, μετάφραση Θ. Ξένος, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 2003.
- Διόδωρος Σικελιώτης, *Βιβλιοθήκη Ιστορική (Βίβλος Δ)*, μετάφραση ομάδας μεταφραστών, Αθήνα: Κάκτος, 1997.
- Ευρυπίδης, *Αλκίσις*, μετάφραση Θ. Σταύρου, Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 2012.
- Ευρυπίδης, *Ελένη*, μετάφραση Τ. Ρούσσο (Δραματική Ποίηση Β Γυμνασίου), Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2006.
- Ηρόδοτος, *Ιστορίες*, μετάφραση Λ. Ζενάκος Δ.Ν. Μαρωνίτης Η. Σπυρόπουλος, Αθήνα: Γκοβόστη, 1964-1995.
- ΗΣίοδος, *Έργα και Ημέραι, Θεογονία, Η ασπίδα του Ηρακλή*, μετάφραση, Σ. Γκιργκένης, Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2001.
- Κακριδής, Ι. Θ., *Ελληνική μυθολογία (τόμοι 1-5)*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1986.
- Κωτσάκης, Κ. (επιμ.), *Η αντίπερα όχθη. Κοινωνικός χώρος και ιδεολογία στις προϊστορικές κοινότητες*, Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2019.
- Λουκόπουλος, Κ., *Για όλα υπάρχει ένας μύθος*, Αθήνα: Κάκτος, 2022.
- Ξενοφών, *Απομνημονεύματα*, μετάφραση Κ. Βάρναλης, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος, 1939.
- Όμηρος, *Ιλιάδα*, μετάφραση Ι. Πολυλάς, (Ζ. Σπανάκου και Ι.Α. Πανούσης, Ομηρικά Έπη Β Γυμνασίου), Αθήνα: ΟΕΔΒ, 2015.
- Όμηρος, *Οδύσσεια*, μετάφραση Δ. Ν. Μαρωνίτης, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 2006.
- Panagiotopoulos, D., *Das minoische Kreta: Abriss einer bronzezeitlichen Inselkultur* (Urban-Taschenbücher, 728), Stuttgart: Kohlhammer, 2021.

- Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, μετάφραση Α. Γ. Ράπτης, Αθήνα: Ζήτρος, 2009.
- Shelmerdine, C. W. (επιμ.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Κάιμπριτζ και Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 2008.
- Σοφοκλής, *Τραχίνιαι*, μετάφραση Ι. Ν. Γρυπάρης, Θεσσαλονίκη: ΚΕΓ, 2015.
- Στρατικής, Π., *Ηρακλής και Θησέας*, Αθήνα: Εκδόσεις Στρατική, 1986.
- Τουλούμης, Κ., *Πριν από την Ιστορία*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1999.
- Τουλούμης, Κ., *Προϊστορική αρχαιολογία. Είκοσι χρόνια (2000-2019)*, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2021.
- Tourloukis, V., K. Harvati., The Palaeolithic record of Greece: A synthesis of the evidence and a research agenda for the future, *Quaternary International* 466 (2018), 48-65.
- Χαμηλάκης, Γ. *Η αρχαιολογία και οι αισθήσεις, Βίωμα, μνήμη και συν-κίνηση*, μετάφραση Ν. Κούρκουλος, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2015.

Εποπτικό υλικό

Θερμές ευχαριστίες για την παραχώρηση εποπτικού υλικού απευθύνονται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο (σσ. 106, 109, 110, 116, 117, 119, 120, 153, 156, 157, 160-162), στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου (σσ. 114, 123, 130, 133-138), στις Εφορείες Αργολίδας (σσ. 140-141, 148-149, 154), Ηλείας (σ. 31), Ηρακλείου (σσ. 124, 127, 129, 139), Κυκλάδων (σελ. 79), Μαγνησίας (σσ. 111-112) και Φωκίδας (σ. 58), στην Εθνική Πινακοθήκη (σ. 97), στο Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel του Πανεπιστημίου της Χαϊδελβέργης (σ. 131), στο Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου (σ. 107), στο Ναυτικό Μουσείο Κρήτης (σ. 125), στον Λ. Πλάτωνα (σ. 134), στο Τμήμα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Cincinnati (σσ. 140, 151, 158, 159) και τη D. Nenova (σ. 152), στους Μ. Μαρθάρη (σ. 115), T. Carter και το Αρχαιολογικό Πρόγραμμα Στελίδας Νάξου (σ. 103) και στην Moptil (σ. 128).

